

ПОКОЛІННЯ ПЕРЕМОГИ:

ТЕХНОЛОГІЇ
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО
СУПРОВОДУ

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК



**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ, ЗАГАЛЬНОЇ
ТА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ**

Тетяна КУНИЦЯ
Ірина САВЕЛЬЧУК
Людмила ГОНЧАР
Інна РОГАЛЬСЬКА-ЯБЛОНСЬКА
Дар'я БИБИК
Ірина ГУДИМ
Вікторія АМЕЛІНА

**ПОКОЛІННЯ ПЕРЕМОГИ:
ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО
СУПРОВОДУ**

Методичний посібник

Івано-Франківськ
НАІР
2025

УДК 316.6, 316.752/.754, 364.4-053.2+364.4-053.6]:341.38:001.8-027.22

П 48

DOI <https://doi.org/10.32405/978-617-8768-17-1-2025-142>

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 15 від 01 грудня 2025 р.)*

Рецензенти:

Карпенко Олена Георгіївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Київського столичного університету імені Бориса Грінченка;

Литовченко Олена Віталіївна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завдувач відділу позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України.

- П 48** Покоління перемоги: технології соціально-педагогічного супроводу : методичний посібник / Куниця Т.Ю., Савельчук І.Б., Гончар Л.В., Рогальська-Яблонська І.П., Бирик Д.Д., Гудим І.М., Амеліна В.М.; за заг. ред. Т.Ю. Куниці. Івано-Франківськ: НАІР, 2025. 142 с.

ISBN 978-617-8768-17-1

У виданні обґрунтовано комплексний підхід до підтримки здобувачів освіти на всіх етапах їхнього розвитку – від молодшого шкільного віку до студентства. Методичний посібник містить опис ключових технологій соціально-педагогічного супроводу, зокрема: формування безконфліктної поведінки в учнів молодшого підліткового віку; розвитку сімейно-орієнтованих очікувань старшокласників; підтримки дітей з особливими освітніми потребами; а також розвитку самоефективності, соціальної згуртованості та життєстійкості молоді. Представлені технології спрямовані на формування навичок ненасильницької комунікації, емоційної регуляції, партнерської взаємодії, подолання стресових ситуацій та відновлення внутрішніх ресурсів.

Рекомендовано для соціальних педагогів, шкільних психологів, класних керівників, викладачів закладів вищої освіти, студентів педагогічних спеціальностей, а також усіх фахівців, які займаються соціально-педагогічним супроводом дітей та молоді. Посібник може бути корисним керівникам закладів освіти, методистам і фахівцям, які реалізують програми підтримки учнів і студентів.

УДК 37.013.4

ISBN 978-617-8768-17-1

© Інститут проблем виховання, 2025
© Авторський колектив, 2025

Зміст

ПЕРЕДМОВА	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ У ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ. (Куниця Т.Ю.)	7
1.1. Теоретичні та методичні засади соціально-педагогічного супроводу	7
1.2. Особливості організації соціально-педагогічного супроводу в закладах загальної середньої та вищої освіти	12
1.3. Соціально-педагогічний супровід у контексті післявоєнного відновлення України	14
Розділ 2. ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ФОРМУВАННЯ БЕЗКОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (Рогальська-Яблонська І.П.)	18
2.1. Теоретичні засади формування безконфліктної поведінки молодших школярів у товаристві однолітків	18
2.2. Форми та методи реалізації технології соціально-педагогічного супроводу формування безконфліктної поведінки молодших школярів у період повоєнного відновлення	25
Розділ 3. ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНО-СПРЯМОВАНИХ ОЧІКУВАНЬ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ (Гончар Л.В.)	43
3.1. Теоретичний опис технології формування сімейно-спрямованих очікувань учнівської молоді	43
3.2. Методи та форми роботи впровадження технології соціально-педагогічного супроводу формування сімейно-спрямованих очікувань учнівської молоді у період повоєнного відновлення	53
Розділ 4. ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ (Гудим І.М.)	63
4.1. Теоретичний опис технології соціально-педагогічного супроводу дітей та молоді з особливими освітніми потребами	63
4.2. Методики та форми роботи із впровадження технологій соціально-педагогічного супроводу дітей та молоді з ООП	75
Розділ 5. ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПІДВИЩЕННЯ САМОЕФЕКТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ (Савельчук І.Б.)	83
5.1. Теоретичний опис технології соціально-педагогічного супроводу підвищення особистісної самоєфективності студентської молоді	83
5.2. Методи та форми реалізації технології соціально-педагогічного супроводу підвищення особистісної самоєфективності студентської молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення	96

Розділ 6. ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНОСТІ МОЛОДІ (Бибик Д.Д.)	109
6.1. Теоретичні засади технології соціально-педагогічного супроводу формування соціальної згуртованості студентської молоді	109
6.2. Методи, стратегії та прийоми для реалізації технологій соціально-педагогічного супроводу студентської молоді з формування соціальної згуртованості у період повоєнного відновлення	116
Розділ 7. ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПІДВИЩЕННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ МОЛОДІ (Амеліна В.М.)	127
7.1. Теоретичний опис технології соціально-педагогічного супроводу підвищення життєстійкості студентської молоді	127
7.2. Методи та форми реалізації технології у період повоєнного відновлення	133

ПЕРЕДМОВА

Сучасні діти та молодь України по праву можуть називатися *поколінням Перемоги*. Вони зростають у час, коли країна переживає найскладніші випробування у своїй новітній історії, однак саме ці виклики формують у них унікальний комплекс якостей: зрілість, відповідальність, високу моральну стійкість, здатність до взаємопідтримки та готовність діяти задля майбутнього. Це покоління не лише спостерігає за трансформаціями держави – воно є їх активним учасником, носієм цінностей свободи, гідності та солідарності.

Щоденні виклики війни, інформаційний тиск, соціальна нестабільність та пережиті втрати створюють умови, у яких дитинство та молодість набувають нового змісту. Діти сьогодні раніше дорослішають, гостріше відчувають відповідальність за себе та своїх близьких, глибше усвідомлюють значення миру й безпеки. Водночас саме це покоління демонструє дивовижну здатність відновлюватися, навчатися, переосмислювати та будувати власні життєві орієнтири навіть у турбулентних умовах.

Саме тому *соціально-педагогічний супровід* стає необхідним елементом освітньої та соціальної політики. Дітям та молоді потрібна підтримка, яка допоможе зберегти внутрішню цілісність у ситуації зовнішніх загроз; сформувати навички стійкості, безконфліктної поведінки та емоційного саморегулювання; розвинути здатність до самопізнання, самореалізації й здорової соціальної взаємодії; інтегрувати пережитий досвід у конструктивну траєкторію розвитку; відчути себе не лише тими, хто переніс труднощі, а тими, хто здатен впливати на своє майбутнє та майбутнє країни.

Соціально-педагогічний супровід у таких умовах – це не просто система заходів, а гуманістична місія, спрямована на створення безпечного, підтримувального середовища, у якому кожна дитина та кожна молода людина зможе розкрити свій потенціал, відчути власну цінність і силу, навчитися бути суб'єктом змін.

У цьому посібнику представлено комплекс технологій соціально-педагогічного супроводу, розроблені для закладів загальної середньої та вищої

освіти. Вони забезпечують цілісність і послідовність підтримки дітей та молоді на всіх етапах розвитку особистості – від молодшого шкільного віку до студентських років.

Сподіваємося, що методичний посібник буде корисним у професійній діяльності фахівців освіти та сприятиме вдосконаленню підходів до соціально-педагогічного супроводу, формуванню соціальної згуртованості й підтримці розвитку дітей і молоді в умовах повоєнного відновлення України.

Автори

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ У ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ.

1.1. Теоретичні та методичні засади соціально-педагогічного супроводу

Повоєнний період вимагає від закладів освіти перегляду традиційних підходів до соціально-педагогічного супроводу дітей і молоді. Наслідки військових дій, вимушене переміщення, втрата близьких, руйнування соціальних зв'язків та економічні труднощі створюють комплекс викликів, які потребують системної та інтегрованої підтримки всіх учасників освітнього процесу. Соціально-педагогічний супровід у цей період набуває особливої значущості як механізм створення безпечного, підтримувального й розвивального середовища для дітей і молоді.

У сучасному науковому дискурсі соціально-педагогічний супровід розглядається як системна діяльність, спрямована на створення умов для розвитку особистості, її соціальної інтеграції, подолання труднощів та формування життєстійкості. Це поняття поєднує науково-теоретичну категорію та практичну діяльність фахівців, що реалізують всебічну підтримку дітей та молоді в процесі соціалізації, адаптації та розвитку (Кожухова, 2020). Як зазначає Є. І. Кожухова, супровід є *«процесом цілеспрямованого й системного впливу з боку соціального педагога, який ґрунтується на глибокому розумінні потреб дитини та створенні умов для її особистісного й соціального зростання»* (Кожухова, 2020).

Наукові основи соціально-педагогічного супроводу спираються на декілька ключових теоретичних підходів:

Системний підхід передбачає розгляд супроводу як цілісної взаємопов'язаної системи підтримки учасників освітнього процесу. Він забезпечує інтеграцію психологічних, соціальних та педагогічних аспектів підтримки в єдину програму допомоги (Ковальчук, 2022).

Особистісно-орієнтований підхід акцентує увагу на індивідуальних

потребах та особливостях учнів. Він сприяє створенню комфортного навчального середовища та адаптації дітей і молоді до нових умов.

Ресурсний підхід фокусується на мобілізації внутрішніх і зовнішніх ресурсів особистості для її розвитку та подолання труднощів. Дослідження Левченка (2023) показують, що залучення громади та активна участь батьків сприяють підвищенню життєстійкості учнів.

Травмоінформований підхід передбачає чутливість до пережитого досвіду дітей та створення безпечного освітнього середовища. Нормативні документи, зокрема Наказ МОН України № 52 від 2023 року, рекомендують впровадження травмоінформованих практик у закладах освіти всіх рівнів.

У європейській науковій традиції соціальна педагогіка трактує дитину як активного суб'єкта, що має право на розвиток у підтримувальному соціальному середовищі. Соціально-педагогічна підтримка тут реалізується через партнерство, довіру та фасилітацію, а не через контроль (Kornbeck & Rosendal Jensen, 2009).

Соціально-педагогічний супровід у професійній площині реалізується через діяльність соціального педагога, який виступає посередником між дитиною, її родиною, освітнім середовищем та соціальними інститутами. Основні функції такого фахівця включають:

- діагностику соціальних потреб та ризиків;
- розробку індивідуальних програм підтримки;
- організацію профілактичної, адаптаційної та просвітницької роботи;
- посередництво у вирішенні конфліктних ситуацій;
- залучення ресурсів громади та партнерських організацій.

Ключові принципи соціально-педагогічного супроводу включають:

Принцип цілісності — орієнтація на багатовимірний (освітній, психологічний, соціальний) розвиток дитини;

Принцип системності – супровід як безперервна та скоординована діяльність із залученням різних суб'єктів;

Принцип суб'єктності – визнання дитини повноцінним учасником

процесу взаємодії, що сприяє її активності й відповідальності;

Принцип індивідуалізації – врахування унікального життєвого досвіду, особливостей і потреб кожної дитини .

У науковій літературі виокремлюють кілька моделей організації супроводу:

Психолого-педагогічна модель – передбачає поєднання освітніх і психологічних ресурсів, командну взаємодію фахівців різного профілю для всебічного впливу на розвиток особистості.

Модель педагогічної підтримки – базується на діалозі, прийнятті та створенні умов для саморозкриття й самопомоги дитини, метою якої є активізація внутрішнього ресурсу та формування відповідального ставлення до себе і світу.

Фасилітаційна модель (за К. Роджерсом) – підкреслює розвиток у умовах емпатії, безоціночного прийняття й автентичності взаємодії між педагогом і дитиною [Rogers, 1969].

У період повоєнного відновлення соціально-педагогічний супровід виконує не лише функції захисту прав і свобод дитини, а й стає інструментом ресоціалізації, формування життєстійкості та подолання травматичних наслідків війни. Дослідження UNICEF (2024) та Wired (1999, 2024) підтверджують, що інтегрована психосоціальна підтримка у навчальному процесі є критично важливою для запобігання вторинній травматизації та розвитку посттравматичного стресового розладу.

Системна реалізація соціально-педагогічного супроводу, орієнтована на інклюзивність, партисипативність та мобілізацію локальних ресурсів, відповідає стратегіям створення безпечного освітнього простору та розвитку стійких громад, що підкреслено у рекомендаціях UNESCO, UNICEF та International Bureau of Education.

Методичні засади організації соціально-педагогічного супроводу

Організація соціально-педагогічного супроводу у закладах освіти є важливою складовою сучасної освітньої системи, особливо в умовах складних

соціальних викликів, включно з війною та постконфліктною реабілітацією. Супровід включає комунікацію між педагогічними, психологічними, соціальними службами і батьківською спільнотою, що забезпечує ефективну підтримку кожної дитини.

Методичні засади соціально-педагогічного супроводу базуються на низці загальноприйнятих принципів, які забезпечують цілісність, якість і соціальну справедливість у наданні підтримки:

1) *Безперервність підтримки.* Соціально-педагогічний супровід передбачає системну роботу на всіх рівнях освіти і на різних етапах навчання. Безперервність означає, що підтримка має бути постійною, а не одноразовою подією, особливо для дітей, що пережили травматичні події або військові конфлікти. Такий підхід підтверджується міжнародними практиками, зокрема програмами ЮНЕСКО з психосоціальної підтримки та безпеки освітнього середовища, які охоплюють як фізичні, так і психологічні аспекти учнівського життя (Навчання під час війни: Як ЮНЕСКО допомагає зробити українські школи безпечнішими для дітей та вчителів. 2025. <https://www.unesco.org/uk/articles/navchannya-pid-chas-viyny-yak-yunesko-dopomahaeye-zrobyty-ukrayinski-shkoly-bezpechnishymy-dlya-ditey>).

2) *Комплексність і міждисциплінарність.* Ефективний супровід ґрунтується на взаємодії педагогів, психологів, соціальних працівників і батьків, що дозволяє враховувати різні аспекти потреб дитини — освітні, соціальні, психологічні та емоційні. Така міждисциплінарна співпраця є ключовою умовою ефективності і передбачена нормативними документами щодо інклюзивної освіти.

3) *Доступність.* Соціально-педагогічна підтримка має бути доступною для кожного учня незалежно від його соціального, економічного чи фізичного статусу. Це передбачає відкритість послуг для всіх категорій дітей, включно з внутрішньо переміщеними особами та тими, хто має особливі освітні потреби.

4) *Інклюзивність.* Інклюзивний підхід у супроводі означає створення умов, за яких кожна дитина відчуває себе повноцінним учасником навчального

процесу. Це включає адаптацію навчального середовища, застосування індивідуальних корекційних програм і підтримку розвитку в усіх напрямках відповідно до потреб кожного учня. Законодавство України про освіту визначає принцип інклюзивної освіти як недискримінацію та врахування багатоманітності учнів, що також є важливою складовою соціально-педагогічного супроводу.

5) *Гуманізація та повага до особистості.* Супровід має бути орієнтований на гідність дитини, її права та індивідуальний потенціал, що сприяє формуванню позитивної самооцінки, мотивації до навчання і соціальної активності. Це узгоджується із науковими підходами, де гуманістичні цінності позиціонуються як основа педагогічної підтримки. (Головко М., Міхєєва О. (2020). Педагогічний супровід дошкільного дитинства як проблема сучасної освітньої парадигми. *Гуманізація навчально-виховного процесу.* № 1(99). С.105-115.)

Етапи впровадження соціально-педагогічного супроводу

Організація соціально-педагогічного супроводу реалізується поетапно, що дозволяє послідовно планувати, впроваджувати та оцінювати заходи підтримки:

1) Діагностичний етап. На початку супроводу здійснюється аналіз потреб учнів та оцінка їхнього емоційного, соціального та освітнього стану. Використовуються різноманітні інструменти діагностики, наприклад, стандартизовані шкали оцінки стресу, опитувальники життєстійкості та інші психолого-дидактичні методики. Цей етап дозволяє виявити індивідуальні та групові особливості, що є основою подальшого планування.

2) Проєктувальний етап. На основі результатів діагностики розробляються індивідуальні та групові програми підтримки. План може включати заходи психологічної допомоги, педагогічні коригування, соціальну підтримку, роботу з батьками та інші компоненти залежно від виявлених потреб.

3) Впроваджувальний етап. На цьому етапі реалізуються конкретні

заходи супроводу: психологічні тренінги, групові заняття, індивідуальні консультації, соціально-педагогічні інтервенції та інші форми діяльності. Практична робота потребує координації між фахівцями та педагогічним колективом закладу.

4) Контрольний етап. Оцінювання ефективності заходів здійснюється через систематичний моніторинг змін у поведінці, навчальних досягненнях і соціальному функціонуванні учнів. На основі отриманих даних коригуються програми супроводу, що забезпечує гнучкість і адаптивність підтримки до змінних потреб дитини.

1.2. Особливості організації соціально-педагогічного супроводу в закладах загальної середньої та вищої освіти

У загальноосвітніх школах соціально-педагогічний супровід спрямований на забезпечення психологічного благополуччя учнів, їхньої соціальної адаптації та академічного успіху. Практична реалізація супроводу включає проведення адаптаційних програм для дітей, які пережили травматичні події, організацію груп підтримки та психологічних занять, інтеграцію курсів з розвитку емоційного інтелекту і стресостійкості, а також активну взаємодію з батьками через тренінги та консультації. Особлива увага приділяється формуванню довірчих стосунків між учнями, педагогами та адміністрацією, що забезпечує безпечне та дружнє середовище для розвитку дитини. Дослідження показують, що системний підхід до супроводу, який поєднує педагогічні, психологічні та соціальні інтервенції, сприяє ефективній адаптації учнів до складних життєвих обставин (Слуцький, 2020).

У закладах вищої освіти соціально-педагогічний супровід реалізується з орієнтацією на розвиток професійної, соціальної, емоційної та особистісної компетентності студентів. Основними формами підтримки є створення центрів психологічної допомоги, організація курсів з розвитку життєстійкості та адаптаційних навичок, залучення студентських волонтерських організацій до підтримки внутрішньо переміщених студентів, надання юридичних та

соціальних консультацій і забезпечення умов для дистанційного навчання та гнучких графіків. Такий супровід передбачає індивідуалізовану підтримку студентів, зокрема тих, які мають особливі освітні потреби або пережили травму, а також створення профілактичного та підтримувального середовища через навчальні курси з м'яких навичок (soft skills), фасилітаційні простори для обговорення труднощів і тренінги для викладачів щодо психічного здоров'я та інклюзивності (Спіріна, Грабовська, & Лях, 2020; Чупіна, 2021).

Однією з актуальних проблем сучасної системи соціально-педагогічного супроводу є недостатнє поєднання підтримки, наданої учням у загальноосвітніх школах, із супровідними програмами у закладах вищої освіти. Часто процес адаптації студентів до університетського середовища відбувається без належного урахування їх попереднього досвіду підтримки, що може призводити до втрати набутого рівня життєстійкості, соціальної адаптації та емоційної стабільності. В умовах повоєнного відновлення України та зростання мобільності студентської молоді особливо важливим стає створення послідовної та безперервної системи супроводу, що забезпечує плавний перехід від школи до університету, інтегрує попередні досягнення учнів і сприяє подальшому розвитку їхніх особистісних, соціальних та академічних компетентностей. Розробка таких програм потребує міждисциплінарної взаємодії шкільних та університетських фахівців, а також запровадження інструментів моніторингу та оцінювання ефективності переходу, що забезпечить безперервність підтримки та мінімізує ризики соціальної дезадаптації (Слущкий, 2020; Спіріна, Грабовська, & Лях, 2020; Чупіна, 2021).

Ефективність соціально-педагогічного супроводу значною мірою визначається активною взаємодією педагогів, психологів, соціальних педагогів, батьків, а також партнерів із громадського й міжнародного секторів. Такий комплексний підхід забезпечує подолання життєвих викликів, сприяє соціальній інтеграції, розвитку адаптивних навичок, психологічної стійкості та гармонійному розвитку особистості в умовах сучасних соціально-політичних трансформацій. У контексті повоєнного відновлення України соціально-

педагогічний супровід виступає ключовим інструментом забезпечення безпеки, психосоціальної стабільності та рівних освітніх можливостей для дітей і молоді (UNICEF, 2024; Андрущенко, 2024; Слуцький, 2020).

1.3. Соціально-педагогічний супровід у контексті повоєнного відновлення України

Повоєнне відновлення України передбачає не лише реконструкцію інфраструктури, а й трансформацію соціального, освітнього та психоемоційного середовища, у якому зростають діти та молодь. Післявоєнний період характеризується численними викликами, серед яких масова внутрішня та зовнішня міграція, втрати в родинях, включно з батьками, які загинули або отримали поранення на фронті, руйнування соціальних зв'язків і освітніх траєкторій, високий рівень травматизації дітей і молоді, а також необхідність інтеграції демобілізованих осіб, ветеранів та осіб з інвалідністю у освітній простір (UNICEF, 2024). У таких умовах соціально-педагогічний супровід стає не просто допоміжною опцією, а основою для консолідації зусиль різних соціальних інститутів на користь дитини, забезпечуючи психосоціальний розвиток, освітню безперервність та безпеку учасників освітнього процесу.

Головними завданнями соціально-педагогічного супроводу у післявоєнний період є раннє виявлення наслідків травматичного досвіду, ресоціалізація дітей, які повернулися з-за кордону або з тимчасово окупованих територій, підтримка учасників освітнього процесу з вразливих груп, таких як внутрішньо переміщені особи, сироти, учасники бойових дій та діти з особливими освітніми потребами, а також формування навичок життєстійкості, самодопомоги та критичного мислення. Важливою складовою є мобілізація ресурсів громади, держави та міжнародної підтримки для забезпечення комплексного підходу до відновлення стабільності та соціальної адаптації молоді (Save the Children, 2023; UNICEF, 2024).

Досвід країн, що пройшли через воєнні конфлікти, таких як Хорватія, Боснія та Руанда, свідчить про необхідність дотримання ключових принципів

організації супроводу. Травма-орієнтованість передбачає врахування глибини пережитих подій дитиною та використання ненасильницької педагогіки. Комплексність забезпечується через інтеграцію освітніх, психологічних, соціальних та медичних інтервенцій, тоді як безпека та довіра формують простір, у якому діти відчувають емоційну захищеність. Принцип відновлюваності сприяє самозціленню через активну участь, відповідальність, волонтерство та творчість, а принцип співучасті громад передбачає активацію потенціалу місцевих громад як середовища відновлення та підтримки (World Bank, 2022; Save the Children, 2023).

У післявоєнних умовах найбільш актуальними є моделі соціально-педагогічного супроводу, інтегровані в навчальний процес, як це реалізовано у проектах ЮНІСЕФ у Сирії та Південному Судані, а також інституційно-громадські моделі взаємодії за прикладом Хорватії, які об'єднують школу, сім'ю, громаду та неурядові організації. Модель «навчання через відновлення» (healing-centered education), впроваджена у Колумбії та Руанді, орієнтується на відновлення гідності, автономії та перспективи молодих людей і демонструє високу ефективність у розвитку емоційної стійкості та соціальної інтеграції (UNICEF, 2024; МОН України, 2023). В Україні такі підходи реалізуються через проекти «Спільно до навчання» (UNICEF), «Безпечна і дружня до дитини школа» (Save the Children) та «Освіта у надзвичайних ситуаціях» (МОН, НУО), що передбачають поєднання педагогічної підтримки, освітніх інновацій та мобілізації ресурсів громад (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1.

Порівняльна таблиця моделей соціально-педагогічного супроводу в контексті післявоєнного відновлення

Країна / модель	Ключові особливості	Цільова група	Інституційні партнери	Результати / очікуваний ефект
Україна (2022–2025) Проекти UNICEF, МОН	- Соціально-педагогічний супровід у школах і ЗВО - Онлайн і офлайн підтримка - Робота з ВПО,	Учні, студенти, діти ВПО, діти ООП	МОН, UNICEF, громадські організації, школи, ЗВО	Зменшення симптомів ПТСР, збереження доступу до освіти

Країна / модель	Ключові особливості	Цільова група	Інституційні партнери	Результати очікуваний ефект
	дітьми військових, сиротами - Інтеграція травма-орієнтованої освіти- Навчання вчителів - Ресурсні центри на базі шкіл - Освіта як інструмент примирення			
Хорватія (післявоєнний період 1995–2000)		Школярі, вчителі, сім'ї переселенців	Міністерство освіти і науки України, громади, UNICEF	Відновлення довіри, зменшення агресії, стабілізація шкільного середовища
Руанда (після геноциду 1994 р.)	- Healing-centered education - Робота з молоддю у громадах - Шкільні осередки психосоціальної допомоги	Діти сироти, підлітки в громадах	Уряд, локальні школи, міжнародні організації	Відновлення міжгрупової довіри, розвиток навичок мирного співіснування
Сирія (освіта в надзвичайних умовах)	- Навчання вчителів, ree-support - Інтеграція інформування про ризику - Підхід «Освіта через відновлення»	Діти, підлітки, родини, ВПО	ЮНІСЕФ, INEE, урядові неурядові структури	Безперервність й освіти, покращення психоемоційного стану дітей
Колумбія (після збройного конфлікту)	- Менторство й фасилітація - Програми ресоціалізації	Молодь із зон конфлікту	МОН, освітні установи, місцеві ради, НУО	Повернення до навчання, формування довіри до інституцій

Особливу увагу у післявоєнний період слід приділяти ролі фахівців соціально-педагогічного супроводу. Необхідна підготовка кадрів – соціальних педагогів, шкільних психологів, кураторів і тьюторів – з компетенціями кризового реагування, фасилітації, ментального здоров'я та роботи з вразливими категоріями учасників освітнього процесу. Це передбачає оновлення освітніх програм у педагогічних закладах, підвищення кваліфікації фахівців та впровадження моделей супервізії, командної роботи та партисипативного управління у школах і закладах вищої освіти, що забезпечує ефективність соціально-педагогічного супроводу та безперервність підтримки молоді (Слуцький, 2020; Спіріна, Грабовська, & Лях, 2020).

Україна вже активно інтегрує ключові принципи післявоєнного супроводу, притаманні міжнародному досвіду: міжвідомчу взаємодію, травма-орієнтованість, залучення громади. Водночас, подальша ефективність залежить від системності, підготовки кадрів і сталого фінансування.

Використані джерела

Kornbeck, J., & Rosendal Jensen, N. (Eds.). (2009). *The Diversity of Social Pedagogy in Europe*. Bremen: Europäischer Hochschulverlag.

Пріоритети МОН: психологічна підтримка учасників освітнього процесу на всіх рівнях (2023). <https://mon.gov.ua/news/prioriteti-mon-psikhologichna-pidtrimka-uchasnikiv-osvitnogo-protsesu-na-vsikh-rivnyakh>

Rogers, C. R. (1969). *Freedom to Learn*. Columbus, OH: Merrill.

Save the Children. (2023). *Safe Back to School in Ukraine*. <https://www.savethechildren.net>

UNESCO ІІЕР. (2023). *Education in emergencies and protracted crises: Models of psychosocial support*. <https://www.iiep.unesco.org>

UNICEF. (2024). *Ukraine's children turn to education to safeguard their future*. <https://www.unicef.org/ukraine/en/stories/ukraines-children-turn-education-safeguard-their-future>

UNICEF. (2024). *Психосоціальна підтримка дітей в Україні: звіт про діяльність 2023–2024*. <https://www.unicef.org/ukraine>

Wired. (1999). *War trauma could sabotage aid*. <https://www.wired.com/1999/08/war-trauma-could-sabotage-aid>

Кожухова, Є. І. (2020). Соціально-педагогічний супровід як фактор розвитку особистості в освітньому середовищі. *Соціальна педагогіка: теорія і практика*, № 3, с. 18–23.

Слущкий, Я. (2020). *Соціально-педагогічний супровід іноземних студентів: системний підхід*. ОСВІТОЛОГІЯ, (9), 91–100. <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2020.9.10>

Спіріна, Т., Грабовська, Б., & Лях, Т. (2020). *Social and pedagogical support of students with disabilities in higher education institutions*. *The Modern Higher Education Review*, (5), 62–71. <https://doi.org/10.28925/2518-7635.2020.5.6>

Ярмистий, А. В. (2019). Теоретико-методичні засади соціально-педагогічного супроводу дітей у складних життєвих обставинах. *Соціальна робота та соціальна освіта*, № 1, с. 45–53.

Головка М., Міхєєва О. (2020). Педагогічний супровід дошкільного дитинства як проблема сучасної освітньої парадигми. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. № 1(99). С.105-115.

Чупіна, К. (2021). *Психолого-педагогічний супровід студентів з особливими освітніми потребами в умовах закладу вищої освіти*. Психологічний журнал. <https://doi.org/10.31499/2617-2100.7.2021.234701>

Розділ 2. ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ФОРМУВАННЯ БЕЗКОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1. Теоретичні засади формування безконфліктної поведінки молодших школярів у товаристві однолітків

Для сучасної України процес залучення підростаючого покоління у систему суспільних стосунків і діяльності проходить зі значними труднощами, оскільки він відбувається в умовах глибоких соціокультурних змін, що характеризуються високим ступенем невизначеності. Об'єктивні трансформації сучасного соціуму, суперечлива соціально-економічна реальність, ускладнена умовами воєнного стану, результативно невизначений характер освітніх перетворень, які не завжди є позитивними з позицій духовно-моральних і світоглядних орієнтацій, зниження значущості соціалізаційного впливу окремих освітніх інституцій, а також підвищення рівня суб'єктності сучасних молодших школярів визначають нові параметри перебігу процесу їхнього соціального та особистісного становлення. У зазначених умовах до дітей молодшого шкільного віку висуваються підвищені вимоги щодо конструювання персональної системи цінностей, засвоєння моделей просоціальної поведінки, набуття соціального досвіду міжособистісного спілкування з однолітками й дорослими.

Вивчення наслідків впливу погіршених соціально-економічних умов та соціальних катаклізмів засвідчує їхній негативний вплив на дітей молодшого шкільного віку, що виявляється у підвищенні емоційно-психологічної нестабільності, порушеннях характеру міжособистісних стосунків у системах «дитина – дорослі», «дитина – однолітки», «дитина – учитель», зокрема у зростанні агресивності та конфліктності. Такі тенденції зумовлюють збіднення змісту й зниження інтенсивності спілкування, ускладнюють формування досвіду безконфліктної поведінки та негативно позначаються на соціальному розвитку дитини. **Соціально-педагогічний супровід формування**

безконфліктної поведінки молодших школярів у товаристві однолітків – вид професійної діяльності соціального педагога, спрямованої на створення умов для упередження виникнення у молодших школярів проявів конфліктності як особистісної риси та забезпечення дієвого соціального простору для змістовного збагачення досвіду безконфліктної поведінки у товаристві однолітків.

Соціально-педагогічний супровід у період повоєнного відновлення виконує не лише профілактичну, а й відновлювальну функцію, спрямовану на компенсацію дефіциту позитивного соціального досвіду, розвиток емоційної регуляції, емпатії та навичок ненасильницької комунікації. У межах такого супроводу заклад освіти постає як стабілізувальне соціальне середовище, у якому дитина поступово опановує конструктивні способи взаємодії, навчається співпраці та прийняття інших.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває необхідність своєчасного виявлення та коригування конфліктних ситуацій у дитячому середовищі саме в молодшому шкільному віці. Цей віковий період є сенситивним щодо формування досвіду безконфліктної поведінки у товаристві однолітків, оскільки реакції неконструктивної міжособистісної взаємодії ще не набули сталого характеру і не закріпилися у структурі особистості дитини. Молодший шкільний вік є періодом якісно нового етапу соціального розвитку, коли відбувається становлення соціального «Я» дитини, формується її «соціальна позиція школяра», реалізується потреба усвідомити власне місце в соціумі та виконувати нову суспільно значущу діяльність – навчання.

Особливості поведінки молодших школярів у конфліктних ситуаціях значною мірою зумовлюються зміною соціальної ситуації розвитку, яка набуває форми «Я – учень», появою нових соціальних ролей та обов'язків. Успішність навчальної діяльності стає провідним критерієм оцінювання дитини дорослими й опосередковано визначає характер її стосунків з однолітками. Взаємини дітей у цей період значною мірою регламентуються нормами «дорослої» моралі, що підвищує напруженість соціальних контактів і створює передумови для

виникнення конфліктів.

Обмежений досвід вибудовування соціальних стосунків у системах «учень – учитель», «учень – учень», «учень – старшокласник», а також перехід від мимовільної до свідомо-вольової регуляції поведінки ускладнюють адаптацію дитини до шкільного життя. Шкільне середовище вимагає систематичного дотримання правил, уміння довільно регулювати власну діяльність і поведінку відповідно до етичних і моральних норм, що для багатьох молодших школярів є джерелом напруження та конфліктних ситуацій.

Одним із найважливіших чинників формування соціальної практики безконфліктної поведінки є спілкування та взаємодія з однолітками. Саме в різноманітних малих групах, у процесі постійної та стихійної взаємодії, діти як рівноправні партнери отримують можливість презентувати себе, відстоювати власну позицію, узгоджувати інтереси, переконувати інших, підкорятися колективній дисципліні й водночас відстоювати свої права. У таких умовах вони опановують норми соціальної поведінки, вчать співвідносити особистісні інтереси із суспільними та набувають досвіду конструктивної міжособистісної взаємодії.

Саме у стосунках з однолітками, що ґрунтуються на принципах рівноправності, виникають найбільш емоційно насичені й довірливі взаємини, які за умови цілеспрямованого педагогічного впливу та соціально-педагогічного супроводу створюють оптимальні можливості для формування у молодших школярів соціального досвіду безконфліктної поведінки. У цьому контексті у центрі уваги дорослих має перебувати соціальний досвід дитини як провідний чинник набуття навичок безконфліктної взаємодії з однолітками.

Тривалі нерозв'язані конфлікти негативно впливають на міжособистісні стосунки учнів та соціально-психологічний клімат у шкільному колективі загалом, підвищують рівень конфліктогенності освітнього середовища й створюють передумови для формування конфліктної спрямованості особистості.

Отже, початкова школа як провідна соціальна інституція покликана виконати важливу місію – забезпечити формування у молодших школярів

соціального досвіду безконфліктної поведінки у товаристві однолітків. З огляду на це актуалізується необхідність упровадження у практику початкової освіти спеціально організованої технології соціально-педагогічного супроводу формування безконфліктної поведінки дітей.

Концептуальні засади технології

Сформованість безконфліктної поведінки молодших школярів у стосунках з однолітками ґрунтується на наявному у них соціальному досвіді. Соціальний досвід є результатом активної взаємодії дитини з навколишнім світом, іншими людьми, оволодіння способами спільної діяльності та спілкування. Він охоплює сукупність соціальних уявлень, знань, переживань, умінь і способів діяльності, які в процесі життєдіяльності стають особистісним надбанням дитини та збагачують її внутрішній світ.

Соціальний досвід безконфліктної поведінки молодшого школяра у стосунках з однолітками розглядається як тип просоціальної поведінки, що відображає сукупність уявлень про норми і правила взаємодії в мікросоціумі, умінь доброзичливого спілкування, уникнення та конструктивного розв'язання конфліктів і виявляється у здатності налагоджувати безконфліктні стосунки у спільній діяльності.

Молодший школяр набуває соціального досвіду безконфліктної поведінки у процесі спільної діяльності з іншими, виконання різноманітних соціальних ролей, формування самосвідомості та системи соціальних стосунків з людьми різного віку й соціальних груп. Соціальні стосунки є важливим елементом психолого-педагогічного механізму соціального становлення дитини та виявляються у всіх видах її діяльності – навчальній, ігровій, трудовій, комунікативній.

Мета технології – сформувати у молодших школярів соціальний досвід безконфліктної поведінки у стосунках з однолітками в умовах закладу початкової освіти шляхом організації цілеспрямованого соціально-педагогічного супроводу.

Завдання технології:

1. Провести діагностику рівня сформованості безконфліктної поведінки дітей молодшого шкільного віку.

2. З допомогою індивідуальних та групових форм роботи здійснити соціально-педагогічний супровод формування безконфліктної поведінки молодших школярів у стосунках з однолітками.

3. Підготувати педагогів до здійснення соціально-педагогічного супроводу формування безконфліктної поведінки молодших школярів.

Цільовою групою технології є діти молодшого шкільного віку (6–10 років), які навчаються у закладах загальної середньої освіти. Технологія орієнтована на учнів з різним рівнем сформованості соціального досвіду, зокрема дітей, які перебувають у складних соціальних умовах, зазнали впливу стресових подій або потребують додаткової підтримки у сфері міжособистісної взаємодії.

Принципи реалізації технології

Реалізація технології соціально-педагогічного супроводу ґрунтується на таких принципах:

➤ принцип розвитку (врахування не лише знаннєвої складової освітнього процесу, а й підтримка індивідуального «Я» особистості, розкриття особистісного потенціалу молодшого школяра);

➤ принцип балансу (досягнення оптимального співвідношення між процесами соціалізації-індивідуалізації);

➤ принцип культуровідповідності (акцентування уваги на формуванні загальної культури в освітньому процесі);

➤ принцип опори на позитивне (підтримка та стимулювання можливостей дитини, акцентування уваги на її успіхах та досягненнях для подальшої діяльності);

➤ принцип рефлексії (передбачає рефлексивний характер навчання);

➤ принцип взаємодії (взаємодія в системі «дитина-педагог», «батьки-дитина», «батьки-педагог»);

➤ принцип соціальної відповідності (передбачає відповідність змісту і методів виховання реальній соціальній ситуації, у якій організовується

виховний процес);

➤ принцип забезпечення виховної функції навчання (гармонійне поєднання навчальної інформації та всебічного розвитку особистості дитини).

Етапи впровадження технології

Діагностичний-аналітичний етап – аналіз проблеми, визначення потреб і характеристик цільової групи.

Проектувальний етап – розроблення програми, добір методів і форм роботи.

Впроваджувальний етап – упровадження технології у практику початкової освіти.

Контрольний етап – оцінювання результатів та ефективності реалізації технології.

Критерії та показники сформованості безконфліктної поведінки:

Когнітивно-аксіологічний критерій: знання норм і правил безконфліктної поведінки, усвідомлення необхідності їх дотримання, обізнаність зі способами розв'язання конфліктів.

Емоційно-позиційний критерій: емоційно-позитивне ставлення до співрозмовника, прагнення до емоційного контакту, адекватність емоційних реакцій, задоволеність результатами розв'язання конфліктів.

Поведінково-регулятивний критерій: готовність до спільних дій з однолітками, ініціативність, активність у соціальних взаємодіях, уміння уникати конфліктів та конструктивно їх вирішувати.

Очікувані результати

Очікуваними результатами впровадження технології є збагачення соціального досвіду молодших школярів, зниження рівня конфліктності у дитячих колективах, формування навичок конструктивної взаємодії з однолітками, покращення соціально-психологічного клімату у класних колективах.

Ресурсне забезпечення для реалізації технології

Ефективна реалізація технології соціально-педагогічного супроводу

формування безконфліктної поведінки молодших школярів потребує належного ресурсного забезпечення, яке розглядається як сукупність кадрових, організаційно-методичних, матеріально-технічних, інформаційних та часових ресурсів. Їх узгоджене використання забезпечує цілісність, системність і стійкість упровадження технології в умовах закладу початкової освіти.

Кадрове забезпечення – залучення педагогічних працівників, здатних реалізовувати соціально-педагогічний супровід у логіці партнерської, суб'єкт-суб'єктної взаємодії з дітьми. Ключову роль відіграють учитель початкових класів, соціальний педагог, практичний психолог, а також адміністрація закладу освіти, яка забезпечує організаційну підтримку впровадження технології. Важливою умовою є готовність педагогів до міждисциплінарної взаємодії та підвищення професійної компетентності у сфері профілактики конфліктної поведінки.

Організаційно-методичне забезпечення – наявність програм, методичних рекомендацій, сценаріїв занять, тренінгових вправ, діагностичного інструментарію та форм моніторингу результатів. Доцільним є використання інтегрованих форм роботи, що поєднують навчальну, виховну та позакласну діяльність, а також систематичне планування заходів у межах річного плану роботи закладу освіти.

Матеріально-технічне забезпечення – навчально-дидактичні матеріали, ігрове та наочне обладнання, простір для групової роботи й рефлексивних занять, а також засоби для створення безпечного та комфортного освітнього середовища. В умовах обмежених ресурсів можливе використання доступних, маловитратних матеріалів та адаптація наявної інфраструктури до потреб реалізації технології.

Інформаційне забезпечення – доступ педагогів і батьків до інформаційно-просвітницьких матеріалів щодо особливостей формування безконфліктної поведінки дітей, шляхів запобігання конфліктам і підтримки позитивної соціальної взаємодії. Важливу роль відіграє налагодження комунікації між усіма суб'єктами освітнього процесу, зокрема через консультації, батьківські

збори, інформаційні листи та електронні ресурси.

Часове забезпечення полягає у виділенні достатнього часу для системної реалізації заходів технології, їх поетапного впровадження та оцінювання результатів. Технологія може реалізовуватися без перевантаження освітнього процесу шляхом інтеграції відповідних форм і методів у щоденну педагогічну практику.

Методичні рекомендації щодо реалізації технології

Соціально-педагогічний супровід формування безконфліктної поведінки молодших школярів має забезпечувати умови для педагогічно виваженої соціалізації дитини, сприяти формуванню позиції суб'єкта власної життєдіяльності та реалізовуватися як поєднання індивідуального і групового супроводу. Принциповою особливістю супроводу є орієнтація не на прямий вплив, а на створення дієвого соціального простору, у межах якого дитина набуває власного досвіду безконфліктної поведінки у взаємодії з однолітками.

2.2. Форми та методи реалізації технології соціально-педагогічного супроводу формування безконфліктної поведінки молодших школярів у період повоснного відновлення

Із молодшими школярами соціально-педагогічний супровід реалізується через рольові ігри, вправи, роботу в парах, малих групах, організацію практичної соціально-значущої діяльності, де дітей вчать висловлювати власну думку, правильно доводити власну позицію, аргументувати її в дискусії, з повагою ставитися до альтернативної думки інших, виявляти ініціативу у досягненні особистої та колективної мети, формувати навички конструктивної взаємодії у малих групах, набувати досвіду орієнтування в різних життєвих ситуаціях та відповідального поводження у них; умінь уникати конфліктів, вирішувати їх, шукати компроміси; прагнути діалогу та консенсусу. З педагогами – через підвищення рівня педагогічної компетентності, підготовку та оволодіння технологією здійснення соціально-педагогічного супроводу.

Діагностична п'ятихвилинка.

Тест «Як поведився б я в конфліктній ситуації».

Процедура виконання: Для кожного конфлікту в наведеному нижче переліку вкажіть, що ви найімовірніше зробили б. Позначте судження, яке найточніше відображає ваші дії. У деяких випадках ви, можливо, не обрали б жодного варіанта, але, будь ласка, зробіть свій вибір.

1. Ви з однокласником сперечаєтесь з приводу того, хто зараз працюватиме на комп'ютері:

а) я б відмовився від бажання працювати і не вважав більше однокласника своїм другом;

б) я б намагався примусити його поступитися й дозволити мені працювати на комп'ютері першому.

2. Ви з однокласником хочете читати книгу з бібліотеки одночасно:

а) я б не наполягав на тому, щоб читати першим, але б розчарувався в однокласникові як у другові;

б) я б вислухав уважно, навіщо йому саме зараз потрібна ця книжка. І якби його аргументи були переконливі, я б віддав йому книжку, бо дружба – це дуже важливо.

3. Ви з однокласником хочете одночасно скористуватися стругачкою для олівців:

а) я б дозволив однокласнику загострювати олівець першому, аби не сваритися;

б) я б запропонував вирішити цю проблему жеребкуванням.

4. Ви з однокласником сперечаєтесь за місце в черзі у їдальні:

а) я б дозволив однокласнику стати переді мною, але розчарувався б у ньому як у другові;

б) я б запропонував компромісне рішення: мінятися місцем у черзі через день.

5. Ви з однокласником претендуєте на одне місце за вашим улюбленим столом у бібліотеці:

а) я б намагався примусити однокласника дозволити мені зайняти це місце, незважаючи на його невдоволення;

б) я б уважно вислухав, чому друг хоче там сидіти, і якби його аргументи були переконливі, я б поступився місцем, бо гарні стосунки важливіші.

6. Ви з однокласником працюєте над класним проєктом. Обидва хочете малювати ілюстрацію до нього, й ніхто не хоче писати текст:

а) я б намагався примусити однокласника дозволити мені малювати ілюстрацію, незважаючи на його невдоволення;

б) я б шукав компромісу й погодився на те, щоб кожен із нас зробив частину малюнків і написав половину тексту.

7. Ви з однокласником граєте із м'ячем. Ніхто з вас не хоче навести лад на спортивному майданчику:

а) я б намагався примусити однокласника це зробити, незважаючи на його невдоволення;

б) я б запропонував працювати разом.

8. Ви з однокласником вирішили створити відеофільм. Обидва хочете знімати камерою, але ніхто не хоче писати сценарій:

а) я б уважно вислухав аргументи однокласника, і якби він мене переконав, дозволив знімати йому, бо друг це важливо;

б) я б шукав компромісу і запропонував по черзі працювати з камерою і написати по половині сценарію.

9. Ви розповіли однокласнику секрет, а він розкрив його стороннім:

а) я б уважно вислухав, чому він так зробив, і постарався зрозуміти його, бо друг – це найважливіше;

б) я б запитав, чому друг так учинив, і ми б домовились про зберігання секретів один одного в майбутньому.

10. Ви з однокласником сперечаєтесь з приводу того, хто виконав більшу частину роботи у спільному звіті:

а) я б вибрав компроміс і погодився із тим, що кожен із нас виконав половину роботи;

б) я б намагався довести свою правоту, переглядаючи кожен сторінку звіту, щоб з'ясувати, який внесок зробив кожний.

Нарахування балів. Обведіть кружечком ті літери, які ви позначили в кожному пункті. Потім полічіть кількість обведених літер у кожній вертикальній колонці. Що більша сума балів з певної стратегії розв'язування конфліктів, то частіше ви схильні її застосовувати.

І навпаки.

Ухиляння:	1 а	2 а	3 а	4 а
Примус:	1 б	5 б	6 б	7 а
Згладжування:	2 б	5 б	8 а	9 а
Компроміс:	3 б	6 б	8 б	10 а
Переговори:	4 б	7 б	9 б	10 б

Матеріали для групових занять з молодшими школярами

Вправа . «Чарівна скринька».

Мета: вчити учасників відчувати власну індивідуальність та помічати власну неповторність.

Матеріал: дзеркальце, скринька.

Процедура виконання: учасників запитують: «Як ви думаєте, хто самий головний на Землі?» (діти дають різні відповіді). Потім учасникам пропонують

знайти правильну відповідь за допомогою «Чарівної скриньки» (в ній заховано дзеркальце). Діти по черзі заглядають до скриньки, бачать власне відображення і радісно дивуються: виявляється, що найголовніша людина на Землі – це ти сам і той, хто поруч з тобою.

Ігрова вправа «Осінній подарунок».

Мета: розвивати комунікативні навички, позитивне ставлення один до одного, розвивати позитивну самооцінку.

Процедура виконання: педагог пропонує учасникам узяти з коробки клиновий листочок і подарувати його тому, кому вони забажають, промовляючи при цьому «Я дарую тобі лист, тому що ти самий...».

Учням, яким подарунка не дісталася, осінній лист дарує педагог, відзначаючи при цьому найкращі якості дитини, яку обдаровує.

Інший варіант цієї гри.

Обирається перший бажаючий.

Учасникам групи пропонується по-черзі подарувати йому що-небудь (не матеріальне!). Це може бути зірка на небі, хмаринка, посмішка, обійми... Тобто те, що не можна покласти в кишеню, але можна зберегти назавжди в душі. Учні міняються ролями.

Обговорення «Правила дружби»:

1. Дружба – це правда і чесність кожного.
2. Поважай тих, із ким дружиш.
3. Що вимагаю від друга, насамперед вимагаю від себе.
4. Ніколи нікого не обманюй, не ображай.
5. Ні до кого не чіпляйся, грай чесно, не дражнись.
6. Будь терплячий, не засмучуйся через невдачу.
7. Ти не кращий за всіх, але і не гірший від усіх!
8. Якщо вмієш добре щось робити, навчи іншого.
9. Успіху можна досягти тільки разом, у колективі. Частіше кажи: «Давай дружити!», «Нумо грати!».

Колективна бесіда «Побажай другу успіху».

Мета: вчити навичкам коректної критики.

Процедура виконання: педагог розповідає учасникам, що в певних випадках ми можемо виправляти недоліки поведінки наших друзів гарними

побаженнями. Далі він запитує, що хочуть учні побажати один одному. При цьому побажання спрямовуються по черзі на адресу кожної дитини.

Гра «Компліменти».

Мета: вчити учнів прислухатися і придивлятися до інших, бачити і підкреслювати в них тільки хороше, позитивні якості, говорити приємні слова.

Процедура виконання: учасники утворюють коло. Кожний говорить своєму сусіду ліворуч/праворуч декілька добрих слів, слів-схвалень, потім бажає чогось доброго. Під час висловлювання інші учасники повинні уважно слухати промовця. Той, кому зроблено комплімент, повинен як мінімум подякувати, а потім, установивши контакт із партнером, який сидить ліворуч/праворуч від нього, зробити свій комплімент. Гра йде далі по колу, допоки всі учасники не скажуть щось приємне сусідові.

Гра «Живі ляльки».

Мета: вчити виконувати всі прохання партнера, турбуватися про нього.

Процедура виконання: учасникам пропонують утворити пари, знайшовши собі партнера з однаковим кольором очей. Потім їм пояснюють: «Пам'ятаєте, коли ви були маленькі, то вірили, що ваші ляльки (зайці) живі: вони вміють говорити, просити, бігати. Уявіть, що один з вас перетворився на маленьку дитину, а інший – на її ляльку-хлопчика чи ляльку-дівчинку. Лялька буде щось просити, а її господар повинен виконувати всі примхи і не примушувати робити те, що вона не хоче». Далі дорослий пропонував помити ляльці руки, погодувати її, погуляти з нею. Зрозумівши ігрову ситуацію, діти продовжували гратися самі. Наступного разу кожна пара мінялася ролями.

Вправа «Ми вчимо своїх друзів тому, що вміємо добре робити самі».

Мета: вчити уважно, з турботою ставитися до ровесників, правильно пояснювати і показувати способи виконання певних дій. Розвивати бажання працювати разом.

Процедура виконання: учасникам пропонують назвати речі, які вони добре вміють робити. Потім кожного вихованця просять подумати над тим, чого він хоче навчити свого друга, при цьому враховувати його бажання.

Рекомендації: важливо звертати увагу на те, щоб дитина не тільки використовувала практичний показ, а й вербальні засоби комунікації. Ті, кого навчили, повинні були виразити свою вдячність різними засобами. Потім мінялися місцями.

Вправа «Мистецтво спілкування».

Мета: виробляти в учнів уміння слухати і чути співрозмовника, розуміти важливість виявлення спільного інтересу до учасників комунікативної взаємодії.

Процедура виконання: Учасникам пропонується виконати в парах такі вправи.

1. Обидва учні говорять одночасно від 30 секунд до 1 хвилини (теми: «Моя улюблена справа», «А чи знаєш ти, що...» тощо).

Обговорення: Що ви відчували? Чи не здавалося вам, що більше нічого сказати?

2. Поки учасник А висловлюється упродовж хвилини, учасник Б повністю його (її) ігнорує. Потім вони міняються ролями.

Обговорення: Як ви почувалися, коли вас ігнорували? Учасник А говорить упродовж хвилини, учасник Б уважно слухає. Потім вони міняються ролями.

Вправа «Я - екстрасенс».

Мета: вчити читати думки й визначати почуття іншої людини за виразом обличчя, позою, уважно ставитися до почуттів ровесників, правильно розуміти стан і думки іншої людини. Розвивати інтерес до однолітків.

Процедура виконання: учасникам пропонують відчутти себе екстрасенсом, який уміє читати думки й визначати почуття іншої людини за виразом обличчя, позою тощо. Кожен вибирає одну людину, чий стан і думки буде вгадувати. Кожному учасникові дається 3 хвилини на те, щоб письмово викласти, про що він думав під час заняття, що відчував. Потім усі сідають у велике коло, і кожен, звертаючись до людини, стан якої описував, розповідає їй про її стан і думки. Той, чий стан описували, може прокоментувати розповідь, тобто висловити свою думку – підтвердити правильність висновків або спростувати їх.

Рекомендації: Перед початком виконання вправи можна запропонувати учасникам об'єднатися в пари й кожному схарактеризувати стан і думки свого партнера.

Вправа «Конфліктна поведінка».

Мета: закріпити знання учнів про різні види конфліктної поведінки.

Процедура виконання: Учасники об'єднуються в чотири підгрупи. Кожній пропонують на вибір картки з таким змістом: Конкуренція. «Щоб я переміг, ти повинен програти». Пристосування. «Щоб ти виграв, я повинен програти». Компроміс. «Щоб кожен із нас щось виграв, кожен повинен щось програти». Співпраця. «Щоб я виграв, ти теж повинен виграти». Кожній підгрупі пропонується обговорити, підготувати і продемонструвати конфліктну ситуацію, в якій застосовується певний вид поведінки.

Запитання для обговорення: «Як цей вид поведінки в конфлікті впливав на ваш емоційний стан, ваші почуття? Які причини спонукають людей обирати такий стиль поведінки в конфлікті? Який стиль найконструктивніший для встановлення добрих взаємин?»

Тренінг «Спілкуємося без конфлікту!»

Мета: набути досвіду соціальної взаємодії у стосунках з однолітками у процесі навчальної та позанавчальної діяльності, розвивати комунікативні навички та навички безконфліктної взаємодії з однолітками, дорослими; формувати позитивну «Я – концепцію» та творчий потенціал учнів.

Завдання тренінгу:

- розширення можливостей встановлення контакту в різних ситуаціях спілкування;
- відпрацювання навичок розуміння інших людей, себе, а також взаємин між людьми;
- опанування навичок ефективного слухання;
- створення оптимальних умов для виявлення творчих здібностей, організаційних навичок;
- створення умов для самореалізації особистості;
- забезпечення вільного розвитку учнів.

Обладнання: мультимедійне обладнання, комп'ютерна техніка, фліпчарт, канцелярські приладдя.

Час тренінгу: 1 -1год 30 хв.

Тренінгова група: 10-15 учнів.

Структура тренінгу

№	Зміст роботи	Час	Необхідні ресурси
1	<i>Вступна частина</i>		
1.1	Вступ.	3 хв.	мультимедійна дошка
1.2	Вправа на знайомства та згуртованість «Сонце світить»	10-15 хв.	музичний супровід
1.3	Обговорення правил роботи групи на тренінгу	5 хв.	фліпчарт, канцелярські приладдя
2.	<i>Основна частина</i>		
2.1	Інформаційне повідомлення: «Конфлікт. Стили поведінки у конфлікті»	10 хв.	мультимедійні слайди
2.2.	Демонстраційна вправа «Пляшка газованої води»	10 хв.	Пляшка газованої води
2.3.	Вправа «Малюнок асоціації зі словом “конфлікт”»	10 хв.	аркуші паперу формату А4
2.4.	Вправа «Створення дерева конфліктогенів»	10 хв.	фліпчарт, канцелярські приладдя.
2.5	Інформаційне повідомлення. «Стили взаємодії та спілкування у конфлікті»	10 хв.	мультимедійні слайди
2.6	Робота в групах. «Стили поведінки у конфлікті». Обговорення.	10 -15 хв.	фліпчарт, канцелярські приладдя.
2.7	Визначення правил безконфліктної поведінки	5 хв.	фліпчарт, канцелярські приладдя
3.	<i>Підсумки та обговорення заняття</i>		
3.1	Вправа «Витинанка»	5 хв.	Паперові серветки
3.2	Вправа «Оплески»	5 хв.	

Хід роботи

Ведучий: Доброго дня: «Для привітання давайте підведемося, посміхнемося один одному і скажемо «Добрий день!». Після привітань, продовжує: «Сьогодні ми з вами дізнаємося про те, як потрібно спілкуватися, щоб не конфліктувати, як безконфліктно поводитися, урахувати інтереси й потреби інших, поліпшувати свій емоційний стан під час спілкування».

Але перш ніж перейдемо до практики, пропоную вам трішки пограти.

Вправа «Сонце світить»

Мета: налаштування на роботу, активну співпрацю в групі, отримання позитивних емоцій, рухова активність.

Час: 10- 15 хвилин

1. Учні сидять в колі.

2. Один учень стоїть всередині кола і чітко промовляє: «Сонце світить на...» а потім вказує на предмет одягу або колір, який є в кого-то з учасників. Наприклад, «сонце світить на того, у кого карі очі» або «сонце світить на того, на кого шкарпетки синього кольору». Усі власники зазначеного кольору або предмета одягу міняються місцями один з одним. Учасник із середини кола намагається зайняти чиєсь місце, поки гравці переміщуються. Новий учасник стає в середину кола і гра триває.

Ведучий: Ми з вами порухалися, отримали багато позитивних емоцій, та готові працювати. Для того щоб нам було зручно спілкуватися, ефективно взаємодіяти, пропоную нам створити правила роботи. Я почну, а ви мені допоможете.

Правила групи :

(Правила надруковані на хмарках, обговорене правило прикріплюється на фліпчартті).

Ведучий: «Для того щоб наша робота була плідна і цікава, ми повинні встановити спільні правила для подальшої співпраці. Я пропоную такі».

Правила роботи в групі:

1. Дотримуватися регламенту.
2. Слухати і чути (один говорить – усі слухають).
3. Бути об'єктивним.
4. Досягти взаєморозуміння.
5. Уважно слухати, не перебивати.
6. Бути активним.
7. Говорити тільки за темою і від свого імені.
8. Не критикувати: кожен має право на власну думку.
9. Дотримуватися принципу конфіденційності.
10. Дотримуватися правила піднесеної руки.
11. Говорити чітко, по черзі.
12. Обговорюються ідеї, а не особистість.

Запитання для обговорення: «Як допоможуть нам правила під час роботи?».

Основна частина.

Інформаційне повідомлення: «Конфлікт. Стилi поведінки у

конфлікті».

Ведучий: «Сьогодні в нас буде цікаве заняття, тема якого: «Спілкування без конфліктів». Відомий французький письменник Антуан де Сент-Екзюпері назвав людське спілкування найбільшою розкішшю у світі. Спілкування людей – це досить складний процес. Кожен із нас навчається цього протягом усього життя, набуваючи досвід часто за рахунок помилок і розчарувань. На жаль, досить часто ми потрапляємо в різні складні ситуації. Буває так, що спілкування стає неможливим та складним серед людей. Виникає конфлікт. Конфлікт – це зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби. А щоб ви краще зрозуміли, що таке конфлікт – покажу вам таку демонстраційну вправу.

Демонстраційна вправа «Пляшка газованої води».

Ведучий: «Уявіть, що пляшка з газованою водою – це наші почуття, які вирують у душі (продемонструвати ефект, струсивши пляшку). Як не дозволити їм зашкодити нам? Якщо відкоркувати пляшку повільно, ми зможемо контролювати ситуацію, випускаючи повітря порціями. Аналогічно і з емоціями. Ми можемо реагувати на ситуацію не одразу, а поступово, тобто поспілкуватися з друзями, рідними, висловитися, щоб вгамувати негативні емоції, але наприкінці треба все ж таки поговорити з людиною, під час спілкування, з якою сталося прикре непорозуміння і виник конфлікт».

Вправа «Малюнок асоціації зі словом «конфлікт».

Мета: пояснити учням, що всі люди по-різному реагують на певну ситуацію; продемонструвати процес виникнення конфлікту.

Час: 10-15 хв.

Хід роботи:

Учасники об'єднуються в пари. Кожна пара отримує аркуш паперу формату А4. Упродовж виконання вправи розмовляти забороняється. Учасники беруть одну ручку, тримають її удвох і малюють разом асоціацію зі словом «конфлікт».

Запитання для обговорення:

- Чому намалювали саме це?
- Як вам малювалося?
- Що ви відчували під час виконання вправи?»
- Яку роль відіграють конфлікти в нашому житті?
- Як їх розпізнати?
- Як запобігти їм та як їх вирішувати?

Вправа «Створення дерева конфліктогенів».

Мета: дати учням уявлення про конфліктогени як причини виникнення конфлікту та їх види; вчити учнів виявляти предмет і джерело конфлікту, актуалізувати власний соціальний досвід.

Хід роботи:

Однією з причин виникнення конфлікту є конфліктогени поведінки. Це слова або дії, які породжують конфлікт: хвастощі, грубість, порушення правил етики, нещирість, нечесність, негативне або поблажливе ставлення. Давайте разом намалюємо дерево конфліктогенів. На дошці є стовбур дерева. У кожного з вас є листочки з дерева. На цих листочках напишіть приклади конфліктогенів. Причепіть свій листочок до дерева і зачитайте свій приклад.

Інформаційне повідомлення. «Стили взаємодії та спілкування у конфлікті».

Ведучий: у конфліктній ситуації виділяють 5 стилів взаємодії та спілкування:

1. «Черепаха» (ухиляння). «Черепахи» тікають і ховаються у свій панцир, щоб уникнути конфлікту. Вони відмовляються від своїх цілей і тримаються осторонь від суперечливих питань, через які виникає конфлікт, і від людей, причетних до суперечки. Вони вважають, що вирішувати конфлікт – річ безнадійна. Їм легше втекти (фізично чи психологічно) від конфлікту, ніж зіткнутися з ним.

2. «Акула» (примус). «Акули» намагаються переконати опонентів, силоміць примушуючи їх вирішувати конфлікт. Для «акул» найголовніше власні цілі, а стосунки з людиною мають для них другорядне значення. Вони будь-якою ціною готові добитися свого. Їх мало хвилює, чи подобаються вони

комусь. «Акули» переконані, що конфлікти вирішуються тоді, коли хтось перемагає. Вони намагаються здобути перемогу, шокуючи суперників, нападаючи раптово, а також залякуючи чи погрожуючи їм із позиції сили.

3. «Плюшевий ведмедик» (згладжування). Для «ведмедиків» найголовніше – добрі стосунки, а власні цілі не мають для них великого значення. Вони прагнуть усім подобатися, хочуть, щоб усі їх любили і цінували. Вони вважають, що конфлікти не можна владнати без шкоди для стосунків. «Ведмедики» бояться завдати болю, образити, зіпсувати дружбу. Їхнє кредо: «Я готовий пожертвувати власними цілями, роби все, що хочеш, аби тільки я тобі подобався».

4. «Лисиця» (компроміс). «Лисиці» невибагливі як у своїх цілях, так і у стосунках з людьми. «Лисиці» шукають компромісу. Вони жертвують частиною своїх цілей під час конфлікту й переконують іншого поступитися якоюсь частиною своїх. Вони шукають такого рішення, за якого обидві сторони дотримуватимуться «золотої середини». Вони готові пожертвувати заради досягнення згоди як частиною своїх домагань, так і стосунками.

5. «Сова» (переговори). «Сови» дуже високо цінують власні цілі та стосунки. Вони розглядають конфлікт як проблему, яку треба вирішити, і шукають таких способів, які б задовольнили їх та іншу сторону. «Сови» сприймають конфлікти як засіб поліпшення стосунків шляхом послаблення напруги між двома людьми.

Ведучий: Ми з вами познайомилися з поняттям конфлікт та стилями поведінки в конфліктній ситуації. А зараз пропоную практичне завдання.

Вправа: «Стилі поведінки у конфлікті».

Мета: розширення уявлень про конфлікт та стилі поведінки.

Час: 15-20 хвилин.

Хід гри: Учасники об'єднуються в п'ять підгруп. Кожній пропонують на вибір картки з зображеннями сови, лисиці, ведмедя, акули і черепахи. На зворотному боці кожної картки прописаний алгоритм поведінки у конфлікті. Кожній підгрупі пропонується обговорити, підготувати і продемонструвати

конфліктну ситуацію, в якій застосовується певний вид поведінки.

Запитання для обговорення:

- «Як цей вид поведінки в конфлікті впливав на ваш емоційний стан, ваші почуття?
 - Які причини спонукають людей обирати такий стиль поведінки в конфлікті?
 - Який стиль найконструктивніший для встановлення добрих взаємин?
- Ведучий:* А тепер нам потрібно разом визначити правила безконфліктної

поведінки: (Правила записуються учасниками на хмарках, обговорене правило прикріплюється на фліпчартті).

- не використовувати конфліктогени;
- вирішувати спірні питання тут і тепер, не відкладаючи їх;
- прагнути адекватно сприймати й усвідомлювати конфлікт;
- спілкуватися відкрито;
- намагатися зрозуміти позицію іншої людини;
- аргументувати свої бажання, уміти вислуховувати аргументи іншого;
- бути готовими визнавати свої помилки, вибачатися.
- менше ображатися.
- вчитися прощати.
-

Підсумки та обговорення заняття.

Вправа «Витинанка».

Мета: формувати в учнів уявлення про те, що всі люди різні, по-різному сприймають інформацію, по-різному мислять. Учити учнів толерантно ставитися до думок інших, не ображати, поважати своїх товаришів.

Час: 5-10 хвилин.

Хід гри: учасники стають у коло спиною одне до одного. Кожному дають розгорнену паперову серветку. *Ведучий:* «У вас у руках серветка. Складіть її навпіл. Відірвіть правий куток. Знову складіть навпіл. Відірвіть лівий куток (і т. д.). А тепер розгорніть свої витинанки. Бачите, у кожного з вас витинанки різні. А чому? Адже інструкції були однакові для всіх. Тому що всі ми різні. Ми по-різному сприймаємо інформацію, по-різному мислимо. Пам'ятайте про це і не намагайтеся підлаштувати друга під себе. Безглуздо ображатися на людину, яка має власну думку, нехай навіть відмінну від вашої. Якщо цінуєте дружбу,

поважайте своїх товаришів. Будьте відверті з близькими вам людьми та вчіться прощати».

Вправа «Оплески».

Мета: емоційна розрядка учасників в кінці заняття.

Час: 5 хвилин.

Ведучий: «Ми добре попрацювали сьогодні, і мені хочеться запропонувати вам гру, в ході якої оплески спочатку звучать тихенько, а потім стають все сильніше і сильніше». Ведучий починає тихенько плескати в долоні, дивлячись і поступово підходячи до одного з учасників. Потім цей учасник вибирає з групи наступного, кому вони аплодують удвох. Третій вибирає четвертого тощо, останньому учаснику аплодує вже вся група.

Інформація для роздумів «Конфлікти».

Типологія конфліктів:

- за кількістю та складом сторін конфлікту (внутрішньо особистісний, міжособистісний, особистісно-груповий, міжгруповий, міжколективний, міждержавний, міжнаціональний);
- за проблемно-діяльнісною ознакою (управлінські, сімейні, педагогічні, політичні, економічні, творчі);
- за тривалістю перебігу (гострі і хронічні, швидкоплинні, тривалі та інші);
- за змістом (побутові й суто проблемні);
- за ступенем загострення протиріч (незадоволення, протидія, розбрат, ворожнеча, війна);
- за ознакою можливого вирішення (конструктивний (продуктивний) і деструктивний).

Причини виникнення педагогічних конфліктів у взаємодії «педагог – дитина» та «педагог – діти»:

- нездатність педагога прогнозувати поведінку вихованців, що спричиняє в нього роздратування та прагнення будь-якими засобами подолати конфліктну ситуацію. Своєю чергою, обмеженість інформації

про справжні причини того, що трапилось, ускладнює вибір оптимальної поведінки, засобів ефективного впливу на дітей чи окрему дитину;

- намагання педагога будь-якими засобами зберегти свій соціальний статус шляхом зниження статусу дитини. За таких умов вживання педагогом некоректних висловлювань порушує принципи суб'єкт-суб'єктної взаємодії, доводить ситуацію до конфлікту;
- оцінювання вихователем не окремого вчинку дитини, а його особистості, що впливає на зниження авторитету дитини, сприяє особистій неприязні до педагога;
- суб'єктивізм педагога у сприйнятті вчинку дитини, недостатня поінформованість про його мотиви;
- намагання покарати вихованця, мотивуючи це тим, що зайва суворість не завадить;
- невміння спрогнозувати наслідки необ'єктивного оцінювання вчинків дітей;
- слабкі навички або нездатність до самоконтролю (роздратованість, брутальність, знервованість, нетактовність, грубість, мстивість, самовдоволеність, безпорадність тощо); конфліктують педагоги з негнучким мисленням, стереотипністю оцінок, шаблонним підходом до запитів та інтересів дітей;
- брак педагогічних здібностей;
- незадовільна організація роботи у педагогічному колективі.

Прагнучи розв'язати конфлікт, педагог має вжити таких заходів:

- – установити справжніх учасників конфліктної ситуації;
- – визначити (в межах можливого) причини, цілі, мотиви, особливості характеру конфліктуючих сторін;
- – вивчити раніше існуючі міжособистісні відносини учасників конфлікту;
- – вивчити наміри конфліктуючих сторін і уявлення щодо способів розв'язування конфлікту;

- – визначити ставлення до конфлікту членів групи, колективу, не залучених у конфлікт;
- – прийняти рішення щодо найприйнятніших способів розв'язання конфлікту .

Ресурсне забезпечення для реалізації технології

Ефективна реалізація технології соціально-педагогічного супроводу формування безконфліктної поведінки молодших школярів потребує належного ресурсного забезпечення, яке розглядається як сукупність кадрових, організаційно-методичних, матеріально-технічних, інформаційних та часових ресурсів. Їх узгоджене використання забезпечує цілісність, системність і стійкість упровадження технології в умовах закладу початкової освіти.

Кадрове забезпечення передбачає залучення педагогічних працівників, здатних реалізовувати соціально-педагогічний супровід у логіці партнерської, суб'єкт-суб'єктної взаємодії з дітьми. Ключову роль відіграють учитель початкових класів, соціальний педагог, практичний психолог, а також адміністрація закладу освіти, яка забезпечує організаційну підтримку впровадження технології. Важливою умовою є готовність педагогів до міждисциплінарної взаємодії та підвищення професійної компетентності у сфері профілактики конфліктної поведінки.

Організаційно-методичне забезпечення включає наявність програм, методичних рекомендацій, сценаріїв занять, тренінгових вправ, діагностичного інструментарію та форм моніторингу результатів. Доцільним є використання інтегрованих форм роботи, що поєднують навчальну, виховну та позакласну діяльність, а також систематичне планування заходів у межах річного плану роботи закладу освіти.

Матеріально-технічне забезпечення охоплює навчально-дидактичні матеріали, ігрове та наочне обладнання, простір для групової роботи й рефлексивних занять, а також засоби для створення безпечного та комфортного освітнього середовища. В умовах обмежених ресурсів можливе використання доступних, маловитратних матеріалів та адаптація наявної інфраструктури до

потреб реалізації технології.

Інформаційне забезпечення передбачає доступ педагогів і батьків до інформаційно-просвітницьких матеріалів щодо особливостей формування безконфліктної поведінки дітей, шляхів запобігання конфліктам і підтримки позитивної соціальної взаємодії. Важливу роль відіграє налагодження комунікації між усіма суб'єктами освітнього процесу, зокрема через консультації, батьківські збори, інформаційні листи та електронні ресурси.

Часове забезпечення полягає у виділенні достатнього часу для системної реалізації заходів технології, їх поетапного впровадження та оцінювання результатів. Технологія може реалізовуватися без перевантаження освітнього процесу шляхом інтеграції відповідних форм і методів у щоденну педагогічну практику.

Таким чином, належне ресурсне забезпечення виступає необхідною умовою результативної реалізації технології соціально-педагогічного супроводу формування безконфліктної поведінки молодших школярів і забезпечує її адаптивність до реальних можливостей закладів початкової освіти.

Ефективність упровадження технології соціально-педагогічного супроводу формування безконфліктної поведінки молодших школярів значною мірою залежить від дотримання низки організаційно-педагогічних, психологічних та соціальних умов (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Умови ефективного впровадження технології, можливі труднощі та способи їх подолання

Умови реалізації технології	Можливі труднощі впровадження	Способи подолання труднощів
Створення безпечного, емоційно сприятливого та соціально підтримувального освітнього середовища	Підвищений рівень тривожності та агресивності дітей; конфліктогенність класного колективу	Організація психологічно безпечного простору; використання групових форм роботи; впровадження правил безпечної комунікації
Готовність педагогів до реалізації соціально-педагогічного супроводу в логіці суб'єкт-суб'єктної	Орієнтація педагогів на директивні, каральні методи впливу; недостатній рівень методичної підготовки	Проведення методичних семінарів, тренінгів, супервізій; поширення позитивного педагогічного

Умови ефективної реалізації технології	Можливі труднощі впровадження	Способи подолання труднощів
взаємодії		досвіду
Системність і послідовність реалізації технології	Фрагментарність виховної роботи; обмеженість часу в межах освітнього процесу	Інтеграція заходів технології у навчальну та позанавчальну діяльність; поетапне планування роботи
Узгодженість дій усіх суб'єктів освітнього процесу (педагоги, батьки, адміністрація)	Формальне або пасивне ставлення окремих батьків до проблеми конфліктності дітей	Проведення консультативно-просвітницької роботи з батьками; залучення до спільних заходів
Урахування індивідуальних особливостей та соціального досвіду молодших школярів	Різний рівень сформованості соціальних умінь; наявність стійких негативних моделей поведінки	Індивідуалізація супроводу; поєднання індивідуальних і групових форм роботи; підтримка позитивних змін
Педагогічна підтримка рефлексії та саморегуляції поведінки дитини	Низький рівень усвідомлення власних емоцій і поведінкових реакцій у дітей	Використання рефлексивних вправ, обговорень, ігор; формування навичок самоконтролю

Отже, дотримання визначених умов, своєчасне виявлення можливих труднощів і реалізація адекватних шляхів їх подолання забезпечують результативність технології соціально-педагогічного супроводу формування безконфліктної поведінки молодших школярів та її стійкий позитивний вплив на розвиток особистості дитини і соціально-психологічний клімат шкільного колективу.

Використані джерела

1. Основи педагогічної майстерності (для студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта) : навч.-метод. посібник / упоряд. Наталія Мачинська, Анна Федорович, Наталія Яремчук. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 286 с.

2. Костенко Т. М. Довгопола К.С.. Нова українська школа: формування у молодших школярів навичок конструктивного спілкування : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 176 с.

Розділ 3. ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНО-СПРЯМОВАНИХ ОЧІКУВАНЬ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

3.1. Теоретичний опис технології формування сімейно-спрямованих очікувань учнівської молоді

У період війни та повоєнного відновлення України відбуваються суттєві зміни у соціальній та сімейній сфері. Порушення сімейних зв'язків, втрата близьких, економічні труднощі та психологічні травми впливають на формування уявлень молоді про сімейні цінності та майбутнє. Сучасна молодь України стикається з безпрецедентними викликами, спричиненими війною, економічною нестабільністю та соціальними трансформаціями. Умови воєнного стану значною мірою вплинули на всі сфери життя молодих людей, включаючи освіту, зайнятість, фізичне та ментальне здоров'я, громадську активність і соціальну інтеграцію (Гончар, 2023, с.4). Молодь, яка є майбутнім нації, потребує особливої уваги у формуванні життєвих цінностей та орієнтацій. Зокрема, для учнів старшого шкільного віку це питання набуває особливої актуальності, оскільки у цьому віці юнаки і юнки активно шукають власні життєві пріоритети, моделі поведінки та уявлення про майбутню родину. У старшому підлітковому та ранньому юнацькому віці відбувається активне формування самосвідомості. Старшокласники прагнуть самостійності, критично оцінюють моделі поведінки дорослих, шукають власний ідеал сімейного життя. Тому важливо створити умови для осмислення ними власних цінностей через саморефлексію та аналіз життєвих ситуацій. Формування сімейних цінностей впливає на їхню готовність до створення гармонійних стосунків у дорослому житті. **Сімейно–спрямовані очікування учнівської молоді** – це процес психічної регуляції поведінки, який забезпечується когнітивною, емоційно–ціннісною та поведінковою готовністю молодої особистості до майбутнього сімейного життя.

Отже, виникає потреба у технологіях соціально-педагогічного супроводу, що сприятимуть формуванню здорових сімейно-спрямованих очікувань та

позитивних моделей сімейної поведінки.

Мета технології соціально-педагогічного супроводу формування сімейно-спрямованих очікувань учнівської молоді у період повоєнного відновлення України: формування в учнівської молоді адекватних сімейно-спрямованих очікувань, що ґрунтуються на принципах здорових відносин, взаємоповаги, відповідальності та емоційної стійкості.

Характеризуючи сімейно-спрямовані очікування як процес, виокремлюємо у ньому наступні структурні складові:

1) певну суму знань: щодо значення сім'ї в житті людини та її функцій; щодо подружніх і батьківських ролей, їхніх функцій, відповідальності, способи взаємодії між молодим подружжям та з майбутньою дитиною; знання з основ репродуктивного здоров'я;

2) наявність емпатійної здатності, позитивного ставлення до нових обов'язків, прагнення свідомо і відповідально виявляти подружні й батьківські почуття; здатність до самовдосконалення;

3) вміння застосовувати необхідні знання у спілкуванні і міжособистісній взаємодії; уміння регулювати власні емоції і поведінку [2, с.464].

Виходячи з визначення сімейно-спрямованих очікувань учнівської молоді та структурних складових цього поняття, окреслюємо наступні *завдання* технології, які є, на наш погляд, також орієнтовними напрямками роботи закладу загальної середньої освіти по її впровадженню: формування ціннісних орієнтацій старшокласників, пов'язаних із сімейним життям; надання психологічної підтримки старшокласникам у процесі осмислення ролі сім'ї; розвиток навичок ефективної комунікації та розв'язання конфліктів у сімейному середовищі; сприяння усвідомленню особистої відповідальності за майбутню сім'ю.

Цільовою групою означеної технології є старшокласники закладів загальної середньої освіти.

Важливість розробки і впровадження означеної технології вбачаємо у певних вікових, соціально-культурних, психологічних особливостей старшокласників, оскільки у цьому віці активно відбуваються такі процеси:

➤ *Формування життєвих стратегій:* старшокласники перебувають у періоді активного пошуку себе та свого місця у світі. Війна і післявоєнні умови посилюють потребу у наданні їм підтримки щодо правильного вибору життєвих стратегій, що включають орієнтацію на стабільне та здорове сімейне життя.

➤ *Підвищена психологічна вразливість:* внаслідок війни багато старшокласників стикаються з психологічними травмами, втратою близьких або переміщенням. Формування сімейно-спрямованих очікувань може виступати ресурсом психологічної стабілізації та відновлення довіри до світу.

➤ *Готовність до самостійного життя:* учні старшого шкільного віку стоять на порозі дорослого життя. Забезпечення їх необхідними знаннями та соціальними навичками для побудови здорових сімейних відносин сприяє формуванню відповідальної поведінки у майбутньому.

➤ *Пошук моделей поведінки:* у цьому віці молодь активно шукає соціальні моделі, на які могла б орієнтуватися. Відсутність позитивних прикладів може призвести до формування деструктивних поглядів на сімейне життя. Технології соціально-педагогічного супроводу допомагають надавати корисні орієнтири.

➤ *Соціальна інтеграція:* перебування країни в стані війни і післявоєнне суспільство потребує згуртованих сімей, що слугують опорою для подальшої стабілізації та розвитку країни. Старшокласники, як майбутні батьки та громадяни, повинні мати чітке розуміння важливості цих процесів.

Варто враховувати, що період старшокласництва – це час активного формування особистості, самосвідомості та життєвих орієнтацій. Одним із важливих аспектів цього процесу є осмислення ролі сім'ї. Старшокласники перебувають у складному етапі розвитку, що характеризується: пошуком самостійності та незалежності; потребою в самоствердженні; емоційною нестабільністю; критичним ставленням до авторитетів; підвищеною чутливістю

до соціальних оцінок. Це вік ранньої юності, який характеризується відносно спокійним біологічним розвитком організму, більш ритмічною його життєдіяльністю, порівняно з підлітковим віком, а також збільшенням фізичної сили, росту, активності й витривалості. Юність (15-17 років) – один із визначальних етапів життєвого шляху людини, що пов'язаний із певними психологічними механізмами її розвитку як унікальної особистості, яка вмє контролювати життєві обставини, бути діяльною.

У юнацькому віці активно формується самоусвідомлення (усвідомлення й оцінка людиною своїх дії та їх результатів, думок, почуттів, моральності та інтересів, ідеалів і мотивів поведінки, цілісна оцінка самого себе і свого місця у житті) та самооцінка (певне ставлення до себе, до своїх якостей, можливостей, певний ступінь розвитку почуття самоповаги, особистої цінності, позитивне ставлення до всього, що входить до сфери власного «Я»). Низька самооцінка виражається у несприйнятті себе самого, самозапереченні, негативному ставленні до своєї особистості. Одним із джерел формування самооцінки у юнацькому віці є порівняння себе з іншими людьми. Тому важливої ролі набувають групи однолітків (*Гончар, 2025*).

Соціальними особливостями старшокласників є те, що вони активно взаємодіють з однолітками та дорослими, формуючи власну соціальну мережу. У них відчутна потреба у позитивних моделях поведінки та стосунків, особливо в умовах війни та післявоєнного відновлення. Унаслідок таких процесів, як вимушене переселення (приміром, із зони бойових дій), часто стикаються з соціальними викликами, такими як необхідність адаптації до нових умов життя та навчання.

Культурними особливостями раннього юнацького віку є: пошук культурної ідентичності у контексті національного відродження та збереження традицій; підвищена увага до власної ролі у суспільстві та родині, що вимагає формування стабільних ціннісних орієнтацій.

Окрім цього, варто враховувати й інші важливі аспекти, як-то: наявність психологічних травм та стресових факторів унаслідок воєнних подій; бажання

брати участь у відбудові країни та створенні стабільного майбутнього; відкритість до інноваційних підходів у навчанні та вихованні; сприяння усвідомленню особистої відповідальності за майбутнє сім'ї.

Всі перелічені особливості зумовлюють необхідність делікатного підходу до надання психологічної підтримки. Психологічна підтримка в цей період відіграє ключову роль у допомозі юнакам сформувати здорові уявлення про сімейні стосунки, відповідальність та особистісну самореалізацію в межах родини.

Принципами реалізації технології є:

➤ *Принцип гуманізму*, який полягає у визнанні цінності кожної особистості, її права на самовираження та розвиток. Реалізація технології має забезпечувати повагу до гідності учнів, сприяти їхньому всебічному розвитку та психологічному благополуччю. Це передбачає створення безпечного та підтримуючого освітнього середовища, де кожен учень відчуває свою значущість;

➤ *Принцип інтегративного підходу*, що передбачає «..поєднання окремого в гармонійне ціле, сприяє оновленню поглядів на принципи освіти і їх реалізації в сучасному розумінні (Прокопенко, 2018, с.5), поєднання різних соціально-педагогічних ресурсів, методик і форм роботи для досягнення цілісного результату. Це означає тісну взаємодію школи, сім'ї, громади та державних інституцій, що дозволить забезпечити комплексний вплив на формування сімейно-спрямованих очікувань у старшокласників;

➤ *Принцип адаптивності*, який передбачає гнучкість технології у залежності від індивідуальних потреб учнів та соціальних умов. Це означає можливість коригування методик та форм роботи відповідно до психологічних, культурних та соціальних характеристик конкретної групи старшокласників, а також швидку адаптацію до змін у суспільстві та освітньому процесі.

Ці принципи є ключовими у процесі реалізації соціально-педагогічної

технології, забезпечуючи її ефективність, гнучкість та орієнтацію на індивідуальні потреби учнів старшого шкільного віку в умовах повоєнного відновлення України.

Базовими принципами технології є:

- *індивідуальний підхід* – потребує глибокого розуміння особистісних характеристик учнів. У період війни й повоєнного відновлення важливо враховувати психологічні травми, особисті втрати та інші стресові фактори. Робота будується на основі індивідуальних планів розвитку;
- *культурна чутливість* – відповідність усіх методик культурним традиціям, національним особливостям та регіональному контексту. Це сприяє кращому сприйняттю матеріалу та підвищує ефективність педагогічного процесу;
- *партнерство та взаємодія* – ефективна взаємодія педагогів, психологів, батьків, громадських організацій та самих учнів. Спільна діяльність формує довіру та відкритість у стосунках;
- *безперервність і системність* – формування сімейних цінностей повинно відбуватися постійно, з використанням різноманітних форм і методів роботи;
- *безпечне середовище* – створення умов, у яких учні можуть вільно висловлювати свої думки та почуття без страху засудження;
- *гнучкість та адаптивність* – технологія має бути адаптована до змін соціального середовища та потреб молоді.

У контексті повоєнного відновлення України надзвичайно важливою є цілеспрямована робота з учнівською молоддю щодо формування усвідомлених, відповідальних сімейних орієнтацій.

Технологія соціально-педагогічного супроводу цього процесу передбачає чотири взаємопов'язані етапи, кожен з яких має свої завдання, методи та практичне наповнення.

Діагностично-аналітичний етап передбачає вивчення очікувань молоді щодо майбутнього сімейного життя, а також їхньої емоційної та психологічної

готовності до побудови стосунків. На цьому етапі ефективним є проведення анонімного анкетування, інтерв'ю, психологічного тестування, зокрема з використанням таких методик, як «Дерево сім'ї» чи «Незавершені речення». У контексті післявоєнної травматизації важливо також діагностувати наслідки втрати, переселення чи зміни родинної структури. Результати дозволяють не лише виявити загальні тенденції, а й визначити категорії молоді, які потребують цільової підтримки.

Наступний – *проектувальний* етап, завдання якого – на основі результатів діагностики спланувати стратегію соціально-педагогічного супроводу, адаптовану до конкретної цільової групи, локального контексту та наявних ресурсів.

Змістом реалізації етапу виступають:

- *Формування цілей і завдань роботи:* відповідно до потреб конкретної групи молоді визначаються як загальні цілі (наприклад, розвиток відповідального ставлення до сім'ї), так і конкретні завдання (підвищення рівня емоційної компетентності, формування навичок конструктивної комунікації тощо).
- *Моделювання змісту й форм впливу:* розробляються програми тренінгів, сценарії занять, адаптуються наявні методики відповідно до віку, соціального статусу, військового досвіду родини. Зокрема, для старшокласників у прифронтовій громаді акценти робляться на стабілізуючій ролі родини, рефлексії цінностей, підтримці в кризових ситуаціях.
- *Планування командної взаємодії:* визначаються ролі психолога, класного керівника, соціального педагога, шкільної адміністрації, а також партнерських організацій (наприклад, ГО, центрів реабілітації, духовенства).
- *Розроблення індивідуальних і групових маршрутів:* для окремих учнів або груп складаються індивідуальні плани соціально-педагогічного супроводу. Для прикладу, для старшокласника з родини ВПО передбачено

індивідуальні консультації психолога, участь у арт-терапевтичній студії та залучення до волонтерського проєкту «Місто допомоги»; у школі селища, яке зазнало тимчасової окупації, за результатами діагностики ініційовано проєкт «Моя родина – мій тил», до якого увійшли серія тренінгів, сімейні клуби вихідного дня та психологічні сесії з відновлення довіри в родині.

Таким чином, проєктувальний етап є містком між діагностикою й практичною реалізацією технології. Він забезпечує індивідуалізацію підходів, їхню контекстуальну доцільність і реалістичність щодо наявних ресурсів.

Впроваджувальний етап забезпечує реалізацію психологічної підтримки молоді, яка зазнала емоційних або поведінкових порушень через вплив воєнних подій.

На цьому етапі реалізується комплекс заходів, спрямованих на формування цінностей, світоглядних уявлень, моделей поведінки, що сприяють усвідомленому ставленню до майбутнього сімейного життя. Впроваджується орієнтовна програма «**Моя сім'я – шлях до відповідального майбутнього**» (24 год.) Програму можна реалізовувати у форматі спецкурсу, тематичного тижня, факультативу або як міждисциплінарний проєкт за участі класного керівника, соціального педагога, психолога, запрошених фахівців. Кожен модуль може бути адаптований до вікових особливостей учнів 10–11 класів та умов конкретного закладу освіти.

Переваги програми: вона є адаптивною до локального контексту (наприклад, регіон з високим відсотком ВПО чи втрат), дозволяє інтегрувати учнів у проєкти шкільного та громадського рівнів (сімейні клуби, волонтерство, наставництво), а також підтримує міжсекторальну взаємодію з батьками та партнерами.

Також у межах цього етапу проводяться індивідуальні та групові консультації з психологом, застосовуються методи арт-терапії, казкотерапії, рольові ігри. Наприклад, учні створюють візуальні «мапи майбутнього» або розробляють образи щасливої сім'ї у форматі творчих оповідань. Крім того, тренінги з розвитку конструктивної комунікації сприяють формуванню навичок

емпатії, безконфліктного спілкування, вміння будувати здорові стосунки в умовах соціальної нестабільності.

Контрольний етап дає змогу оцінити динаміку змін у ставленні молоді до сімейних цінностей, перевірити ефективність обраних методів та сформувані подальші рекомендації. Здійснюється моніторинг за допомогою повторного анкетування та глибинного аналізу зворотного зв'язку від учасників програми, педагогів, батьків. Результати лягають в основу адаптації методичних підходів, вдосконалення програм і формування рекомендацій для розбудови місцевих стратегій сімейної освіти, особливо в громадах, які постраждали внаслідок воєнних дій.

Критеріями оцінювання ефективності технології є очікувані результати – короткострокові та довгострокові. (подано в табл. 3.1.).

Таблиця 3.1.

Матриця результатів впровадження технології

Тип результату	Очікуваний результат	Якісні показники	Методи оцінювання
Короткостроковий	Зростання усвідомлення цінності сім'ї	Висловлення позитивного ставлення до родинних цінностей у творах, презентаціях	Анкетування, аналіз творчих робіт
Короткостроковий	Формування уявлень про щасливу сім'ю	Виявлення учнями основних компонентів щасливої сім'ї у проектних роботах	Проектна діяльність, фокус-групи
Короткостроковий	Покращення комунікативних навичок та емоційної грамотності	Вчителі та куратори фіксують покращення спілкування, зменшення конфліктів	Спостереження, педагогічний моніторинг
Довгостроковий	Формування сімейно-орієнтованої життєвої стратегії	Установки на стабільні партнерські стосунки у випускних анкетах, інтерв'ю	Соціологічне опитування, інтерв'ювання
Довгостроковий	Зміцнення міжпоколінних зв'язків	Учні беруть участь у заходах із родичами, презентують сімейні історії	Звіти, відеопрезентації, самоаналіз
Довгостроковий	Зниження рівня дезадаптації та тривожності	Учні краще орієнтуються в соціальних ролях, демонструють впевненість	Психологічне тестування, спостереження

Ресурсне забезпечення для реалізації технології соціально-педагогічного супроводу формування сімейно-спрямованих очікувань учнівської молоді у

період повоєнного відновлення України має включати кадрові, матеріально-технічні, інформаційні, методичні, організаційні та партнерські ресурси.

1. *Кадрове забезпечення.* Професійна команда – основа успішної реалізації технології. Доцільно, щоб у складі такої команди були: соціальний педагог (координує супровід, здійснює індивідуальні консультації), психолог (проводить діагностику, тренінги з емоційної грамотності, подолання травм), класні керівники (спостерігають за динамікою в класі, ведуть щоденники спостережень), педагог-організатор (відповідає за реалізацію заходів, інтерактивних форм), а також залучені фахівці: сімейні консультанти, кризові психологи, юристи (за потребою).

2. *Матеріально-технічне забезпечення* – включає наявність умов для реалізації програм у форматі(очному та/або змішаному), а саме: приміщення для тренінгів, зустрічей, групової роботи; комп'ютери/ноутбуки, проектори, екрани; ресурсні осередки у школі (медіазона, зона для релаксації); канцелярські матеріали: фліпчарти, маркери, папір, наліпки; доступ до принтера/копіювальної техніки для анкет, брошур, методичок; інформаційне забезпечення - доступ до якісного контенту на тему сім'ї, батьківства, посттравматичного зростання. Це освітні платформи (наприклад: Prometheus, EdEra – курси з емоційного інтелекту, прав людини, комунікації), а також: відеоматеріали, тематичні фільми, презентації; тематичні сторінки в соцмережах, онлайн-групи підтримки; електронна бібліотека (психологічна, педагогічна, правова тематика).

4. *Методичне забезпечення* – передбачає розробку й адаптацію програм, вправ, інструментів оцінювання, а також: методичні рекомендації для вчителів, педагогів, кураторів; програми тренінгів («Побудова здорових стосунків», «Сім'я і цінності», «Моя життєва стратегія»), збірники анкет, шаблонів, кейсів, сценаріїв виховних заходів а також портфоліо учня з тематичними розділами («Мій рід», «Я майбутній батько/мати»).

5. *Партнерське забезпечення* передбачає залучення зовнішніх партнерів до підтримки технології, зокрема: батьківську громаду (спільні заходи, родинні

історії, залучення до форумів); громадські організації – ГО, що працюють у сфері підтримки сім'ї, молоді, ветеранів, а також Центри соціальних служб, ювенальні служби – для консультування та кейс-менеджменту.

Отже, технологія соціально-педагогічного супроводу в умовах відновлення країни є комплексною системою, яка поєднує діагностику, просвіту, розвиток та оцінку, орієнтуючись на формування сталих сімейних орієнтацій як фундаменту для майбутнього особистісного й соціального добробуту молоді.

3.2. Методи та форми роботи впровадження технології формування сімейно-спрямованих очікувань учнівської молоді у період повоєнного відновлення

У контексті глибоких соціальних трансформацій, спричинених війною в Україні, особливої ваги набуває необхідність переосмислення підходів до виховання та соціалізації учнівської молоді. У період військових дій та повоєнного відновлення формування сімейно-спрямованих очікувань молоді стає важливим чинником збереження соціальної цілісності, моральної стійкості та життєвих орієнтирів. Соціально-педагогічний супровід у таких умовах потребує впровадження адаптованих методик і форм роботи, здатних забезпечити підтримку особистісного розвитку підлітків, укріплення цінності родини, формування відповідальних життєвих планів і цілей.

Розглянемо найбільш ефективні методики й форми роботи, які можуть бути застосовані фахівцями у сфері освіти й соціальної педагогіки під час реалізації технології соціально-педагогічного супроводу в умовах воєнного та післявоєнного часу (табл. 3.2.).

Таблиця 3.2.

Орієнтовна програма «Моя сім'я – шлях до відповідального майбутнього»

Модуль	Мета модуля	Основні теми	Форми роботи	Тривалість
1. Сім'я як соціальна цінність	Формування уявлення про	- Роль сім'ї в житті людини	- Тематичний круглий стіл з	4 год.

Модуль	Мета модуля	Основні теми	Форми роботи	Тривалість
	сім'ю як базову соціальну інституцію, її роль у збереженні національної ідентичності	- Українська родина в історичному та сучасному вимірі - Сім'я під час війни: виклики і стійкість	ветеранами та родинами військовослужбовців - Перегляд документального фільму з дискусією - Виставка сімейних реліквій та історій «Моя родина в історії України»	
2. Психологічна готовність до стосунків	Розвиток саморефлексії, навичок емоційної регуляції, усвідомлення власної готовності до стосунків	- Я у стосунках: самооцінка - Емоційний інтелект, емпатія - Довіра, повага, відповідальність	- Психологічний тренінг з елементами арт-терапії - Групова дискусія з технікою «ціннісні лінії» - Рольові ігри «Побудова взаємодії»	6 год.
3. Гендерна культура та батьківство	Деконструкція гендерних стереотипів, ознайомлення з основами рівноправного партнерства і батьківства	- Гендер і стосунки: правда і міфи - Відповідальне батьківство - Роль жінки і чоловіка в родині майбутнього	- Інтерактивна лекція з експертом - Дебати «Хто має більше відповідальності?» - Інтерактивна вправа «Розподіл ролей у парі»	5 год.
4. Правові та економічні аспекти сімейного життя	Ознайомлення з базовими правовими нормами та фінансовими аспектами життя у шлюбі	- Юридичні аспекти шлюбу - Домашній бюджет і фінансове планування - Планування сім'ї як проєкт	- Кейс-метод (вирішення сімейно-правових ситуацій) - Симуляція сімейного бюджету («економічна гра») - Майстер-клас із сімейного планування життя	5 год.
5. Рефлексивно-підсумковий модуль	Узагальнення здобутих знань, саморефлексія та формування особистісного бачення власного сімейного майбутнього	- Моя сім'я через 10 років - Що я дізнався/дізналася про себе? - Які цінності я хочу передати своїм дітям?	- Вправа «Лист собі в майбутнє» - Презентація особистого проєкту «Моє сімейне майбутнє» - Вис	

У межах впровадження орієнтовної програми «Моя сім'я – шлях до відповідального майбутнього» основними формами й методами роботи є:

- Психологічний тренінг з елементами арт-терапії. Мета: розвиток емоційної грамотності, рефлексії, формування позитивного образу родини. Форма проведення: інтерактивне групове заняття з вправами на самовираження (малюнок, колаж, символічне зображення сім'ї), обговоренням пережитого досвіду. Результат: зниження тривожності, формування позитивного ставлення до сімейних цінностей.
- Групова дискусія з технікою «ціннісні лінії». Мета: виявлення індивідуальних та колективних уявлень про важливість різних життєвих цінностей. Форма проведення: учні займають позицію на умовній лінії (від «згоден» до «не згоден») щодо певних тверджень про родину, відповідальність, батьківство, шлюб. Обговорення аргументів. Результат: формування навичок критичного мислення, поваги до різних точок зору.
- Рольові ігри «Побудова взаємодії». Мета: навчання ефективній комунікації, емпатії, розумінню ролей у сім'ї. Форма проведення: моделювання сімейних ситуацій (конфлікт, розподіл обов'язків, підтримка дитини тощо), виконання ролей з наступним аналізом. Результат: розвиток соціально-комунікативних навичок, розуміння важливості діалогу у родині.
- Дебати «Хто має більше відповідальності»? Мета: розвиток аргументації, усвідомлення рівноправності обов'язків у родині. Форма проведення: клас ділиться на команди, які відстоюють різні позиції (чоловік, жінка, діти), дотримуючись правил дебатів. Результат: формування об'єктивного бачення відповідальності у родинному житті.
- Інтерактивна вправа «Розподіл ролей у парі». Мета: усвідомлення типових і бажаних моделей партнерської взаємодії. Форма проведення: учні працюють у парах, отримують картки з типами ролей (лідер, помічник, фінансист, вихователь тощо), обговорюють, як розподілили б ці ролі у власному подружжі. Результат: розвиток саморефлексії, бачення взаємодоповнюваності у партнерстві.
- Кейс-метод (вирішення сімейно-правових ситуацій). Мета:

ознайомлення з реальними викликами у сімейному житті, розвиток правової культури. Форма проведення: учні аналізують описані життєві ситуації (аліментні спори, виховання після розлучення, опіка), обговорюють можливі рішення. Результат: підвищення обізнаності у сімейному праві, розвиток навичок етичного аналізу.

➤ Симуляція сімейного бюджету («економічна гра»). Мета: формування фінансової грамотності у контексті родинного життя. Форма проведення: учасники розподіляють умовний сімейний бюджет за категоріями (їжа, житло, освіта, дозвілля), стикаються з форс-мажорами, приймають рішення. Результат: розуміння важливості планування витрат, колективного прийняття рішень.

➤ Майстер-клас із сімейного планування життя. Мета: сприяння усвідомленому підходу до майбутнього подружнього життя. Форма проведення: фасилітована сесія з планування особистого та сімейного шляху: освіта, кар'єра, шлюб, діти, житло. Результат: створення учнями власного життєвого плану, бачення реалізації себе в родинному контексті

Формами та методами психологічної підтримки можуть бути:

➤ Індивідуальні консультації. Психолог працює з підлітком над особистісними переживаннями, допомагає зрозуміти свої емоції, страхи та очікування щодо сімейного життя. Консультації дозволяють підліткам відкрито говорити про свої тривоги, що сприяє зниженню рівня стресу та формуванню позитивного ставлення до сімейних цінностей.

➤ Групові заняття: обговорення та тренінги сприяють обміну думками між однолітками, розвитку навичок комунікації, емпатії та аналізу життєвих ситуацій. У груповому середовищі підлітки вчаться чути різні точки зору та формувати власну думку щодо сім'ї та її ролі.

➤ Ігрові форми й методи: рольові ігри, моделювання ситуацій сімейного життя допомагають підліткам практично прожити різні сценарії взаємодії. Це сприяє розвитку навичок вирішення конфліктів, усвідомлення відповідальності та важливості підтримки в сім'ї.

- **Робота з батьками:** важливо допомогти батькам зрозуміти переживання своїх дітей і навчити їх підтримувати емоційний контакт. Проведення сімейних консультацій, спільних тренінгів та обговорень сприяє зміцненню стосунків між батьками та дітьми, формуванню довіри та відкритості в родині.
- **Психоедукація:** надання підліткам інформації про психологічні аспекти сімейного життя, емоційний інтелект, комунікаційні навички допомагає їм краще розуміти власні почуття та поведінку інших. Заняття можуть включати перегляд і обговорення фільмів, аналіз літературних героїв, які стикаються з проблемами в сімейному житті (*Гончар, 2025*).

Щоб підтримка була ефективною, варто ознайомлювати учнів (з подальшим обговоренням і рефлексією) з такими темами, як: «Роль довіри та взаємоповаги в сім'ї»; «Баланс між особистими потребами та потребами родини»; «Відповідальність і компроміс у стосунках»; «Подолання конфліктів у сімейному житті»; «Усвідомлення майбутньої ролі батька/матері».

Шкільний психолог і класний керівник відіграють важливу роль в процесі формування сімейних цінностей. Важливим є створення атмосфери довіри та підтримки, щоб старшокласники відчували, що їх почули і зрозуміли.

Психолог виконує роль не лише консультанта, а й наставника, який допомагає підліткам побачити позитивні моделі сімейного життя, розвиває їхню емоційну стійкість і навчає ефективним стратегіям подолання конфліктів. Педагог, у свою чергу, може інтегрувати обговорення цінностей сім'ї в навчальний процес, створюючи проєкти та дискусії, що стимулюють підлітків до саморефлексії та формування особистої позиції щодо ролі родини.

Отже, психологічна підтримка старшокласників у процесі осмислення ролі сім'ї є важливим фактором формування їхнього майбутнього світогляду та здатності будувати гармонійні стосунки. Комплексний підхід, що включає індивідуальну та групову роботу, співпрацю з батьками та педагогами, дозволить підліткам усвідомлено підійти до питання сімейних цінностей.

Ефективна комунікація є основою здорових стосунків у сім'ї.

Старшокласників необхідно навчати:

а) активному слуханню (зрозуміти, а не просто відповісти). Це передбачає вміння утримувати увагу на співрозмовнику, перефразовувати почуте для уточнення та уникати перебивань;

б) висловлювати свої почуття та потреби відкрито, але без агресії. Підлітки мають навчитися використовувати «Я–висловлювання» (наприклад, «Я відчуваю засмучення, коли мене не чують»), щоб уникати звинувачень і конфліктів; в) розпізнавати емоції інших та співпереживати. Це допоможе формувати емоційну близькість у сім'ї. Важливо навчати підлітків звертати увагу на невербальні сигнали (жести, міміку, тон голосу).

Розв'язання конфліктів – це ще один ключовий навик.

Підліткам варто освоїти:

- Стратегії пошуку компромісу. Важливо не тільки відстоювати свої інтереси, а й шукати спільне рішення, яке задовольнить обидві сторони. Корисно розглядати альтернативні варіанти та обирати найбільш прийнятний.
- Техніки самоконтролю під час емоційних суперечок. Підлітки повинні вчитися робити паузи, глибоко дихати, контролювати гнів і не приймати імпульсивних рішень.
- Прийоми конструктивного вирішення проблем без звинувачень. Сюди входять такі техніки, як спільний аналіз ситуації («Давайте разом розберемося, чому це сталося»), постановка відкритих питань і фокус на вирішенні проблеми, а не на звинуваченнях.

Вважаємо, що розвиток цих навичок сприятиме не тільки гармонійній атмосфері в родині, а й допоможе підліткам у майбутньому будувати здорові стосунки у власних сім'ях.

У ході впровадження технології соціально-педагогічного супроводу формування сімейно-спрямованих очікувань учнівської молоді у період повоєнного відновлення України важливо допомогти старшокласникам зрозуміти, що сім'я – це не лише джерело підтримки, а й простір, де кожен член

має свої обов'язки і впливає на якість спільного життя. Для цього можна застосувати такі методи, як:

- Аналіз життєвих ситуацій. Обговорення реальних та змодельованих ситуацій, де підлітки можуть розглянути наслідки як відповідальної, так і безвідповідальної поведінки у сімейних відносинах. Наприклад, аналіз конфліктної ситуації між батьками та дітьми через різні точки зору допоможе зрозуміти, як компроміс і розуміння змінюють динаміку стосунків.
- Формування образу майбутнього. Підліткам корисно уявляти свою майбутню родину: якими вони бачать себе як партнера, батька/матір, які цінності хотіли б закласти у стосунки. Можна запропонувати створити «Карту майбутньої сім'ї» – візуалізацію ідеальної родини, де відображено не лише бажані стосунки, а й обов'язки кожного члена.
- Відповідальність через практику. Включення підлітків у виконання сімейних обов'язків (планування бюджету, допомога по дому, турбота про молодших членів родини) допомагає їм відчути свою значущість і зрозуміти, як формується добробут сім'ї. Наприклад, підлітки можуть скласти тижневий бюджет родини чи організувати сімейний обід – це сприятиме розвитку організованості та почуття відповідальності.
- Розвиток емоційної зрілості. Робота з емоціями, навчання навичкам саморегуляції та емпатії сприяє тому, щоб підлітки усвідомлювали свою роль у створенні позитивного емоційного клімату в сім'ї. Наприклад, можна провести тренінг із «емоційного дзеркала», де учасники відображають почуття одне одного, щоб краще розуміти емоційний стан близьких.
- Позитивні приклади. Ознайомлення зі зразками міцних родинних стосунків, героями книг, фільмів або історіями відомих особистостей, які демонструють відповідальне ставлення до сімейних цінностей, допоможе сформуванню позитивний орієнтир. Для роботи із старшокласниками у цьому напрямі рекомендуємо такі книги, як: «Тато, мама, бабуся, вісім

дітей і вантажівка» (Анне-Катріне Вестлі), «Маленькі жінки» (Луїза Мей Олкотт), «Сім'я Тарбес» (Жюльєн Грін); фільми: «Сім'янин» (2000), «Капітан Фантастик» (2016), «Чудо» (2017) та ін.

Старшокласники, які усвідомлюють свою відповідальність за майбутнє сім'ї, стають більш зрілими, впевненими у своїх можливостях і готовими будувати гармонійні стосунки.

За І.Бехом, виховання зростаючої особистості на основі загальнолюдських і національних цінностей у закладах загальної середньої освіти передбачає створення в ньому комплексу відповідних організаційно-педагогічних умов: організаційно-управлінських, кадрових, методичних, освітніх, соціальних, спрямованих на вирішення проблем виховання, конструктивну реалізацію громадянської і соціальної активності учнівського й педагогічного та батьківського колективів на благо громади, суспільства й української держави (*Освіта України в умовах воєнного стану, 2022, с.95*).

Отже, умовами ефективного впровадження технології є:

а) психоемоційна безпека учнів (створення підтримувального середовища у школі; довіра до педагогів, наявність шкільного психолога; тренінгова підготовка педагогів щодо роботи з травмованими дітьми);

б) застосування системного підходу (інтеграція технології у виховний процес школи; залучення батьків, соціальних служб, неурядових організацій; підтримка адміністрації закладу освіти);

в) методична та емоційна готовність педагогів (методичне забезпечення; підвищення кваліфікації щодо формування у старшокласників цінностей сім'ї; психологічна підтримка самих педагогів);

г) чутливість до індивідуального досвіду учнів (урахування життєвого контексту – переселення, втрати, сирітство); обережне формулювання тем і завдань; застосування альтернативи для учнів, не готових до відкритого обговорення.

Можливі труднощі та способи їх подолання подані в табл. 3.3.

**Можливі труднощі в ході впровадження технології та шляхи їх
подолання**

Труднощі	Прояви	Шляхи подолання
Емоційна вразливість учнів	Замкненість, уникання участі	Дозвіл на мовчазну участь, арт-техніки, підтримка психолога
Низька активність родин	Відсутність зворотного зв'язку	Онлайн-участь, анкетування, залучення через дітей
Стереотипне уявлення про сім'ю	Гендерні кліше, шаблони	Обговорення різних моделей родини, дебати, кейси
Формальне ставлення вчителів	Нецікаві заняття	Показ ефективних прикладів, розробка шаблонів
Обмежені ресурси	Час, методички, підтримка	Партнерство з НУО, відкриті джерела, адаптація існуючих матеріалів

Таким чином, розробка технології соціально-педагогічного супроводу формування сімейно-спрямованих очікувань учнівської молоді у періоди війни та повоєнного відновлення України є важливим інструментом стабілізації суспільства. Її впровадження сприятиме формуванню покоління, здатного будувати здорові та міцні сімейні стосунки, що стануть основою для стійкого розвитку держави.

Використані джерела

1. Безпечне освітнє середовище: нові виклики та сучасні рішення в умовах воєнного і повоєнного часу : збірник наукових статей, тез доповідей та інших матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 07 березня 2025 р. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2025. 566 с.
2. Гончар Л. Теоретична інтерпретація сімейно-спрямованих очікувань сучасної учнівської молоді. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 51, 2022. С.463-467.
3. Гончар Л.В. Технологія соціально-педагогічного супроводу формування сімейно-спрямованих очікувань учнівської молоді: основні напрями роботи. Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка». 2025. №3(49). С. 331-340.
4. Гончар Л.В. Результати діагностики сімейно-спрямованих очікувань сучасної молоді. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Innovations and Prospects in Modern Science», 20-22 листопада 2023 року. URL: <https://sci-conf.com.ua/xii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-innovations-and-prospects-in-modern-science-20-22-11-2023-stokgolm-shvetsiya-arhiv/>
5. Діагностичний інструментарій соціальних очікувань: методичні рекомендації / Т.Ю. Куниця, І.Б. Савельчук, Л.В. Гончар, Д.Д. Бибик, В.М. Амеліна; за заг.ред. Т.Ю. Куниці. Івано-Франківськ : НАІР, 2023. 32 с.
6. Ковальчук О. М. Роль арт-терапії у психологічній реабілітації переселенців. Львів: Світ, 2023. С. 101–118.
7. Молодь України: виклики та адаптація в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичні матеріали до державної доповіді про становище молоді в Україні / В.О. Радкевич, М.А. Пригодій, Т.М. Герлянд, О.А. Тітова, В.А. Кручек, О.В. Лапа, Д.О. Закатнов, Л.А. Лупаренко. Київ: Інституту професійної освіти НАПН України, 2025. 37 с.

8. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>.
9. Організаційно-педагогічні аспекти проведення тренінгів з питань соціального захисту і соціальної роботи в умовах воєнного стану : навчально-методичний посібник. За ред. І. М. Трубавіної. Кривий Ріг : КДПУ, 2024. 182 с.
10. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
11. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навч. посіб. За ред. І. Ф. Прокопенко; НАПН України. Харків : Мітра, 2018. 454 с.
12. Пушкарьова Т. О., Топузов О. М. Інтегративно-діяльнісна педагогіка: Т. О. Пушкарьова, О. М. Топузов/ монографія. Київ : Педагогічна думка, 2019. 304 с.
13. Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (09 червня 2022 року, м. Суми). Суми: СумДПУ імені А. С.Макаренка, 2022. 326 с.
14. Соціальні очікування учнівської молоді ХХІ століття»: монографія / Т.Ю. Куниця, І.Б. Савельчук, Л.В. Гончар, Д.Д. Бибик, В.М. Амеліна; за заг.ред. Т.Ю. Куниці. Івано-Франківськ : НАІР, 2023. 93 с.
15. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: теорія і практика: монографія / Шахрай В.М. (ред.), Гончар Л.В., Канішевська Л.В., Малиношевський Р.В. – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 169 с.
16. ЮНЕСКО. Настанови з психосоціальної підтримки для дітей у післявоєнний період. – 2022. <https://unesdoc.unesco.org>

Розділ 4. ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

4.1. Теоретичний опис технології соціально-педагогічного супроводу дітей та молоді з особливими освітніми потребами

Актуальність розроблення та практичного впровадження технологій соціально-педагогічного супроводу дітей та молоді з особливими освітніми потребами, у тому числі осіб з інвалідністю, як соціально вразливої групи населення, визначається нагальною потребою їх системної підтримки та соціального супроводу в складних соціально-економічних умовах в Україні, зумовлених повномасштабною війною з російською федерацією. Активні воєнні дії на всій території України призводять до зростання кількості громадян з каліцтвами та інвалідністю, що, у свою чергу, актуалізує питання медичного, економічного, соціального та психолого-методичного забезпечення процесів реінтеграції й адаптації дітей та молоді з інвалідністю до нових реалій життя.

У цьому контексті особливого значення набуває адекватність та ефективність застосовуваних технологій соціально-педагогічного супроводу, а також результативність інтеграційних процесів входження учнівської молоді з особливими освітніми потребами у самостійне життя як активних громадян своєї країни. Воєнний стан суттєво ускладнив доступ цієї категорії до якісної освіти, соціальних і реабілітаційних послуг, поглибив ризики соціальної дезадаптації та ізоляції, що потребує цілеспрямованих, науково обґрунтованих підходів до організації супроводу.

Актуальність дослідження також зумовлена цілями та завданнями національних стратегічних документів, зокрема Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 527-р, та Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р (*Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання, 2024; Національна стратегія із створення безбар'єрного простору,*

2021). Реалізація зазначених стратегій спрямована на забезпечення рівних прав і можливостей у сфері освіти для всіх без будь-яких проявів дискримінації, створення інклюзивного, безпечного та сприятливого для розвитку освітнього середовища, що забезпечує формування ключових життєвих компетентностей (Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання, 2024).

Створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики (Національна стратегія із створення безбар'єрного простору, 2021). В умовах воєнного та повоєнного періоду реалізація цих положень набуває особливої актуальності щодо дітей та молоді з особливими освітніми потребами.

В кризових умовах сучасності реформування загальної середньої освіти, реалізація концепції Нової української школи та широке впровадження інклюзивного навчання актуалізує проблеми науково-методичного пошуку технологій психолого-педагогічного супроводу дітей та молоді з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі. Різноманітні прояви порушень психофізичного розвитку дітей та молоді з ООП в цілому негативно впливають на сприймання та взаємодію з оточуючим світом та призводять до труднощів у навчальній та комунікативній діяльності учнів, які виявляються під час комплексної оцінки командою фахівців інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ) чи закладу освіти. На основі виявлених труднощів встановлюються відповідні рівні підтримки учнів з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі й відповідно організовується навчання такого учня згідно з Порядком організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. №957 (Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, 2021).

Реалізація концепції НУШ націлена на створення освітнього середовища

максимально дружнього і комфортного для кожної дитини незалежно від її психофізичного розвитку, й саме тому навчання дітей з особливими освітніми потребами в сучасних освітніх умовах переорієнтовується із сегрегативної моделі спеціальних шкіл-інтернатів на інклюзивну модель – залучення до навчання поруч з однолітками.

Втім, упровадження інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами продовжує викликати чимало запитань у педагогів та батьків щодо вибору закладу освіти, адаптації навчальних матеріалів і середовища, соціалізації дитини, уникнення конфліктів у дитячому колективі, налагодження взаємодії між командою фахівців, асистентом учителя та родиною.

В умовах повномасштабної військової агресії РФ проти України система освіти та соціального захисту опинилася перед безпрецедентними викликами. Особливо вразливою категорією є діти та молодь з особливими освітніми потребами (ООП), для яких кризові умови сьогодення створюють численні бар'єри та ускладнюють доступ до базових прав, включаючи право на якісну освіту, соціальну адаптацію та психологічну підтримку. У цих умовах упровадження сучасних технологій соціально-педагогічного супроводу виступає ключовим інструментом подолання окреслених проблем, що обґрунтовується необхідністю забезпечення безперервності освітнього процесу, подолання психотравмуючих наслідків війни, підтримки ментального здоров'я, забезпечення соціальної адаптації та інклюзивності, а також дефіцитом спеціалізованих установ, кваліфікованих кадрів і матеріальних ресурсів.

Застосування технологій соціально-педагогічного супроводу дозволяє забезпечити індивідуалізацію навчання дітей та молоді з ООП, формування персоналізованих освітніх траєкторій, використання адаптивних ресурсів і здійснення системного моніторингу освітніх досягнень, зокрема в умовах дистанційного та змішаного навчання (*Бачинська, 2022; Паренюк, 2025; Тат'янчикова, 2025; Illina & Sytniakivska, 2023*). Водночас важливою складовою супроводу є підтримка психічного здоров'я, оскільки діти з ООП часто характеризуються підвищеною сенсорною чутливістю та складнощами

адаптації до змін, що посилює їхню вразливість до психологічних травм під час війни.

Соціально-педагогічний супровід у цьому контексті розглядається як цілісна система діагностичних, корекційно-розвивальних, підтримувальних і профілактичних заходів, спрямованих на забезпечення доступу до освіти, соціальної адаптації та реалізації міжнародних зобов'язань України, зокрема Конвенції ООН про права дитини та Конвенції про права осіб з інвалідністю [16].

Метою розроблення, адаптації та цілеспрямованого впровадження технологій соціально-педагогічного супроводу дітей та молоді з особливими освітніми потребами є забезпечення доступу до якісної освіти, підтримка психічного здоров'я, розвиток інклюзивності суспільства та соціальної адаптації, а також імплементація міжнародних і національних стратегій у сфері освіти дітей та молоді з ООП. Реалізація зазначених технологій у закладах загальної середньої, фахової передвищої та вищої освіти сприятиме подоланню соціальної дезадаптації, стигматизації та створенню сприятливого середовища для повноцінної інтеграції учнівської молоді в суспільство.

Реалізація технології передбачає розв'язання таких основних завдань:

1. Виявлення та аналіз освітніх, соціальних і психоемоційних потреб сліпих і слабобачих дітей з урахуванням впливу воєнних подій;
2. Створення умов для адаптації та компенсації сенсорних обмежень у процесі навчання й соціальної взаємодії;
3. Підтримка психоемоційної стабільності, формування відчуття безпеки та довіри до освітнього середовища;
4. Сприяння соціалізації, розвитку автономності та життєвих компетентностей;
5. Забезпечення партнерської взаємодії між закладом освіти, сім'єю та фахівцями супроводу;
6. Мінімізація ризиків соціальної ізоляції, дезадаптації та вторинної травматизації в умовах війни та післявоєнного періоду.

Цільовою групою користувачів технологій соціально-педагогічного супроводу є учні закладів загальної середньої та студенти закладів фахової передвищої та вищої освіти з особливими освітніми потребами. Впровадження визначених технологій соціально-педагогічного супроводу педагогічними працівниками закладів загальної середньої освіти, закладів післядипломної педагогічної освіти; викладачами закладів фахової передвищої та вищої освіти сприятиме підвищенню їх фахового рівня відповідно до сучасних підходів організації соціально-педагогічного супроводу дітей та молоді з особливими освітніми потребами; підвищенню рівня їх комунікації та міжособистісної взаємодії з однолітками та педагогами; створенню сприятливого середовища для соціальної інтеграції та входження учнівської молоді з особливими потребами у самостійне життя як громадян своєї країни.

Принципи реалізації технологій психолого-педагогічного супроводу дітей та молоді з ООП ґрунтуються на концептуальних ідеях гуманізму, прав людини та визнанні цінності кожної особистості. Ці концепти еволюціонували від медичної моделі інвалідності до соціальної та інклюзивної, і вони є фундаментом для ефективної та етичної підтримки інклюзивності суспільства, що відповідає європейським цінностям та визначені низкою державних нормативно-правових актів у галузі освіти дітей з особливими потребами (Колупасва & Таранченко, с. 11-17). Основні принципи психолого-педагогічного супроводу дітей та молоді з ООП, їх базові ідеї та концепти взаємопов'язані та формують цілісну систему підходів, спрямованих на створення рівних можливостей, їхню повноцінну інтеграцію та самореалізацію в суспільстві, що представлено у таблиці 4.1.

Таблиця 4.1.

Принципи психолого-педагогічного супроводу дітей та молоді з ООП

Принцип	Базова ідея	Концепт
Інклюзивність	Кожна дитина, незалежно від її освітніх потреб чи особливостей розвитку, має право на освіту в загальноосвітньому середовищі, поряд зі своїми однолітками.	Системна трансформація освітнього закладу та суспільства в цілому, щоб усунути бар'єри (фізичні, навчальні, соціальні,

Принцип	Базова ідея	Концепт
	Інклюзія – це не просто фізичне перебування в одному класі, а створення такого середовища, де потреби кожного учня враховуються, а він відчуває себе прийнятним, цінним та активним учасником освітнього процесу.	комунікативні) та забезпечити повну участь усіх
Права дитини та молоді	Підхід ґрунтується на міжнародних та національних законодавчих актах (Конвенція ООН про права дитини, Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, Закон України «Про освіту»), які гарантують право кожної дитини на освіту, розвиток, гідність та недискримінацію.	Робота з дітьми та молоддю з ООП розглядається не як благодійність чи допомога, а як реалізація їхніх невід’ємних прав
Індивідуалізація	Кожна дитина з ООП є унікальною і має свої індивідуальні потреби, сильні сторони, темпи та стилі навчання. Не існує універсального підходу, який підійшов би всім.	Розробка та реалізація індивідуальних програм розвитку (ІПР) або індивідуальних навчальних планів (ІНП), які адаптуються до конкретних потреб та можливостей кожної особи, забезпечуючи персоналізовану підтримку та навчання.
Комплексний (міждисциплінарний) підхід	Ефективна підтримка дитини з ООП вимагає скоординованих зусиль різних фахівців.	Взаємодія та співпраця педагогів, психологів, дефектологів, логопедів, медичних працівників, соціальних педагогів, реабілітологів та інших спеціалістів для забезпечення цілісного супроводу та вирішення комплексних проблем.
Соціальна модель інвалідності	Інвалідність розглядається не як особиста трагедія чи дефект людини (медична модель), а як результат бар’єрів, створених суспільством (архітектурних, інформаційних, освітніх).	Фокус зміщується з «лікування» чи «виправлення» дитини на усунення перешкод у середовищі та зміну суспільних стереотипів, щоб забезпечити повну участь та рівні можливості.
Партнерство з родиною	Батьки (або законні представники) є ключовими партнерами у процесі навчання та виховання дитини з ООП. Вони найкраще знають свою дитину.	Активне залучення родини до прийняття рішень щодо освіти та розвитку дитини, надання їм інформаційної, психологічної та консультативної підтримки, розширення їхніх компетенцій.
Орієнтація на сильні сторони та ресурсність	Замість того, щоб фокусуватися виключно на порушеннях та проблемах дитини, важливо	Використання наявних можливостей дитини як основи для подальшого розвитку та

Принцип	Базова ідея	Концепт
	виявляти та розвивати її сильні сторони, таланти, інтереси та потенціал.	досягнення успіху, формування позитивної самооцінки та мотивації.
Доказові практики	Використання методів та стратегій роботи, ефективність яких підтверджена науковими дослідженнями та практичним досвідом.	Постійний аналіз та впровадження науково обґрунтованих підходів для забезпечення високої якості супроводу та досягнення найкращих результатів.

Етапи впровадження технологій психолого-педагогічного супроводу дітей та молоді з ООП визначаються індивідуальними потребами учня, наявними ресурсами освітнього середовища та базуються на принципах комплексності, індивідуалізації та міждисциплінарної співпраці. Основні етапи можна визначити як:

Діагностичний етап спрямований на аналіз проблемної ситуації, виявлення індивідуальних потреб, освітніх і психосоціальних характеристик сліпих і слабобачих дітей, а також оцінку впливу воєнних чинників на їхній стан і поведінку.

На діагностичному етапі важливо з'ясувати тип та ступінь порушення розвитку, виявити сильні та слабкі сторони учня, труднощі, які необхідно подолати для його ефективного навчання, комунікації та соціальної взаємодії. Відбувається вивчення командою фахівців закладу освіти чи інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ) рівня розвитку пізнавальної сфери учня, оцінюється рівень інтелектуального розвитку, особливості пам'яті, уваги, мислення; емоційно-вольової сфери: рівня самогеруляції, мотивації до навчання, особливостей поведінки; з'ясовуються комунікативні навички учня: його здатність до вербального та невербального спілкування, соціальної взаємодії тощо. З'ясування ступеню порушення стане головним фактором визначення необхідного рівня підтримки для такого учня, вибору технологій соціально педагогічного супроводу, інтенсивності та тривалості їх застосування.

Проектувальний етап передбачає розроблення програми соціально-педагогічного супроводу, визначення цілей, завдань, очікуваних результатів, а

також узгодження змісту супроводу з можливостями закладу освіти та потребами сім'ї.

Формувальний етап полягає у впровадженні технології в практику освітнього закладу, забезпеченні міждисциплінарної взаємодії та створенні підтримувального інклюзивного середовища.

Контрольний (аналітичний) етап спрямований на оцінювання результатів реалізації технології, аналіз досягнутих змін, корекцію програми супроводу та визначення перспектив подальшої роботи.

Таблиця 4.2.

Очікувані результати впровадження технології соціально-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами

Група результатів	Зміст очікуваних результатів
Короткострокові результати	Покращення адаптаційних можливостей дітей з ООП у загальному сприйнятті освітнього середовища, правил та режимів закладу освіти, класу, навчальної групи тощо.
	Загальне зниження рівня тривожності та стресу, зменшення емоційного напруження дітей з ООП та групи в цілому, включаючи персонал фахівців, які працюють з дітьми, та батьків, завдяки індивідуальному підходу та підтримці.
	Сприяння ефективній соціальній взаємодії через розвиток комунікативних навичок, зниження агресії, формування навичок співпраці з однолітками та дорослими.
	Зростання мотивації до навчання шляхом використання індивідуалізованих навчальних стратегій, створення ситуації успіху для кожної дитини незалежно від її початкових навчальних можливостей.
	Коригування (усунення або мінімізація) поведінкових порушень через роботу з психологом, застосування психологічних технік сенсорного та психоемоційного розвантаження.
	Розвиток пізнавальних процесів (сприймання, мислення, пам'яті) та практичних навичок через покращення дрібної та загальної моторики.
	Покращення самооцінки дитини та формування позитивного образу себе через успіхи у навчальній, практичній, ігровій діяльності та соціальній взаємодії з однолітками і дорослими.
	Підтримка батьків шляхом надання консультацій, психологічної підтримки та практичних рекомендацій щодо навчання та розвитку дитини.
Довгострокові результати	Покращення академічних результатів та максимальна реалізація розвивального потенціалу кожного учня через

Група результатів	Зміст очікуваних результатів
	індивідуалізовані навчальні програми та постійний супровід команди фахівців.
	Формування життєвих компетентностей шляхом розвитку самостійності, навичок самообслуговування, вирішення повсякденних завдань, розвитку комунікативних навичок та навичок соціальної взаємодії.
	Успішна соціальна інтеграція дитини або молодшої людини з ООП через формування здатності повноцінно брати участь у житті суспільства, навчатися та працювати в інклюзивному середовищі.
	Покращення емоційного стану через стабілізацію психоемоційного фону, розвиток емоційного інтелекту та навичок саморегуляції.
	Професійна орієнтація та подальша освіта через підготовку до вибору майбутньої професії, здобуття фахової передвищої або вищої освіти.
	Підвищення якості життя через розширення можливостей для самореалізації, покращення соціальної адаптації та психологічного благополуччя як самої дитини, так і її родини.

Ефективність психолого-педагогічного супроводу значною мірою залежить від системності, індивідуалізації підходу, залучення всіх учасників освітнього процесу (фахівців, педагогів, батьків) та постійного моніторингу прогресу дитини. Відповідно критерії оцінювання ефективності технологій соціально-педагогічного супроводу дітей та молоді з ООП поділяються на дві основні групи, по-перше, ті, що стосуються власне розвитку та якості життя дитини та ті, що оцінюють ефективність використання конкретних технологій супроводу (табл. 4.3.).

Критерії оцінювання ефективності технології соціально-педагогічного супроводу

Група критеріїв	Показники / зміст критеріїв
1. Розвиток дитини / молодшої людини з ООП	<p>Когнітивний розвиток: покращення когнітивних функцій (уваги, пам'яті, мислення, сприйняття), оволодіння новими знаннями та навичками.</p> <p>Емоційно-вольова сфера: стабілізація емоційного стану, зниження рівня тривоги, агресії, депресії, розвиток саморегуляції, мотивації, формування адекватної самооцінки.</p> <p>Соціалізація та комунікація: покращення взаємодії з однолітками та дорослими, розширення кола спілкування, формування комунікативних навичок, здатність до співпраці та вирішення конфліктів.</p> <p>Адаптація та інтеграція: успішна адаптація до освітнього середовища, включення в суспільне життя, участь у позашкільних заходах, формування навичок самообслуговування та життєдіяльності.</p> <p>Навчальні досягнення: прогрес у засвоєнні освітньої програми, підвищення успішності з урахуванням індивідуальної освітньої траєкторії, формування навчальної мотивації.</p> <p>Розвиток потенціалу: виявлення та розвиток сильних сторін, талантів та інтересів дитини / молодшої людини.</p> <p>Загальна оцінка якості життя: суб'єктивне благополуччя (задоволеність життям, відчуття щастя, задоволення від спілкування, діяльності), незалежність та самостійність (навички максимальної самостійності у побуті, навчанні, працевлаштуванні), забезпечення прав (дотримання права на освіту, розвиток, участь у суспільному житті).</p>
2. Якість та ефективність технологій соціально-педагогічного супроводу	<p>Адресність та індивідуальний підхід: відповідність послуг індивідуальним потребам дитини / молодшої людини з ООП, наявність індивідуального плану супроводу (ІПР, ІОП), гнучкість та оперативність реагування на зміни потреб.</p> <p>Результативність: досягнення цілей та завдань, визначених в індивідуальному плані супроводу; стійкість отриманих результатів у довгостроковій перспективі.</p> <p>Своєчасність та доступність: оперативність надання допомоги, відсутність тривалого очікування, географічна та фінансова доступність, інформаційна зрозумілість послуг, фаховість команди, етичність та дотримання професійних стандартів.</p> <p>Міжвідомча взаємодія: ефективна співпраця з батьками/законними представниками, освітніми закладами, медичними установами, соціальними службами, громадськими організаціями; координація дій всіх учасників супроводу.</p> <p>Економічна ефективність: оптимальне використання ресурсів (фінансових, матеріальних, кадрових) для досягнення максимальних результатів.</p>

Ресурсне забезпечення для реалізації технологій психолого-педагогічного супроводу дітей / молоді з особливими освітніми потребами.

1. Нормативно-правове забезпечення:

Міжнародні документи, що визначають принципи інклюзивної освіти, такі як Конвенція ООН про права дитини, Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, Саламанкська декларація та інші та *національне законодавство України* щодо освіти і супроводу дітей та молоді з ООП, зокрема, Закони України «Про освіту» (*Про освіту, 2017*), «Про повну загальну середню освіту», «Про охорону дитинства», що закріплюють право дітей з ООП на якісну освіту; постанови Кабінету Міністрів України, що регулюють організацію інклюзивного навчання (*Порядок організації інклюзивного навчання, 2021*), створення інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), порядок фінансування та інші аспекти; накази та інструктивно-методичні листи Міністерства освіти і науки України, які надають методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу, діяльності асистентів учнів (дітей), психологічної служби, використання методів альтернативної та додаткової комунікації тощо.

2. Кадрове забезпечення (фахівці, які створюють та безпосередньо реалізують соціально-педагогічний супровід дітей та молоді з ООП). *Соціальні педагоги* забезпечують соціально-педагогічний супровід, адаптацію до соціального середовища, взаємодію з родиною; *психологи* проводять діагностику, корекційно-розвивальну роботу, надають психологічну підтримку; *корекційні педагоги* (логопеди, тифлопедагоги, сурдопедагоги) працюють над подоланням конкретних порушень розвитку, проводять корекційно-розвиткові заняття; *асистенти педагога* надають індивідуальну підтримку дітям з ООП в освітньому процесі; *вчителі інклюзивних класів*: мають спеціальну підготовку для роботи з дітьми з різними освітніми потребами; *медичні працівники* залучаються для медичного супроводу та рекомендацій.

Низка досліджень вказують, що саме діяльність команди супроводу має найбільший вплив на академічні та соціальні результати дітей з ООП при цьому досить часто вчителі загальноосвітніх шкіл висловлюють занепокоєність тим,

що вони неефективно підтримують ООП у класі (*Watts, n.d.; Малишевська, 2018, с. 62; Порошенко та ін, 2018, с. 164-167*).

Важливим питанням кадрового забезпечення є система підвищення кваліфікації кадрів, регулярне навчання та обмін досвідом для всіх фахівців, що працюють з дітьми з ООП, включаючи тренінги з використання інноваційних технологій, методів альтернативної комунікації, роботи з різними категоріями ООП (*Берегова, 2025; Коваль-Бардаш, 2020; Малишевська, 2018*).

3. Навчально-методичне забезпечення, що включає корекційно-розвивальні програми для різних категорій дітей з ООП, розроблення та впровадження індивідуальних програм розвитку (ІПР) для кожної дитини, що враховують її індивідуальні потреби та можливості; методичні посібники та рекомендації щодо організації соціально-педагогічного супроводу, використання ефективних педагогічних та корекційних технологій для соціальних педагогів, психологів, вчителів, корекційних педагогів, батьків; дидактичні матеріали, спеціально розроблені та адаптовані навчальні посібники, ігри, вправи, що відповідають потребам дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку (наприклад, озвучені матеріали чи надруковані рельєфно-крапковим шрифтом для дітей з порушеннями зору, картки із зображенням різноманітних дій для дітей з порушеннями слуху та дітей з РАС, спеціальні посібники для розвитку моторики для дітей з ДЦП, тощо); інформаційні ресурси, бази даних, електронні бібліотеки, онлайн-платформ з матеріалами та методиками для роботи з дітьми з ООП (*Порошенко та ін., 2018; Колупаєва &Таранченко, 2019; Колупаєва &Таранченко, 2018*).

4. Матеріально-технічне забезпечення включає адаптацію простору, створення безбар'єрного освітнього середовища (пандуси, широкі дверні прорізи, доступні санвузли), а також спеціально обладнані кабінети (ресурсні кімнати, кабінети психолога, логопеда); технічні засоби навчання та реабілітації: спеціалізоване обладнання – слухові апарати, індивідуальні системи посилення звуку, тактильні книги, Брайлівські дисплеї, крісла колісні, ходунки тощо; комп'ютерна техніка та програмне забезпечення: адаптовані комп'ютери,

спеціальні програми для розвитку мови, когнітивних функцій, альтернативної комунікації (наприклад, комунікатори, програми з синтезом мови); ігрові та розвивальні матеріали: сенсорні кімнати, спеціалізовані іграшки, набори для творчості, що сприяють розвитку дрібної моторики, сенсорного сприйняття (Порошенко та ін., 2018).

5. Інформаційно-комунікаційне забезпечення передбачає активну взаємодію та співпрацю з інклюзивно-ресурсними центрами (ІРЦ) для отримання професійної підтримки, діагностики та рекомендацій щодо роботи з дітьми з ООП; постійний контакт та взаємодія з батьками дітей з ООП, залучення їх до розробки та реалізації ІПР; міжвідомча співпраця з медичними закладами, соціальними службами, громадськими організаціями, які надають допомогу дітям з ООП; організація і проведення інформаційно-просвітницьких заходів для всіх учасників освітнього процесу (учнів, вчителів, батьків) з метою формування позитивного ставлення до дітей з ООП, подолання стереотипів та формування толерантного середовища.

6. Фінансове забезпечення: державне фінансування інклюзивного навчання, залучення грантів, благодійних внесків, спонсорської допомоги.

4.2. Методики та форми роботи із впровадження технологій соціально-педагогічного супроводу дітей та молоді з ООП

Технології соціально-педагогічного супроводу дітей та молоді з особливими освітніми потребами можуть бути ефективним інструментом забезпечення доступу до якісної освіти, підтримки психічного здоров'я, розвитку інклюзивності суспільства та соціальної адаптації дітей та молоді з ООП. Викладені вище загальні підходи до застосування технологій соціально-психологічного супроводу у загальноосвітньому просторі доцільні для різних категорій порушень психофізичного розвитку учнів. Також очевидно, що для учнів з різними порушеннями розвитку вибір технологій супроводу має бути максимально індивідуальним та диференційованим.

Сучасні умови кризової реальності воєнного стану в країні кардинально

змінюють соціальне та освітнє середовище, вимагаючи адаптації як самих учасників освітнього процесу учнів, вчителів батьків, так і пошуку креативних та нестандартних підходів до підтримки молоді з ООП, нових технологій їх соціально-педагогічного супроводу ефективних в умовах дистанційного навчання, переміщення, стресу та травматичного досвіду. За таких умов актуалізуються технології спрямовані на розвиток соціальної компетентності та навичок життєтворення, подолання стигматизації та формування безбар'єрного середовища, інтеграції та формування інклюзивного суспільства. Розкриємо можливі методи роботи для їх реалізації у роботі з дітьми/молоддю з ООП (табл.4.4.).

Таблиця 4.4.

Методи роботи з дітьми/молоддю з ООП

Технологія	Для кого	Зміст	Особливість в умовах війни/дистанційного навчання
<i>Технології, спрямовані на розвиток соціальної компетентності та навичок життєтворення</i>			
Тренінги соціальних навичок	Учні з ООП	Розвиток навичок ефективної комунікації (вербальної та невербальної, з урахуванням специфічних потреб), емпатії, асертивності, вирішення конфліктів, навичок самопрезентації. Можливе використання рольових ігор, моделювання соціальних ситуацій, відео-тренінгів, методу соціальних історій (особливо для учнів з РАС)	Онлайн-тренінги з використанням інтерактивних платформ, віртуальних симуляцій, групових відеодзвінків. Важливо забезпечити можливість відпрацювання навичок у безпечному віртуальному середовищі.
Проектна діяльність та інклюзивні волонтерські ініціативи	Учні з ООП та їхні однолітки без ООП	Спільне виконання соціально значущих проектів (наприклад, створення онлайн-ресурсів для інших дітей з ООП, розробка інклюзивних ігор, організація благодійних акцій). Участь у волонтерських програмах, що сприяють інтеграції.	Онлайн-команди для проектів, використання спільних документів, дошок для планування, платформ для відеоконференцій. Фокус на проектах, що можуть бути реалізовані дистанційно або мати онлайн-складову. Волонтерство, спрямоване на підтримку внутрішньо

Технологія	Для кого	Зміст	Особливість в умовах війни/дистанційного навчання
Наставництво рівний-рівному («Peer Mentoring»)	Старші учні з ООП або студенти-наставники (можливо, без ООП, але з досвідом інклюзивного навчання) для молодших учнів з ООП	Надання емоційної, соціальної та академічної підтримки, обмін досвідом, допомога у адаптації до шкільного/університетського середовища, навігація в освітньому процесі.	переміщених осіб, ветеранів, що сприятиме відчуттю власної цінності та значущості. Онлайн-платформи для спілкування, регулярні відео-зустрічі, спільне виконання завдань.
Технології, спрямовані на подолання стигматизації та формування безбар'єрного середовища			
Просвітницькі кампанії та інтерактивні заняття для широкої аудиторії	Учні без ООП, батьки, вчителі, представники громади	Семінари, вебінари, дискусії, інтерактивні лекції, квест-ігри, що руйнують стереотипи щодо інвалідності. Використання особистих історій успіху, коротких відеороликів, презентацій, що демонструють таланти та можливості людей з інвалідністю. Акцентування на соціальній моделі інвалідності та важливості розумного пристосування.	Онлайн-марафони, челенджі, створення вірусного контенту у соцмережах, подкастів, що сприяють формуванню толерантності та прийняття.
«Жива бібліотека» (Living Library)	Широка аудиторія (учні, студенти, педагоги, громада)	Формат, де «книгами» є люди з ООП (або їхні батьки, близькі), які діляться своїм досвідом, відповідають на запитання «читачів». Це сприяє прямому контакту, руйнуванню упереджень та формуванню емпатії.	Віртуальні «живі бібліотеки» через відеоконференції, де учасники можуть задавати питання та слухати історії.
Технології розвитку самоадвокації (Self-Advocacy)	Учні з ООП	Навчання вмінню відстоювати свої права та потреби, висловлювати власну думку, брати активну участь у прийнятті рішень щодо свого життя та освіти. Це може включати тренінги з публічних виступів,	Розробка індивідуальних віртуальних «портфоліо успіху», тренінги з онлайн-комунікації для самоадвокації (наприклад, як

Технологія	Для кого	Зміст	Особливість в умовах війни/дистанційного навчання
		підготовку до зустрічей, розробку індивідуальних планів.	спілкуватися з викладачами через чат, як подавати запити на розумне пристосування дистанційно).
Технології, адаптовані до умов дистанційного навчання та викликів війни			
Універсальний дизайн для навчання (Universal Design for Learning - UDL):	Всі учасники освітнього процесу (педагоги, учні)	Принципи UDL передбачають розробку навчальних матеріалів та методів, які є доступними для всіх учнів, незалежно від їхніх потреб. Це включає надання інформації різними способами (візуально, аудіально, тактильно), використання різноманітних форм вираження знань, та створення багатогранних шляхів залучення та мотивації.	Розробка онлайн-курсів та ресурсів з урахуванням UDL (наприклад, субтитри до відео, аудіо-опис зображень, можливість зміни розміру шрифту, контрастності, використання адаптивних технологій).
Технології зняття психоемоційного напруження та розвитку стресостійкості	Учні з ООП, педагоги, батьки	Арт-терапія (малювання, ліплення, музикотерапія), ігрова терапія, казкотерапія, релаксаційні техніки, дихальні вправи.	Онлайн-сесії арт-терапії, групові релаксаційні заняття через відеозв'язок, розробка мобільних додатків з вправами для саморегуляції, створення онлайн-груп підтримки.
Індивідуалізований соціально-педагогічний супровід з використанням цифрових інструментів	Учні з ООП	Розробка індивідуальних соціально-педагогічних планів, що враховують як освітні, так і соціальні потреби учня. Регулярні онлайн-зустрічі соціального педагога з учнем та його родиною, моніторинг прогресу, оперативне реагування на виклики. Використання месенджерів, спеціалізованих платформ для обміну інформацією.	Фокус на гнучкості та адаптивності плану до мінливих умов (наприклад, перебої зі зв'язком, зміна місця проживання).
Технології інтеграції та формування інклюзивної спільноти			
Створення віртуальних інклюзивних спільнот	Учні, педагоги, батьки	Формування онлайн-платформ (форуми, групи в соціальних мережах, спеціалізовані додатки), де учні з ООП та їхні однолітки можуть спілкуватися,	Акцент на безпеці онлайн-простору, модерація, підтримка емоційного благополуччя учасників.

Технологія	Для кого	Зміст	Особливість в умовах війни/дистанційного навчання
		обмінюватися досвідом, надавати підтримку, організовувати спільні онлайн-заходи (наприклад, віртуальні клуби за інтересами, спільні перегляди фільмів з обговоренням, ігрові вечори).	
Зворотна інклюзія («Reverse Inclusion»)	Учні без ООП	Організація заходів, де учні без ООП приєднуються до активностей, розроблених для учнів з ООП, щоб краще зрозуміти їхній досвід та потреби. Наприклад, участь у симуляціях, що імітують певні сенсорні або фізичні обмеження.	Віртуальні симуляції, онлайн-ігри, що дозволяють відчувати досвід інших.

Впровадження технологій соціально-педагогічного супроводу дітей та молоді з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення стикається з низкою організаційних, педагогічних та ресурсних викликів (табл. 4.5.). До потенційних труднощів належать емоційна вразливість учнів, різний рівень підготовки педагогічного персоналу, обмежені матеріальні та технічні ресурси, нестача інтегрованих методик адаптації навчальних програм, а також складності координації роботи між фахівцями, батьками та соціальними службами. Для ефективного подолання цих проблем важливим є системне планування, застосування індивідуальних підходів, міжвідомча взаємодія, а також регулярний моніторинг та корекція процесу супроводу, що дозволяє забезпечити максимально комфортні умови для розвитку, соціалізації та інклюзивного навчання дітей з ООП.

Таблиця 4.5.

Можливі труднощі впровадження технології та шляхи їх подолання

Можливі труднощі	Прояви	Шляхи подолання
Підвищена тривожність і емоційна вразливість дітей	Замкненість, страх нових ситуацій, уникання соціальної взаємодії	Поступове залучення, індивідуальний темп роботи, тісна взаємодія з психологом

Можливі труднощі	Прояви	Шляхи подолання
Обмежена доступність освітнього та соціального простору	Складнощі орієнтації, зниження самостійності	Адаптація середовища, використання тактильних і аудіоорієнтирів
Дефіцит спеціалізованих ресурсів і фахівців	Нерегулярність супроводу, перевантаження педагогів	Міждисциплінарна співпраця, залучення партнерських організацій
Надмірна опіка з боку батьків	Зниження автономності дитини	Консультації та просвіта батьків, формування адекватних очікувань
Наслідки воєнного досвіду	Порушення соціальних зв'язків, дезадаптація	Довготривалий супровід, поєднання освітніх і відновлювальних практик

Застосування освітніх технологій соціально-педагогічного супроводу дітей та молоді з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої, професійної та вищої освіти сприятиме подоланню негативних наслідків соціальної дезадаптації та стигматизації молоді з особливими освітніми потребами, допоможе фахівцям створити максимально сприятливе середовище для їх соціальної інтеграції.

Використані джерела

1. Бачинська М.В. Організаційно-методичні особливості педагогічної та соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді під час воєнних дій в Україні. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. 2022. №1(6). С. 104–112. URL: <https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/files/article/view/51> (дата звернення: 16.06.2025).
2. Берегова М. Методика навчання студентів психолого-педагогічному супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2025. №2(63). С. 21–25. URL: <http://doi.org/10.15587/2519-4984.2025.331580> (дата звернення: 16.06.2025).
3. Биковець О. Інтеграція технічних засобів реабілітації в інклюзивне освітнє середовище університету як соціально-педагогічна умова підтримки студентів з особливими потребами. *Витоки педагогічної майстерності*. 2025. №35. С. 5–9. URL: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2025.35.330943> (дата звернення: 15.06.2025).
4. Гуренко О.І., Мицик Г.М., Попова А.С., Лопат Г.О. (2023). Використання цифрових технологій для реалізації інклюзивної вищої освіти: перспективи та обмеження. *Інклюзія і суспільство*. 2023. №2(2023). С. 28–36. URL: <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2023-2-4> (дата звернення: 15.06.2025).
5. Давиденко Г. (2023). Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація : монографія. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 240 с. URL: <https://doi.org/10.58521/978-617-552-348-3-2023-236> (дата звернення: 15.06.2025).
6. Коваль-Бардаш Л.В. (2020). Технології навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища : навчальна програма. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка. 2020. 48 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723113/> (дата звернення: 20.06.2025).
7. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.

8. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Педагогічні технології інклюзивного навчання : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 160 с.
9. Концепція створення освітніх онлайн-ресурсів для дітей молодшого шкільного віку. *Український інститут розвитку освіти*. URL: <https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2022/09/vsho-konczercziya.pdf> (дата звернення: 20.06.2025).
10. Малишевська І.А. (2018). Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психологопедагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища : монографія. Умань: Візаві, 2018. 386 с.
11. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навч. метод. посіб. / за ред. М.А. Порошенко та ін. Київ: ВБО «Благодійний фонд Порошенка», 2018. 252 с. URL: <https://bit.ly/35RNqDu> (дата звернення: 14.06.2025).
12. Паренюк М.П. Соціалізація студентів з особливими освітніми потребами до навчання у коледжі. *Психолого-педагогічні аспекти формування сучасних навичок у кваліфікованих робітників для повоєнного відновлення України* : електронний збірник матеріалів науково-практичного семінару, м. Біла Церква, 27 березня 2025 р. / Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2025. С. 208-214. URL: <https://binpo.com.ua/wp-content/uploads/2025/05/Збірник-тез-семінар-2025.pdf> (дата звернення: 18.06.2025).
13. Підбірка корисних освітніх ресурсів (оновлюється). *Комітет з питань освіти, науки та інновацій Верховної ради України*. URL: https://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75826.html (дата звернення: 20.06.2025).
14. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-п> (дата звернення: 7.09.2024).
15. Про освіту : Закон України від 5.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 04.06.2025).
16. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї : Закон України від 16 грудня 2009 р. № 1767-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17> (дата звернення: 12.06.2025).
17. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Каб. Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р : станом на 25 бер. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-р> (дата звернення: 20.06.2025).
18. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7.06.2024 р. № 527-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-р> (дата звернення: 14.06.2025).
19. Семеніхіна О., Друшляк М. (2022). Типологія цифрових технологій інклюзивного освітнього простору. *Фізико-математична освіта*. 2022. №35(3). С. 65–70. URL: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2022-035-3-009> (дата звернення: 12.06.2025).
20. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання / за ред. Ю.Г. Носенко. Полтава: ПУЕТ, 2018. 261 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711366/> (дата звернення: 20.06.2025).
21. Татяничикова І.В. (2025). Напрями оптимізації соціалізації учнів з особливими потребами у спеціальному закладі освіти. *Теорія і практика підготовки майбутніх педагогів в умовах сучасної освітньої парадигми* : монографія / за заг. ред. Л.О. Сущенко. Запоріжжя: ПП «АА Тандем». 2025. С. 185–201 URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/12345/25890/0062034.pdf?sequence=1#page=185> (дата звернення: 20.06.2025).
22. Щетина Т., Колосовська, Н. На допомогу асистенту вчителя: сервіси й поради для цікавого онлайн-уроку. *Нова Українська Школа* URL: <https://nus.org.ua/2024/05/19/nadpomogu-asystentu-vchytelya-servisy-j-porady-dlya-tsikavogo-onlajn-uroku/> (дата звернення: 20.06.2025).

23. Butabayeva L.A., Shalabayeva L.I., Baikulova A.M., Tebenova K.S. Psychological and pedagogical support for the successful education and development of children with special educational needs. *Scientific and pedagogical journal «Bilim» NAE named after Y. Altynsarin*. 2024. № 111(4), С. 201-214. URL: <https://doi.org/10.59941/2960-0642-2024-4-201-214> (дата звернення: 17.06.2025).

24. Illina O., Sytniakivska S. Social and Pedagogical Support of Certain Categories of Children with Special Needs in the Conditions of Inclusive Education. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*. 2023. №1(112), С. 168–176. URL: [https://doi.org/10.35433/pedagogy.1\(112\).2023.168-176](https://doi.org/10.35433/pedagogy.1(112).2023.168-176) (дата звернення: 20.06.2025).

25. Koseva V., Stoitsov G., Dimitrov I. (2021) Additional Digital Resources and Technologies to Support the Education of Children with Special Educational Needs. *Proceedings of Anniversary International Scientific Conference Research and Education in Mathematics, Informatics and their Applications REMIA'2021 October 22-24, 2021, Plovdiv, Bulgaria*, PUBLISHER: Paisii Hilendarski University Press. URL: https://remia2021.fmi-plovdiv.org/wp-content/uploads/2021/10/4_1_Koseva_Stoitsov_Dimitrov_9_20.pdf (дата звернення: 17.06.2025).

26. Watts C. Supporting Pupils with SEN in the Classroom: Guidance for Teachers. *High Speed Training*. URL: <https://www.highspeedtraining.co.uk/hub/supporting-pupils-with-sen-in-the-classroom/> (дата звернення: 19.06.2025).

Розділ 5. ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПІДВИЩЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ САМОЕФЕКТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

5.1. Теоретичний опис технології соціально-педагогічного супроводу підвищення особистісної самоефективності студентської молоді

У сучасних умовах воєнного часу, що супроводжується тривалою соціально-політичною нестабільністю, українське суспільство стикається з комплексною багатовимірною кризою, яка охоплює психологічний, соціальний, освітній, економічний та ціннісно-світоглядний аспекти. Зазначені форми кризи не існують ізольовано, а перебувають у тісному взаємозв'язку, взаємно посилюючи деструктивні наслідки як для окремої особистості, так і для суспільства загалом. У такому контексті повоєнне відновлення має розглядатися значно ширше, ніж лише процес матеріальної відбудови зруйнованої інфраструктури. Воно охоплює також відновлення нематеріальних складників суспільного життя – соціальних інститутів, норм, цінностей і моделей взаємодії, які зазнали істотних деформацій унаслідок війни (Степаненко & Курілець, 2023, с. 37).

Водночас для подолання негативних наслідків воєнних дій особливої ваги набувають соціально-культурні феномени, що актуалізувалися в українському суспільстві впродовж останніх років. До них належать соціальна консолідація, мобілізація ресурсів виживання, піднесення патріотичної свідомості, формування чітко окресленої національно-громадянської ідентичності (Українське суспільство в умовах війни, 2022, с. 17). Саме ці процеси створюють передумови для соціального відновлення та зміцнення людського потенціалу, зокрема молоді як стратегічної групи суспільного розвитку.

Найбільш уразливою соціальною групою в умовах повномасштабної війни в Україні є студентська молодь, яка здобуває освіту в надзвичайно складних і нестабільних обставинах. Постійна загроза безпеці, втрата близьких, внутрішнє переміщення, вимушена евакуація або тимчасове перебування за кордоном, економічна нестабільність та невизначеність майбутнього істотно

впливають на психологічний стан і життєві перспективи молодих людей (Савельчук, 2022b, с. 115).

Зазначені умови зумовлюють не лише поширення психологічних наслідків травматизації – зокрема посттравматичного стресового розладу, депресивних станів, емоційного вигорання, зниження життєвих сил і мотивації, – але й мають виразний соціальний вимір. Йдеться про порушення соціальних зв'язків, посилення ізоляції, втрату освітніх і кар'єрних перспектив, зниження участі молоді в житті громади, ослаблення мотивації до особистісного й професійного розвитку та впевненості у власному майбутньому (Савельчук, 2023b; Савельчук, 2022a).

Психологічна криза в умовах війни проявляється як глибоке внутрішнє потрясіння, що виникає у відповідь на загрозові події, втрату відчуття безпеки, зміну життєвих орієнтирів і невизначеність майбутнього. Для студентської молоді це означає зростання тривожності, зниження навчальної мотивації, самооцінки та рівня особистісної самоефективності. Ці індивідуальні труднощі поглиблюються соціальною кризою, яка виявляється у втраті звичних моделей взаємодії, руйнуванні соціальних мереж, посиленні соціальної нерівності та вразливості окремих категорій молоді, зокрема внутрішньо переміщених осіб.

Не менш значущою є освітня криза, зумовлена вимушеними перервами в освітньому процесі, переходом до дистанційних форм навчання, зниженням якості освіти та обмеженим доступом до освітніх ресурсів. Особливо гостро ці проблеми проявляються серед студентської молоді, яка опинилася в новому соціальному та культурному середовищі без належної соціально-педагогічної та психологічної підтримки. Економічний вимір кризи, у свою чергу, відбивається на можливостях працевлаштування, матеріальному добробуті молоді та спроможності соціальних інституцій забезпечувати умови для її професійної й особистісної самореалізації.

Ціннісно-світоглядна криза посідає особливе місце серед зазначених вимірів, оскільки пов'язана з утратою сенсів, життєвих перспектив і стабільних ціннісних орієнтирів, що формуються під впливом хронічного стресу та

невизначеності майбутнього (*Куниця та ін., 2023*). Саме ця складова є визначальною для молоді, яка формується як особистість у період глобальних трансформацій і потребує системної підтримки у збереженні психологічної рівноваги та віднайденні нових життєвих орієнтирів.

Соціальне відновлення молоді – це процес сприяння та підтримки молодих людей після конфліктів, кризових ситуацій, природних катастроф або інших надзвичайних ситуацій, що спрямований на забезпечення можливостей повернення молоді до нормального життя, розвитку їх потенціалу та включення в суспільні процеси (*Савельчук, 2023а, с. 236*). Водночас умови воєнного часу та повоєнного відновлення є принципово різними за своїм психологічним змістом. Під час війни домінуючим мотивом є виживання, тоді як повоєнне відновлення передбачає процеси ресоціалізації, реабілітації та побудови нового життєвого проєкту, зокрема на рівні внутрішнього світу особистості (*Кузікова та ін., 2024, с. 4*).

У цьому контексті саме самоефективність виступає не лише особистісним ресурсом зменшення стресу й тривоги, а й ключовим чинником посттравматичного відновлення, що дає змогу молоді долати труднощі та відновлювати контроль над власним життям (*Benight & Bandura, 2004*). Підтримка студентської молоді, таким чином, має виходити за межі суто психологічної допомоги та включати соціально-педагогічний супровід, спрямований на відновлення внутрішнього потенціалу, формування впевненості у власних силах, усвідомлення життєвих і професійних цілей.

У цьому контексті феномен самоефективності студентської молоді доцільно розглядати як інтегральну особистісну якість, що формується під впливом цілеспрямованої соціально-педагогічної підтримки та забезпечує здатність до активного самовизначення, подолання труднощів і реалізації власного потенціалу. Самоефективність студентської молоді формується на перетині психологічної життєстійкості, соціально-педагогічної підтримки та професійно-освітніх можливостей закладів вищої освіти.

З позицій соціальної педагогіки, розвиток особистісної самоефективності

потребує створення сприятливих умов в освітньому й соціальному середовищі, зокрема цілеспрямованої підтримки з боку викладачів, наставників і соціальних інституцій. З позицій соціальної роботи, підвищення самоефективності молоді передбачає розбудову ефективної системи соціально-педагогічного супроводу, яка мінімізує ризики дезадаптації, посилює життєстійкість, соціальну згуртованість і сприяє активній участі молоді в громадському житті (Амеліна, 2023; Бибик & Савельчук, 2023; Савельчук, 2024a).

Формування та відновлення самоефективності студентської молоді потребує впровадження цілісної технології соціально-педагогічного супроводу, що враховує психологічний, соціально-педагогічний і професійно-освітній виміри як взаємопов'язані чинники розвитку особистості в умовах воєнного та повоєнного періоду. Такий підхід є критично важливим для підготовки активного, відповідального покоління, здатного брати участь у сталому відновленні суспільства та зміцненні громад у повоєнний період.

Спрямованість технології соціально-педагогічного супроводу самоефективності молоді у вимірах соціального відновлення дозволяє виконувати функцію підтримки та водночас виступати інструментом формування особистості, здатної діяти ефективно в умовах невизначеності, змін і соціальних викликів.

Її спрямованість охоплює кілька ключових напрямів:

- **Актуалізація внутрішнього потенціалу особистості** - розвиток мотивації до навчання, віри у власні сили, цілепокладання, самоконтролю, саморефлексії та ініціативності (Савельчук & Мельник, 2022; Музика, 2023);
- **Формування адаптаційних і стресостійких навичок** - підтримка здатності молоді адаптуватися до нових умов життя, зберігати психоемоційну рівновагу та долати труднощі в освітньому та соціальному середовищі (Галецька, 2003; Музика, 2018);
- **Зміцнення професійної орієнтації та самореалізації** - розвиток у студентської молоді усвідомленого ставлення до власної професійної

траєкторії, активізація готовності до професійної діяльності, волонтерства, соціальної ініціативності (Балахтар, 2018; Бибик, 2022; Савельчук & Куниця, 2025; Музика, 2024);

- **Розвиток соціальної відповідальності та соціальної активності** - стимулювання включення молоді в громадське життя, підтримка залучення до процесів соціального відновлення (Савельчук, 2024a).

Ця технологія поєднує психологічну підтримку, освітньо-професійні інтервенції та соціально-педагогічні практики, що забезпечує цілісний супровід з підвищення самоефективності студентської молоді у процесі соціального відновлення (Рис.1).

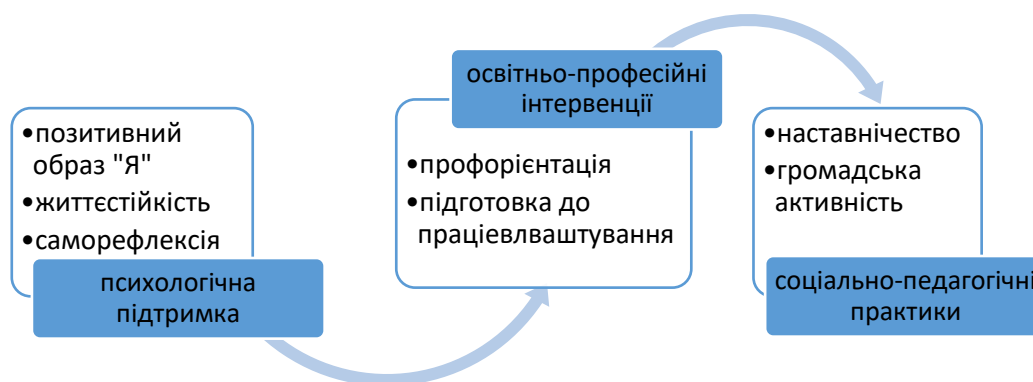


Рис.1. Спрямованість технології соціально-педагогічного супроводу самоефективності молоді

Технологія є не лише інструментом адаптації, а й стратегічним ресурсом у відновленні потенціалу молоді як рушія сталого суспільного розвитку. Така технологія базується на принципах соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології, спрямованих на активізацію та розвиток потенціалу молоді для подолання труднощів у соціальному житті та досягнення успіху. Для створення цілісної системи підтримки важливо поєднувати зусилля державних соціальних установ, освітніх закладів та громадських організацій.

Одним із ключових принципів соціально-педагогічного супроводу в умовах війни та повоєнного відновлення є не лише надання соціальної й психологічної підтримки й допомоги молоді, але й активне зміцнення

внутрішнього потенціалу студентів, підтримка ініціативи самопомоги, а також посилення ресурсів освітнього середовища закладів вищої освіти.

Мета впровадження технології соціально-педагогічного супроводу полягає у створенні умов для цілеспрямованого розвитку, підтримки та підвищення особистісної самоефективності студентської молоді через інтеграцію комплексної соціально-педагогічної підтримки в освітній процес.

Для досягнення цієї мети передбачено реалізацію завдань, які конкретизують напрямки діяльності, засоби та очікувані результати технології:

1. Здійснити діагностику рівня та особливостей прояву самоефективності студентів з метою забезпечення емпірично обґрунтованої основи для планування та реалізації цілеспрямованих соціально-педагогічних інтервенцій з урахуванням індивідуальних потреб.

2. Виявити основні труднощі та ресурсний потенціал студентської молоді, беручи до уваги психологічний стан, соціальне оточення, матеріальні умови та освітні виклики, з метою запобігання соціальній дезадаптації та емоційному вигоранню.

3. Розробити програмно-змістове забезпечення соціально-педагогічного супроводу, спрямоване на трансформацію концептуальних положень у конкретні практичні інструменти (тренінгові модулі, вправи з планування діяльності, розвитку цілепокладання та емоційної саморегуляції).

4. Організувати системний соціально-педагогічний супровід студентів шляхом налагодження міждисциплінарної взаємодії між соціальними педагогами, кураторами, психологами, викладачами та адміністрацією закладу освіти.

5. Інтегрувати елементи соціально-педагогічного супроводу в освітнє середовище закладу вищої освіти з метою забезпечення систематичного та сталого розвитку життєвих і особистісних компетентностей студентів.

6. Забезпечити моніторинг ефективності реалізації заходів соціально-педагогічного супроводу для оцінювання якості процесу, своєчасного

виявлення проблемних аспектів та адаптації інтервенцій до потреб конкретних цільових груп.

Забезпечення соціально-педагогічної підтримки в закладах вищої освіти сприяє довгостроковому ефекту: випускники стають більш життєстійкими, здатними до самореалізації, і в подальшому - до активної участі у відбудові країни.

Таким чином, послідовна реалізація завдань технології дозволяє забезпечити якісні зміни в самоусвідомленні, поведінці й соціальній активності студентської молоді.

Алгоритм реалізації технології соціально-педагогічного супроводу підвищення особистісної самоефективності студентської молоді може бути представлений у вигляді поетапної системи дій, спрямованих на діагностику, підтримку, розвиток та оцінювання динаміки змін самоефективності. Відповідно технологія реалізується за алгоритмом у 4 етапах:

Діагностично-аналітичний етап.

1. Первинне вивчення особистісних характеристик студентської молоді

- Визначення цільової групи (бакалаври, магістри, ВПО, молодь у кризових умовах тощо).
- Збір базової інформації про соціальне становище, психологічний стан, навчальну мотивацію студентської молоді (анкетування, спостереження, інтерв'ю, фокус-групи)
- Вибір методик діагностики: стандартизовані (Шкала самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалима, Методика самоефективності Дж. Маддукса та М. Шеєра, Методика на життєстійкість С. Мадді, Психологічна методика «Профіль професійної самоефективності студентів (ППСС)» О. Музика) та авторські опитувальники.

2. Формування індивідуального профілю потреб і ресурсів

- Аналіз освітніх, соціальних, емоційних і професійних запитів студента.

- Визначення сильних сторін, мотиваційних драйверів і зовнішніх ресурсів підтримки.
- Побудова діагностичної карти індивідуального профілю потреб і ресурсів студентської молоді (індивідуальний профіль потреб і ресурсів — це діагностична та аналітична основа, без якої неможливо забезпечити ефективний, адресний і цілеспрямований соціально-педагогічний супровід студентської молоді.).

Результат реалізації етапу: Для забезпечення ефективного соціально-педагогічного супроводу студентської молоді в умовах посткризового або повоєнного періоду доцільним є формування індивідуального профілю потреб і ресурсів кожного здобувача освіти. Це дозволяє врахувати особистісні, соціальні та освітні чинники, які впливають на розвиток їх самоефективності.

Рекомендація: Запровадити формування індивідуального профілю потреб і ресурсів як обов'язковий елемент соціально-педагогічного супроводу студентської молоді, з метою підвищення адресності підтримки, оптимізації освітнього процесу та розвитку особистісної самоефективності.

Проектувальний етап: розробка програми, підбір методів і форм соціально-педагогічного супроводу

Програмно-змістове забезпечення соціально-педагогічного супроводу підвищення особистісної самоефективності студентської молоді — це структурований комплекс змістових модулів, методів та форм реалізації, які спрямовані на розвиток ключових компонентів самоефективності (саморегуляції, цілепокладання, адаптаційної та комунікативної компетентності).

1. Розробка індивідуалізованих або групових програм підтримки

- Аналіз особливостей та характеристик (вікові, освітні, соціальні, психоемоційні, соціально-психологічні) студентської молоді для обґрунтування формату програм підтримки.
- Врахування результатів діагностики рівнів самоефективності та профілю потреб.

- Побудова програми з орієнтацією на специфіку навчальної діяльності та соціального середовища.

1. Формування змісту програми соціально-педагогічного супроводу

- Розробка модулів із розвитку ключових компонентів особистісної самоефективності, зокрема:
 - саморегуляції (емоційна стійкість, тайм-менеджмент);
 - цілепокладання (формування реалістичних особистих та професійних цілей);
 - самопрезентації (розвиток комунікативних навичок, впевненості);
 - управління стресом (практики подолання тривожності);
 - адаптації (соціальна взаємодія, групова динаміка, рольова поведінка).

2. Вибір форм реалізації

- Тренінги розвитку м'яких навичок, інтерактивні завдання, майстер-класи з профорієнтації та комунікації.
- Консультації (індивідуальні та групові) та наставництво (залучення викладачів, фахівців та випускників).
- Саморефлексивні завдання: ведення щоденника успіху, аналіз труднощів.
- Соціальні кейси: розв'язання змодельованих ситуацій з реального життя.

3. Інтеграція професійної участі фахівців

- Забезпечення цілісного й адаптивного підходу до формування особистісної ефективності студентської молоді фахівцями:
 - Соціальні педагоги для організації соціально-педагогічного супроводу.
 - Психологи для надання індивідуальних консультацій та психоемоційної підтримки.
 - Куратори й наставники академічних груп для включення елементів програми у освітній процес.

Результат реалізації етапу: Реалізація проєктувального етапу дозволяє створити методично узгоджену програму соціально-педагогічного супроводу, яка відповідає запитам студентської молоді в умовах посттравматичного відновлення та навчання в ситуації стресу. Підібрані методи забезпечують багатовекторний вплив на формування академічної, соціальної та кар'єрної самоефективності.

Рекомендація: Доцільно використовувати розроблену програму як гнучку модель, яка може бути адаптована для різних категорій здобувачів освіти, зокрема внутрішньо переміщених осіб, студентів у кризових станах або тих, хто має труднощі з професійною ідентифікацією. Варіативність застосування методів та форм підвищує ефективність реалізації соціально-педагогічного супроводу. Таке забезпечення перетворює загальні цілі підтримки молоді у практично реалізовану програму, спрямовану на формування активної життєвої позиції, стійкості до стресу та готовності до особистісної й професійної самореалізації.

Впроваджувальний етап: реалізація програми соціально-педагогічного супроводу у студентському середовищі.

1. Організація взаємодії всіх учасників соціально-педагогічного супроводу підвищення самоефективності

- Узгодження плану реалізації з адміністрацією ЗВО, кураторами, соціальними педагогами, психологами.
- Формування цільових студентських груп або за індивідуальними запитам.
- Ознайомлення учасників з метою, завданнями і очікуваними результатами програми.

2. Реалізація програмного змісту

- Проведення тренінгів із саморегуляції, управління стресом, розвитку комунікативних і адаптивних навичок.
- Інтерактивні заняття з цілепокладання, самопрезентації, академічної та кар'єрної самомотивації.
- Проведення наставницьких зустрічей, індивідуальних консультацій

та групових обговорень.

- Набуття практичного досвіду (ведення щоденників саморефлексії й успіху; аналіз кейсів, що демонструють зміни у рівні самоефективності; аналіз типових труднощів і шляхів їх подолання).

3. Створення в освітньому середовищі умов для соціально-педагогічної підтримки студентської молоді

- Інтеграція елементів програми в освітнє та соціальне середовище (кураторські години, студентські проєкти, ініціативи, дозвілєва активність).
- Залучення студентів до волонтерських, творчих та проєктних активностей як інструменту підвищення впевненості та суб'єктності.
- Використання онлайн-платформ, чатів, електронних ресурсів для неформальної освіти, підтримки постійного зворотного зв'язку та самооцінки динаміки змін.

Результат реалізації етапу: Впровадження теоретико-методичних розробок з супроводу в освітній процес підготовки студентської молоді до майбутньої професійної діяльності забезпечує активне формування внутрішніх ресурсів студентської молоді, зміцнення їх впевненості в собі, здатності до самостійного прийняття рішень, подолання труднощів і досягнення власних цілей для успішної побудови власного майбутнього.

Рекомендації: успішна реалізація технології потребує врахування індивідуальних особливостей студентів та створення міждисциплінарної команди фахівців: кураторів, психологів, наставників, соціальних педагогів. Важливо розробити комплексні програми, що поєднують психосоціальну підтримку, розвиток м'яких навичок саморегуляції, цілепокладання, управління стресом та кар'єрне консультування, реалізовані у різних формах: тренінгах, майстер-класах, консультаціях, інтерактивних завданнях та саморефлексивних вправах.

Контрольний етап: оцінювання дієвості технології соціально-педагогічного супроводу з підвищення особистісної самоефективності

студентської молоді

Дієвість технології соціально-педагогічного супроводу — це узагальнене значення, яке відображає рівень досягнення запланованих змін у розвитку особистісної самоефективності студентської молоді, що виявлено в результаті систематичного моніторингу, порівняльного аналізу та інтерпретації кількісних і якісних даних.

1. Організація оцінювання результативності супроводу

- Постановка цілей для визначення результативності реалізації технології соціально-педагогічного супроводу в контексті підвищення особистісної самоефективності студентської молоді.
- Залучення учасників різних груп, дотичних до реалізації технології для забезпечення багаторівневої валідації ефективності впровадженої технології, з урахуванням суб'єктивного досвіду студентів і професійного бачення фахівців (соціальні педагоги, куратори, наставники, психологи, фахівці з супроводу, представники адміністрації).
- Вибір інструментів діагностики та організація збору даних, що спрямовані на всебічне оцінювання позитивних змін особистісної самоефективності студентської молоді через застосування валідних опитувальників та авторських методик, якісних методів (інтерв'ю, фокус-групи, самооцінювання) для подальшого аналізу отриманих результатів у динаміці до і після реалізації програми.

2. Зміст оцінювання дієвості технології

- Вимірювання змін та оцінка динаміки показників самоефективності за допомогою стандартизованих методик та авторських опитувальників до та після впровадження технології соціально-педагогічного супроводу студентської молоді.
- Аналіз результатів участі студентів у програмних заходах: вивчення залученості учасників, результатів виконання завдань, прогресу в навчальній, соціальній та професійній сферах.
- Оцінювання суб'єктивного впливу якісними методами (інтерв'ю,

фокус-групи, анкетування з відкритими питаннями): збір думок студентської молоді про дієвість, доцільність і вплив супроводу на їх самовідчуття, мотивацію та впевненість у власних силах.

3. Висновки та рекомендації за результатами оцінювання

- Загальна оцінка дієвості технології супроводу та труднощів щодо її впровадження в освітній процес закладів вищої освіти.
- Рекомендації щодо удосконалення програмно-змістового забезпечення технології соціально-педагогічного супроводу підвищення самоефективності студентської молоді.
- Пропозиції щодо інтеграції технології соціально-педагогічного супроводу підвищення самоефективності студентської молоді в освітнє середовище ЗВО на постійній основі.

Результат реалізації етапу: Оцінювання дієвості реалізації технології соціально-педагогічного супроводу дозволяє виявити позитивну динаміку підвищення самоефективності студентської молоді, підтвердити доцільність і практичну значущість обраних методів і форм супроводу для подальшого їх вдосконалення та адаптації до потреб студентської молоді в період воєнного стану та повоєнного відновлення.

Рекомендації: Для забезпечення дієвості технології соціально-педагогічного супроводу доцільно впроваджувати систематичне, науково обґрунтоване оцінювання її впливу на підвищення особистісної самоефективності студентської молоді, що передбачає аналіз динаміки змін особистісної самоефективності студентської молоді, зворотний зв'язок від молоді й фахівців, коригування методів та форм для подальшої адаптації змісту програми відповідно до контексту освітнього середовища закладів вищої освіти та виявлених реальних потреб й наявних соціально-психологічних викликів, з якими стикається студентська молодь в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

5.2. Методи та форми реалізації технології соціально-педагогічного супроводу підвищення особистісної самоефективності студентської молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення

Впровадження технології соціально-педагогічного супроводу, орієнтованої на підвищення особистісної самоефективності студентської молоді набуває особливого значення в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення як дієвий інструмент підтримки молоді щодо впевненості у власних силах, стабілізації психоемоційного стану та розвитку життєстійкості й соціальної згуртованості. Одним із ключових чинників її результативності є доцільність застосування методів та форм соціально-педагогічної роботи, які відповідають не тільки завданням підвищення самоефективності студентської молоді, але й сучасним можливостям здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців. Для успішного впровадження у закладах вищої освіти технології соціально-педагогічного супроводу з підвищення особистісної самоефективності студентів потрібно враховувати специфічні особливості:

- перехід до дистанційних і змішаних форматів реалізації заходів дозволить охопити молодь, яка перебуває в різних регіонах України або за кордоном;
- врахування психоемоційної вразливості студентів та орієнтування на підтримку сильних сторін, досягнень і внутрішнього потенціалу особистості, зокрема у складних життєвих обставинах дозволить створити психологічно безпечне освітнє середовище;
- залучення мультидисциплінарної команди фахівців (соціальних педагогів, психологів, наставників), які володіють досвідом кризового реагування та застосування методів та форм соціально-педагогічної підтримки сприятиме результативності супроводу студентської молоді.

Важливо забезпечити гнучкість, адаптивність та варіативність застосування методів й форм реалізації технології соціально-педагогічного супроводу студентської молоді залежно від цілей програми, вікових

особливостей, прояву особистісної самоефективності, контексту реалізації у воєнний та повоєнний період (Рис. 2).

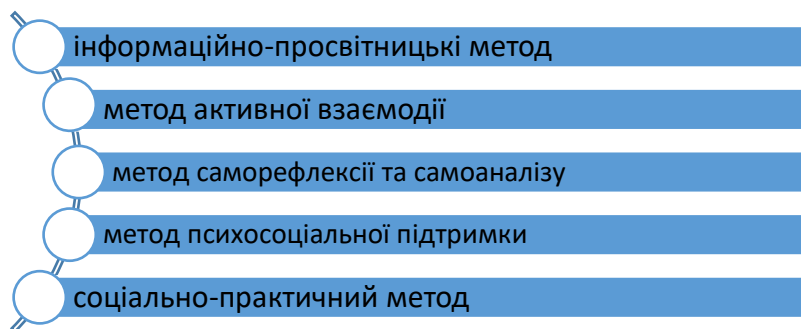


Рис. 2. Методи реалізації технології соціально-педагогічного супроводу підвищення особистісної самоефективності студентської молоді

Методи, які входять до соціально-педагогічної технології підвищення самоефективності, мають бути спрямовані на формування внутрішніх ресурсів особистості, розвиток здатності до саморефлексії, планування, контролю дій, подолання стресових ситуацій. У контексті повоєнного відновлення потрібно орієнтуватися на дієвість методів й форм їх реалізації щодо забезпечення впливу на підвищення особистісної самоефективності студентської молоді.

Інформаційно-просвітницький метод у межах реалізації технології соціально-педагогічного супроводу підвищення особистісної самоефективності студентської молоді — це сукупність організованих освітніх заходів, спрямованих на формування усвідомленого ставлення до власних ресурсів, підвищення обізнаності про шляхи самореалізації, мобілізацію внутрішнього потенціалу в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення (табл. 5.1.)

Таблиця 5.1.

Інформаційно-просвітницький метод та форми реалізації з підвищення самоефективності молоді в освітньому середовищі закладів вищої освіти

Інформаційно-просвітницький метод		
Форма реалізації	Мета	Приклади застосування (назва заходів)
Лекції	Формування у студентської молоді базових знань щодо поняття самоефективності	Лекції: «Самоефективність як ресурс розвитку особистості»; «Психологічна грамотність і самомотивація»; Онлайн-курс «Як розвивати впевненість у власних силах»; «Стратегії подолання невпевненості в умовах кризи»
Вебінари	Інформування про ресурси	Інтерактивні вебінари: «Самоефективність і

Інформаційно-просвітницький метод		
Форма реалізації	Мета	Приклади застосування (назва заходів)
	підвищення їх особистісної самоефективності в умовах кризи та відновлення.	кар'єра»; «Мотивація, прокрастинація і віра у власні сили»; «Як вірити в себе під час кризи та планувати майбутнє»; Онлайн-зустріч: «Психоемоційна стійкість у студентському середовищі»
Зустрічі з фахівцями / дискусії	Сприяти комунікації, обміну досвідом, формуванню критичного мислення студентської молоді щодо шляхів підвищення особистісної самоефективності та адаптації в умовах соціальних викликів.	Дискусія: «Як підтримати себе у кризових ситуаціях»; «Питання — відповіді: як підвищити свою ефективність тут і зараз» Зустрічі із фахівцями: «Як не втратити віру в себе: успішні історії фахівців»; «Точка опори: досвід адаптації у кризових умовах»; «Виклики й рішення: як фахівці справляються зі стресом»; «Успішна кар'єра та майстерність її побудови»; «Формула впевненості: роль підтримки в умовах невизначеності»
Інформаційні компанії	Підвищення обізнаності студентської молоді про ресурси підтримки, розвиток самомотивації, формування позитивного уявлення про власні можливості, життєстійкість та згуртованість у кризових умовах.	Інформаційна кампанія «Молодь в умовах відновлення: як діяти ефективно»; «Твоя сила у тобі» (розповсюдження буклетів із порадами) Онлайн-кампанія в соцмережах: «Я можу більше: історії сили» (серія дописів, відеороликів, інфографік із порадами, досвідом студентів, мотиваційними цитатами) Інформаційний флешмоб / челендж: «Тиждень впевненості» (заклик до студентів ділитися власними стратегіями подолання труднощів або досягнення цілей) Плакатна/цифрова виставка: «Самоефективність - мій ресурс» (постери з тезами, цитатами, QR-кодами на ресурси підтримки, реальні історії студентів)

Розвивальний потенціал інформаційно-просвітницького методу та форм реалізації соціально-педагогічного супроводу полягає у забезпеченні підвищення особистісної самоефективності студентської молоді, оскільки отримання знань сприяє зміцненню психологічної стабільності, мотивації до дії, активному соціальному включенню та відновленню віри у власні сили.

Метод активної взаємодії контексті реалізації технології соціально-педагогічного супроводу з підвищення особистісної самоефективності студентської молоді — це система навчально-практичних заходів, що спрямовані на безпосереднє залучення студентів до процесу здобуття знань,

формування навичок саморегуляції, цілепокладання, самопрезентації та критичного мислення через комунікацію, діалог, досвід і вирішення практичних ситуацій (табл. 5.2.)

Таблиця 5.2.

Метод активної взаємодії та форми реалізації з підвищення самоефективності молоді в освітньому середовищі закладів вищої освіти

Метод активної взаємодії		
Форма реалізації	Мета	Приклади застосування (назва заходів)
Тематичні тренінги	Розвиток навичок саморегуляції, стресостійкості, цілепокладання, адаптаційних можливостей	Тренінг: «Цілі, що надихають: твій шлях до результату»; «Впевненість у діалозі: як бути почутим»; «Стрес-менеджмент і адаптація до змін»; «Твоя сила всередині: відкрий ресурси для дії»; «Вчуся з впевненістю: стратегія успіху»
Мозковий шторм (brainstorming)	Стимулювання колективного генерування ідей, пошуку рішень та посилення віри у власні можливості	Мозковий шторм: «Пошук ідей та рішень щодо особистих бар'єрів, мотивації та самореалізації»; Онлайн-брейнштормінг: «Цифрова хвиля впевненості» - візуальні мапи ідей у Google Jamboard, Miro, Padlet тощо; Рольовий мозковий шторм (6 капелюхів мислення): «Мислення лідера: різні ролі — єдина мета»
Кейс-ситуації (Case Study)	Формування навичок аналізу життєвих та професійних ситуацій, прийняття рішень, розвиток впевненості у власних діях, уміння діяти в умовах невизначеності	Аналіз реальної ситуації: «Життя без підказок: як вчитися на реальному досвіді» Інтерактивне моделювання кейсу: «Ти на місці героя: як би вчинив я?» Створення кейсу студентами: «Сценарій виклику: проблема як можливість»

Розвивальний потенціал методу активної взаємодії та форм реалізації полягає у активації мотивації самопізнання, актуалізації внутрішніх ресурсів особистості, підвищення соціальної компетентності, забезпечує розвиток впевненості у самоефективності, формування позитивної самооцінки, набуття досвіду конструктивного розв'язання проблем, оволодіння навичками ефективної міжособистісної взаємодії (Калюжна, 2020, С.6), життєвих стратегій, адаптаційних і комунікативних компетентностей, що особливо актуально в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Методи саморефлексії та самоаналізу в контексті реалізації технології соціально-педагогічного супроводу підвищення особистісної самоефективності студентської молоді спрямовані не лише на формальне осмислення пережитого досвіду, а й на глибоке усвідомлення внутрішніх ресурсів, індивідуальних обмежень, моделей поведінки, життєвих цілей і ціннісних орієнтирів. Їх застосування дозволяють студентам: переосмислити власний досвід переживання кризи; виявити внутрішні й зовнішні джерела підтримки; сформуванати усвідомлену позицію щодо подальшого особистісного розвитку; розробити адаптивні стратегії поведінки в умовах невизначеності (табл. 5.3.).

Таблиця 5.3.

Методи саморефлексії та самоаналізу та форми реалізації з підвищення самоефективності молоді в освітньому середовищі закладів вищої освіти

Методи саморефлексії та самоаналізу		
Форма реалізації	Мета	Приклади застосування (назва заходів)
Рефлексивні щоденники та індивідуальні завдання	Усвідомлення власного досвіду, емоцій, внутрішніх змін	Рефлексивні щоденники: «Мій день: досвід і висновки»; «Точка опори: що мене підтримує сьогодні» Індивідуальні завдання: «Мої найбільші досягнення», «Як я справляюсь із труднощами»
Методика SWOT-аналіз/техніка «5 Чому»	Розвиток усвідомленого розуміння власних сильних і слабких сторін, зовнішніх можливостей і загроз, а також глибинних причин труднощів, що заважають досягненню особистісної ефективності.	Аналітичні завдання: «Я-аналіз: сильні та слабкі сторони в навчанні та житті»; «Чому мені важко діяти?»; «Я у 4 площинах: сила, слабкість, можливість, загрози»; «5 Чому як ключ до подолання бар'єрів у навчанні та житті» Групова робота у форматі воркшопу: «Мій потенціал у період невизначеності: аналіз і стратегія» Наставницька сесія з кураторами: «Побудова індивідуального маршруту на основі SWOT-аналізу»
Діагностичні методики та тести	Визначення рівня особистісної самоефективності, адаптивності, стресостійкості, самооцінки та виявлення індивідуальних потреб студентської молоді з метою подальшої розробки	Психодіагностична сесія: стандартизовані методики «Шкала самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалима», «Методика самоефективності Дж. Маддукса та М. Шеєра», «Методика на життєстійкість С. Мадді», «Профіль професійної самоефективності студентів (ППСС) О.Музика» Онлайн-опитування: тести й опитувальники «Емоційний стан під час навчання: скринінг для формування підтримки» Комплексне анкетування й інтерв'ювання: «Профіль адаптаційних ресурсів студента»

Методи саморефлексії та самоаналізу		
Форма реалізації	Мета	Приклади застосування (назва заходів)
	цілеспрямованих програм соціально-педагогічного супроводу	Самодіагностика із зворотним зв'язком: «Рефлексивна анкета: оцінюю свої сильні сторони та потреби»; «Мої ресурси – мій шлях до результату»
Ментальні картки/картки саморефлексії	Структурування й візуалізація особистісного досвіду та саморефлексії	Індивідуальна робота з ментальними картками: «Мій шлях до впевненості: карта внутрішніх ресурсів» Групова робота з картками саморефлексії: «Навчаємося разом: бар'єри та можливості в командній роботі»

Розвивальний потенціал методів саморефлексії та самоаналізу полягає в тому, що вони сприяють формуванню у студентської молоді здатності до усвідомленого аналізу власного досвіду, емоційних реакцій, рішень і результатів діяльності. Завдяки таким практикам, як ведення щоденників, використання діагностичних методик, карток саморефлексії, ментальних карт, аналітичних вправ (зокрема SWOT-аналізу або техніки «5 Чому»), студенти встановлюють причинно-наслідкові зв'язки у власній діяльності й поведінці, виявляють ресурси та бар'єри, формулюють ефективні стратегії досягнення цілей, що допомагає підвищити рівень особистісної самоефективності.

Методи психосоціальної підтримки - це сукупність заходів, цілеспрямованих прийомів і технік, що забезпечують зміцнення емоційного стану, розвиток навичок стресостійкості, формування відчуття безпеки та стабільності, а також відновлення соціальних зв'язків і ресурсів студентської молоді, яка перебуває в умовах стресу, кризових ситуацій або має травматичний досвід. У контексті соціально-педагогічного супроводу підвищення особистісної самоефективності ці методи спрямовані на зменшення емоційного виснаження, підвищення життєстійкості, розвиток навичок саморегуляції, соціальної згуртованості та активної участі в освітньому й соціальному житті (табл. 5.4.).

Таблиця 5.4.

**Методи психосоціальної підтримки та форми реалізації з підвищення
самоєфективності молоді
в освітньому середовищі закладів вищої освіти**

Методи психосоціальної підтримки		
Форма реалізації	Мета	Приклади застосування (назва заходів)
Індивідуальні психологічні консультації	Надання персоналізованої допомоги для зниження рівня тривоги, страху, невпевненості та активізації внутрішніх ресурсів, постановку цілей, пошук шляхів їх досягнення	Очна індивідуальна консультація: «Розмова один на один», «Час для себе», «Твоя опора» Онлайн-консультація (через Zoom, Google Meet тощо): «Діалог із собою», «Ресурсна розмова», «Розмова без кордонів» Консультація в форматі «швидкої допомоги»: «Розмова SOS», «Швидка підтримка», «Антитривога» Мотиваційна зустріч / коучинг-сесія: «Знайти свою ціль», «Мотиваційна хвиля», «Простір зростання», «Твої ресурси - твоя сила», «Мапа впевненості»
Групові зустрічі	Створення безпечного простору для спілкування, взаємопідтримки, обміну досвідом і зниження відчуття ізоляції серед студентської молоді	Тематичні групи взаємопідтримки: «Разом сильніші», «Шлях відновлення», «Ми зможемо!» Воркшопи: «Як долати тривогу», «Навички подолання стресу» Майстер-класи: «Робота зі стресом: техніки швидкої допомоги», «Емоційна стійкість: як не втратити себе», «Баланс: навчання, робота, життя»
Наставництво / менторство	Забезпечення емоційної, інформаційної та практичної підтримки студентської молоді через приклад і досвід більш досвідчених осіб (менторів) з метою формування стратегії подолання труднощів, адаптації та підвищення рівня особистісної самоєфективності.	Індивідуальні зустрічі «Студент-ментор»: «Твій досвід – мій ресурс» / «Плеч-о-пліч до впевненості» Групові менторські сесії (панельні розмови): «Від студентів — студентам: історії сили» Менторська програма супроводу: «Підтримка: крок за кроком», «Mentor-платформа взаємної підтримки» Наставництво від старших студентів: «Buddy – підтримка», «Сила в команді: Buddy-платформа» Мотиваційні зустрічі від випускників: «Шлях до себе: історії сили від наших випускників», «Як витримати та досягти: досвід навчання, роботи й життя у кризу», «Випускник — студенту: натхнення, поради, підтримка»
Арт-терапевтичні зустрічі / вправи	Вираження емоцій, розкриття внутрішніх ресурсів, невербальне опрацювання переживань	Творчі групові заняття (малювання, колажі, символічне моделювання): «Відчуй і вирази», «Малюю внутрішню силу», «Колір мого стану», «Мандала стійкості», «Карта моїх перемог»

Розвивальний потенціал методів психосоціальної підтримки полягає у забезпеченні в умовах закладу вищої освіти сприяння стабілізації емоційного

стану, зниження тривожності та формування відчуття підтримки й безпеки в студентській молоді. Вони активізують внутрішні ресурси особистості, підвищують її стресостійкість і впевненість у власних силах, що є важливими умовами для відновлення самоефективності в умовах війни та повоєнного відновлення. Через індивідуальні та групові практики забезпечується не лише психологічна допомога, а й створення простору для особистісного зростання.

Соціально-практичний метод та форми реалізації у межах технології соціально-педагогічного супроводу підвищення особистісної самоефективності студентської молоді ґрунтуються на використанні способів, прийомів і заходів, що передбачають активне залучення студентів до суспільно значущої діяльності: участі в соціальних проєктах, волонтерстві, молодіжному самоврядуванні. Така діяльність сприяє розвитку лідерського потенціалу, формуванню соціальної згуртованості та зміцненню віри у власні сили. Форми реалізації цих методів створюють сприятливе освітнє середовище в закладах вищої освіти для трансформації особистісного досвіду, формування відповідального ставлення до соціального оточення та підвищення рівня особистісної й соціальної самоефективності в умовах сучасних суспільних викликів (табл. 5.5.)

Таблиця 5.5.

Соціально-практичний метод та форми реалізації з підвищення самоефективності молоді в освітньому середовищі закладів вищої освіти

Соціально-практичний метод		
Форма реалізації	Мета	Приклади застосування (назва заходів)
Соціальні студентські проєкти	Розвиток ініціативності, планування, командної роботи, самоорганізації	Міні-проєкт (індивідуальний): «Крок до змін», «Я – агент соціальних змін», «Проєкт добра» Командний проєкт: «Ефективність у дії» Конкурс соціальних проєктів: «Соціальні інновації – погляд у майбутнє» Соціальний марафон (челендж): «30 днів підтримки», «Марафон ефективності»
Волонтерська діяльність	Формування громадянської відповідальності, емпатії, почуття значущості	Волонтерські ініціативи: «Разом до Перемоги», «Платформа підтримки», «Молодь допомагає молоді» Волонтерські акції й компанії в громадах: «Добро в дії», «Молодь для громади», «Активні й

Соціально-практичний метод		
Форма реалізації	Мета	Приклади застосування (назва заходів)
		небайдужі»
Соціальні акції та флешмоби	Формування соціальної згуртованості, ініціативності, позитивної самооцінки	Тематичні соціальні акції, флешмоби, ініціативи: «Тиждень добрих справ», «Разом ми сильніші», «Молодь – за підтримку», «День сили та підтримки», «Флешмоб довіри: разом сильніші»
Соціально орієнтовані квести / ігрові практики	Тренування стратегічного мислення, стресостійкості, командної взаємодії	Квести: «Маршрут довіри» (подолання внутрішніх бар'єрів та спільну взаємодію), «Квест ефективності», «Шлях до лідерства» Інтерактивна гра: «Шлях до себе» (з елементами самопізнання та життєвого планування), «Місія: дія» (моделювання реальних соціальних ситуацій), «Карта змін» (ігровий формат з побудовою особистісної траєкторії зростання), «Сценарій майбутнього» (серія ситуаційних завдань щодо постановки цілей і стратегій досягнення)

Розвивальний потенціал соціально-практичного методу та форм його реалізації полягає у безпосередньому залученні студентської молоді до активної взаємодії з соціальним середовищем, стимулюванні її ініціативності, відповідальності та почуття згуртованості. Участь у проєктній, волонтерській, лідерській діяльності або соціальних акціях створює умови для практичного застосування власних умінь і навичок, зміцнення віри у власні сили, здатності впливати на події та приймати рішення. Саме така діяльність є ефективним механізмом формування та розвитку особистісної самоефективності, соціальної згуртованості, а також підтримки життєстійкості в умовах сучасних викликів.

Упровадження технології соціально-педагогічного супроводу підвищення особистісної самоефективності студентської молоді в освітньому середовищі закладів вищої освіти є складним і багатовимірним процесом, що відбувається в умовах підвищеної соціальної нестабільності та поствоєнного відновлення. Незважаючи на цілісність концептуальних засад і практичну спрямованість технології, її реалізація може супроводжуватися низкою труднощів, зумовлених як індивідуальними психоемоційними особливостями студентської молоді, так і організаційними, ресурсними та методичними обмеженнями освітнього

середовища. Усвідомлення та своєчасне врахування можливих бар'єрів упровадження дозволяє не лише мінімізувати їхній негативний вплив, а й визначити ефективні шляхи адаптації технології до реальних потреб студентів і можливостей закладу вищої освіти. У таблиці 6 подано узагальнений перелік основних труднощів упровадження технології соціально-педагогічного супроводу та відповідні шляхи їх подолання.

Таблиця 6.6.

Можливі труднощі впровадження технології соціально-педагогічного супроводу підвищення самоефективності студентської молоді та шляхи їх подолання

Труднощі	Прояви	Шляхи подолання
Психоемоційна вразливість студентів	Тривожність, зниження віри у власні сили, емоційне виснаження	Поєднання соціально-педагогічного супроводу з психологічною підтримкою, використання технік саморегуляції, поступове залучення до програм
Низька мотивація до участі в програмах	Пасивність, формальне виконання завдань	Використання інтерактивних форм роботи, практикоорієнтованих завдань, демонстрація особистісної та професійної значущості участі
Гетерогенність потреб і ресурсів студентів	Різний рівень самоефективності, соціального та життєвого досвіду	Диференціація та індивідуалізація програм, формування індивідуального профілю потреб і ресурсів
Кадрові та організаційні обмеження	Перевантаженість фахівців, фрагментарність супроводу	Створення міждисциплінарної команди, чіткий розподіл функцій, залучення наставників і партнерських організацій
Складність інтеграції в освітній процес ЗВО	Обмежений час, перевантажені навчальні програми	Вбудовування елементів супроводу в кураторські години, проектну та позааудиторну діяльність
Труднощі оцінювання ефективності	Суб'єктивність оцінок, складність фіксації динаміки змін	Поєднання кількісних і якісних методів, моніторинг показників до та після реалізації програми

Післямова до розділу

Особливості застосування методів та форм реалізації технології соціально-педагогічного супроводу підвищення особистісної самоефективності студентської молоді, окреслює багатогранну систему впливів, що спрямовані на підтримку, розвиток і активізацію потенціалу молоді людини в умовах

сучасних викликів, зокрема повномасштабної війни, невизначеного майбутнього та процесів соціального відновлення. У центрі уваги – студентська молодь, що потребує не лише академічної підтримки, а й психологічного, соціального та ціннісного ресурсу для збереження внутрішньої рівноваги, віри у власні сили та здатності до самореалізації.

Методи інформаційно-просвітницькі, активної взаємодії, саморефлексії та самоаналізу, психосоціальної підтримки та соціально-практичної діяльності – охоплюють різні рівні впливу: від пізнання себе та актуалізації власних ресурсів до активного включення в соціальну взаємодію та соціальне відновлення. Методи й форми їх реалізації не тільки доповнюють одне одного, а й створюють єдине освітнє середовище підтримки, яке сприяє формуванню комплексної життєстійкості й згуртованості молоді.

Особливістю технології соціально-педагогічного супроводу підвищення особистісної самоєфективності студентської молоді є її адаптивність і гнучкість, що дозволяє застосовувати її в умовах як воєнного стану, так і в період повоєнного відновлення. Вона поєднує міждисциплінарний підхід, взаємодію освітніх і соціальних інституцій, з опорою на активну участь самих студентів як суб'єктів особистісного зростання.

Таким чином, реалізація технології соціально-педагогічного супроводу не лише підвищує індивідуальну самоєфективність студентської молоді, а й формує культуру соціальної відповідальності, солідарності та готовності до позитивних змін у суспільстві. Це – важливий крок до формування покоління, здатного не тільки долати наслідки кризи, а й будувати нову стійку та згуртовану Україну.

Використані джерела

1. Амеліна В.М. (2023). Життєстійкість та соціальна підтримка молоді: значення впровадження нової послуги. Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 23 лист.2023 р. Івано-Франківськ : «НАІР», 2023. С. 12–15.
2. Балахтар В. В. (2018). Самоєфективність як індикатор становлення особистості фахівця з соціальної роботи як професіонала. Молодий вчений, 9 (61):165–169.

3. Бибик Д., Савельчук І. (2023). Соціальна згуртованість молоді в Україні в умовах воєнного стану. *Social Work and Education*. 2023. Vol.10. No.1. P.7-16.
4. Бибик Д.Д. Розширення можливостей мультидисциплінарної взаємодії волонтерських та благодійних організацій в умовах воєнного стану. *Повоєнна Україна і Світ: філософський, правовий та гуманітарний дискурси*. Київ. 2022. С. 88-89.
5. Бибик, Д. (2025). Соціально-педагогічна робота в закладах освіти у воєнний та повоєнний період: механізми відновлення та згуртованості. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 1(56), 27–31. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2025.56.27-31>
6. Галецька І. І. (2003). Самоефективність у структурі соціально-психологічної адаптації. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки*, 5:433–442.
7. Калюжна Є.М. (2020). Тренінг самоефективності особистості: практичний інструментарій для психологів, коучів, тренерів. Київ: ІПК ДСЗУ, 2020. 248 с.
8. Кузікова С., Злишков В., Лукомська С., Щербак Т., Котух О. (2024). Психологічний супровід особистості в умовах війни: навч. посібник. Київ.-Ніжин, 2024. 260 с.
9. Куниця Т.Ю., Савельчук І.Б., Гончар Л.В., Бибик Д.Д., Амеліна В.М. (2023). Соціальні очікування учнівської молоді XXI століття: монографія. Івано-Франківськ: НАІР, 2023. 93 с.
10. Музика О. (2023). Університет як простір цінностей для розвитку професійної самоефективності студентів. *Педагогічний дискурс*, (2(41), 185–200. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2023.28>
11. Музика О. О. (2018). Самоефективність як чинник професіоналізації студентів. *Освітологічний дискурс*, 3–4 (22–23):83–94.
12. Музика О. О. (2020). Психологічна методика «Профіль професійної самоефективності студентів (ППСС)». Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 100028 від 28.09.2020.
13. Музика О. О. (2021). Ціннісна підтримка розвитку самоефективності як чинника професійної життєстійкості особистості. Особистісні та психофізіологічні ресурси професійної життєстійкості: Матеріали II Наукового семінару (м. Київ, 16 вересня 2021 року). Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2021. С.42-44.
14. Музика, О.О. (2024). Взаємозв'язок психологічного добробуту і професійної самоефективності старшокласників та студентів в умовах війни. *Освітологічний дискурс*, 45(2), 56–64. Режим доступу: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/1088>
15. Савельчук І. Б. (2023b). Соціальні очікування молоді та їхній вплив на побудову успішного майбутнього. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної науково-практичної конференції. Івано-Франківськ, 2023. С. 222–224.
16. Савельчук І.Б. (2022a). Очікування та орієнтація на майбутнє: виклики під час війни для сучасної учнівської та студентської молоді. *Повоєнна Україна і Світ: філософський, правовий та гуманітарний дискурси*. Київ. 2022. С. 68.
17. Савельчук І.Б. (2022b). Соціальні очікування молоді: від теоретичного осмислення до практичного застосування у воєнний та післявоєнний період. *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9(1). P. 113–121. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.1.9.96>.
18. Савельчук І.Б. (2023a). Перспективи соціального відновлення молоді у контексті сучасних викликів. Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 листопада 2023 р.). Івано-Франківськ: НАІР, 2023. С.235-239.
19. Савельчук І.Б. (2024b). Стратегії адаптації молоді до повоєнного відновлення: перспективи та виклики. *Соціальна робота: реалії та перспективи* : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 110-річчю Полт. нац. пед. ун-та імені В. Г. Короленка. Полтава, 2024. С.128–131.
20. Савельчук І.Б., Куниця Т.Ю. (2025). Волонтерство як ресурс територіальних громад у сфері соціальної підтримки ветеранів. *Наукові інновації та передові технології» (Серія*

«Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»). 2025. № 7(47). С.1867-1879. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7\(47\)-1867-1879](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7(47)-1867-1879)

21. Савельчук І.Б., Мельник А.Є. (2022). Особливості підвищення самоефективності фахівців державних і приватних громадських організацій у сфері соціальної підтримки молоді. Психологія і соціальна робота у XXI столітті: зб. наук. матеріалів II Міжнарод. наук.-практ. форуму (20-22 листопада 2024 р., м. Полтава). Полтава, 2024. С.477-480.

22. Савельчук, І. (2024а). Можливості впливу соціальної активності студентської молоді на успішність впровадження соціальних інновацій. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. №7(25). С. 815-826. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7\(25\)-815-826](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7(25)-815-826)

23. Степаненко Н.В., Курілець О.О. (2023). Сутність, поняття і зміст повоєнного відновлення держави: теоретико-правовий аспект. *Legal Bulletin*, 2023. №4(10). С. 34–41. <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2023-10-34-41>

24. Українське суспільство в умовах війни. 2022 (2022). Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

25. Charles C. Benight, Albert Bandura, Social cognitive theory of posttraumatic recovery: the role of perceived self-efficacy, *Behaviour Research and Therapy*, Volume 42, Issue 10, 2004, Pages 1129-1148, <https://doi.org/10.1016/j.brat.2003.08.008>.

26. Krasnoshchok, I., Kravtsova, T., Zahorodnia, L., Kravchuk, O., & Savelchuk, I. (2024). Assessment of the Impact of Socio-Cultural Risks of Soft Skills Formation in Different Educational Environments for SDG'S. *Journal of Lifestyle and SDGs Review*, 4(2), e02164. <https://doi.org/10.47172/2965-730X.SDGsReview.v4.n02.pe02164>

Розділ 6. ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

5.1. Теоретичний опис технології соціально-педагогічного супроводу формування соціальної згуртованості студентської молоді

Актуальність дослідження соціальної згуртованості молоді в Україні зумовлена глибинними трансформаціями соціокультурного простору, спричиненими повномасштабною війною, масовою травматизацією, вимушеною міграцією та переосмисленням ціннісних орієнтацій молодого покоління. Саме сучасна українська молодь формується в умовах екзистенційних викликів, що визначає її як покоління Перемоги – покоління відповідальності, солідарності та громадянської зрілості.

Перехід до нових форм суспільного співіснування актуалізує необхідність переосмислення соціальної згуртованості як ключового ресурсу стійкості, соціальної відновлюваності та розвитку в умовах глобалізації, демократизації та тривалого військового протистояння. У цьому контексті громадянське суспільство, а передусім молодіжні та освітні спільноти, постають як провідні суб'єкти еволюційних змін, здатні забезпечити відтворення соціальних зв'язків, довіри та спільних смислів у післявоєнній перспективі.

Попри високу сучасну актуальність, феномен соціальної згуртованості не є новим для наукової думки. Його витoki простежуються в класичній соціології XIX століття. Зокрема, Еміль Дюркгейм (1858–1917) прагнув визначити чинник, здатний замінити механічну солідарність домодерного суспільства новим типом єдності – заснованим на моральній, ментальній та ідеологічній спільності, що забезпечує цілісність суспільства в умовах соціальних зрушень (*Колот, 2009, с. 12*). У сучасних реаліях України ця ідея набуває особливої значущості, оскільки саме моральна єдність і ціннісна солідарність стали фундаментом суспільного спротиву та виживання.

Концепція соціальної згуртованості активно розробляється в межах різних наукових дисциплін — соціології, соціальної психології, соціальної

педагогіки, соціальної роботи, публічного управління та міжнародних відносин, що зумовлює її міждисциплінарний характер (Тьоніс, 2005, с. 135–141). Така міждисциплінарність є методологічно важливою для розроблення ефективних технологій соціально-педагогічного супроводу молоді, зорієнтованих на комплексний вплив – індивідуальний, груповий та інституційний.

У 2002 році Регіна Бергер-Шмітт запропонувала двовимірну структуру концепції соціальної згуртованості, що залишається методологічно релевантною для аналізу процесів формування *покоління Перемоги*:

Вимір нерівності, який передбачає зменшення соціальних розбіжностей, забезпечення рівних можливостей, подолання соціального відчуження та маргіналізації молоді.

Вимір соціального капіталу, спрямований на зміцнення соціальних зв'язків, взаємодії та довіри як основи солідарного суспільства (Berger-Schmitt, 2002, pp. 404–405).

Таким чином, соціальна згуртованість постає як складна, багатовимірна соціально-педагогічна категорія, що відображає інтеграційні процеси в суспільстві та потребує системного осмислення, особливо в умовах воєнного часу й повоєнного відновлення України.

Щодо визначення структури соціальної згуртованості молоді, то цей процес вдало відображено схематично в дослідженні Хав'єра Фонсеки та співавторів (Fonseca, Lukosch & Brazier, 2018) (Мал.1, переклад з англійської). Так, кожен з трьох компонентів є рівновіддаленим від центру, тобто є однаково важливим в структурі соціальної згуртованості молоді.

Соціальна згуртованість у контексті вищої освіти розглядається як інтегративна характеристика студентської спільноти, що проявляється у взаємній підтримці, довірі, готовності до співпраці, спільному вирішенні завдань і прийнятті спільних цінностей. Вона є запорукою соціальної стабільності в університетському середовищі, посилює почуття причетності до освітньої спільноти та сприяє особистісному й професійному зростанню студентів.



Мал. 1. Структура соціальної згуртованості

Технологія соціально-педагогічного супроводу формування соціальної згуртованості в університетському середовищі спрямована на створення умов для розвитку відкритої, підтримуючої та ціннісно об'єднаної студентської спільноти. Її реалізація покликана сприяти становленню взаємної довіри, солідарності, активної громадянської позиції та почуття належності до університетської громади. Основний акцент робиться на залученні студентів до спільної діяльності, соціальних ініціатив, волонтерства й міжособистісної взаємодії, що дозволяє не лише зміцнювати горизонтальні зв'язки, а й формувати культуру співпраці, відповідальності та взаємоповаги як основу соціальної стійкості академічного середовища в умовах сучасних викликів.

Мета реалізації технології полягає у сприянні формуванню соціальної згуртованості студентської молоді через впровадження системи соціально-педагогічних дій, орієнтованих на розвиток взаємоповаги, солідарності, довіри, активної участі в житті академічної спільноти та зміцнення соціальної стійкості університетського середовища.

Основні завдання реалізації технології:

1. Визначити соціально-психологічні та педагогічні чинники, що впливають на рівень згуртованості студентської молоді.

2. Розробити й реалізувати комплекс заходів, спрямованих на активізацію міжособистісної взаємодії, розвиток студентського самоврядування та підтримку соціальних ініціатив.

3. Сприяти формуванню культури співпраці, взаємної підтримки та відповідальності в процесі навчальної та позааудиторної діяльності.

4. Залучати студентську молодь до реалізації волонтерських, громадських, культурних і проєктних форм роботи з метою посилення єдності академічної спільноти.

5. Забезпечити підтримку студентів із вразливих чи адаптаційно ускладнених груп (внутрішньо переміщені особи, ветерани, першокурсники тощо) шляхом їхнього включення до згуртованого університетського середовища.

Цільовою групою є студентська молодь, яка навчається у закладах вищої освіти III–IV рівнів акредитації (I–II курс бакалаврату).

Технологія реалізується через поетапну систему дій, спрямовану на виявлення рівня згуртованості, створення сприятливих умов для соціальної взаємодії, розвиток механізмів взаємопідтримки та оцінювання динаміки змін у міжособистісних стосунках і колективній єдності. Умовно алгоритм реалізації можна поділити на чотири основні етапи:

Алгоритм реалізації технології соціально-педагогічного супроводу підвищення рівня соціальної згуртованості студентської молоді може бути представлений у вигляді поетапної системи дій, спрямованих на діагностику, підтримку, розвиток та оцінювання динаміки змін. Відповідно технологія реалізується за алгоритмом у 4 етапи:

Діагностично-аналітичний – мета якого полягає у виявленні рівня соціальної згуртованості, потенціалу до спільнотності, потреб у соціальній підтримці.

Основою цього етапу є первинне *соціальне картування* студентської

МОЛОДІ:

- Збір інформації про досвід соціальної взаємодії, рівень довіри, відчуття причетності до студентської спільноти (опитування, спостереження, соціометрія, фокус-групи, групові обговорення)
- Вибір методик діагностики: стандартизовані (Індекс соціальної згуртованості та примирення (SCORE), Індекс соціальної згуртованості Бертельсманна (Bertelsmann Stiftung's Social Cohesion Radar), соціометричні методи) та опитувальники, які вимірюють різні аспекти соціальної згуртованості, вони можуть включати шкали для оцінки (рівня довіри: Шкали для вимірювання довіри до інших людей, довіри до інституцій (уряду, ЗМІ, поліції); відчуття приналежності: Шкали для оцінки ідентифікації з громадою, нацією, відчуття єдності, готовності до участі та співпраці: питання про волонтерство, участь у громадських ініціативах, готовність допомагати сусідам; сприйняття справедливості та інклюзивності: питання про рівність можливостей, відсутність дискримінації; спільних цінностей: питання про згоду щодо основних моральних принципів та цілей суспільства).

Результат реалізації етапу: Для забезпечення ефективного соціально-педагогічного супроводу студентської молоді в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення доцільним є формування індивідуального профілю потреб і ресурсів кожного здобувача освіти. Це дозволяє врахувати особистісні, соціальні та освітні чинники, які впливають на формування соціальної згуртованості.

Рекомендація: Запровадити регулярне соціальне «сканування» академічних груп для виявлення динаміки згуртованості та своєчасного реагування на ризики фрагментації.

Проектувальний етап: розробка соціально-педагогічного інструментарію для формування атмосфери довіри, співпраці та підтримки (табл. 6.1.).

**Програма групового розвитку соціальної згуртованості студентської
молоді**

Модуль	Форма роботи	Тема / назва заняття	Короткий зміст
Модуль 1. Комунікація та емпатія	Лекція	Комунікація як ресурс соціальної згуртованості студентської спільноти	Поняття комунікації, емпатії, активного слухання; комунікація в умовах стресу та травматичного досвіду
	Тренінг	Активне слухання і ненасильницька комунікація	Практика слухання, «Я-повідомлення», зниження комунікативної напруги
	Практичне заняття	Емоційна грамотність у взаємодії зі студентською групою	Розпізнавання емоцій, керування емоційними реакціями
	Дискусія	Чи вміємо ми чути одне одного?	Аналіз типових комунікативних бар'єрів у студентському середовищі
Модуль 2. Довіра й відповідальність	Лекція	Довіра як основа згуртованості та психологічної безпеки	Соціально-психологічні механізми довіри, відповідальність у групі
	Тренінг	Формування довіри в студентській групі	Вправи на довіру, взаємозалежність, командну підтримку
	Фасилітована сесія	Групові норми та спільна відповідальність	Розробка правил взаємодії, «групового контракту»
	Рефлексивна зустріч	Від особистої відповідальності до колективної	Усвідомлення власної ролі в групових процесах
Модуль 3. Спільна діяльність і громадянська активність	Лекція	Студентська молодь як суб'єкт громадянських змін	Соціальна активність, волонтерство, цінності покоління Перемоги
	Проектна сесія	Планування студентського командного проекту	Вибір проблеми, розподіл ролей, командна взаємодія
	Практична діяльність	Реалізація соціального / волонтерського проекту	Спільна діяльність у реальному соціальному

Модуль	Форма роботи	Тема / назва заняття	Короткий зміст
			середовищі
	Групова рефлексія	Досвід спільної дії та його значення для згуртованості	Аналіз результатів, пережитого досвіду, взаємодії
Модуль 4. Інклюзія та солідарність	Лекція	Інклюзія та солідарність у сучасному університеті	Різноманітність, рівність, соціальні бар'єри
	Інтерактивне заняття	Стереотипи й упередження у студентському середовищі	Усвідомлення власних установок, робота з упередженнями
	Кейс-стаді	Ситуації виключення та підтримки: студентські кейси	Аналіз реальних або змодельованих ситуацій
	Дискусія	Солідарність як цінність покоління Перемоги	Обговорення ролі солідарності у воєнний і повоєнний період
Підсумковий блок	Підсумкова зустріч	Соціальна згуртованість: особистий і груповий вимір	Узагальнення досвіду, самооцінка змін, зворотний зв'язок
	Аналітична сесія	Якою стала наша спільнота?	Оцінка рівня згуртованості, перспективи розвитку

Програма може реалізовуватися: як цикл виховних занять / тренінгів (16–20 годин); як складова освітнього компоненту («Соціальна згуртованість», «Громадянська освіта»); у форматі позааудиторної роботи під координацією соціального педагога / куратора.

Результат реалізації етапу: Реалізація проєктувального етапу дозволяє створити методично узгоджену програму соціально-педагогічного супроводу формування соціальної згуртованості, яка відповідає запитам студентської молоді в умовах посттравматичного відновлення та навчання в ситуації стресу. Запропоновані методи та прийоми забезпечують різносторонній вплив на формування соціальної згуртованості.

Рекомендація: Програма має бути відкритою до модифікацій, передбачати можливість самоорганізації студентів, що підсилює їхню суб'єктність. Важливим показником її ефективності є гнучкість та адаптивність.

6.2. Методи реалізації технологій соціально-педагогічного супроводу студентської молоді з формування соціальної згуртованості у період повоєнного відновлення

Методи реалізації технологій соціально-педагогічного супроводу студентської молоді з формування соціальної згуртованості у період повоєнного відновлення спрямовані на створення підтримувального, безпечного та інтегративного освітнього середовища. Вони включають комплекс інтервенцій, що поєднують психологічну, соціальну та педагогічну підтримку, сприяючи розвитку довіри, партнерства та колективної відповідальності серед студентів. Такі методи дозволяють забезпечити ефективну ресоціалізацію, відновлення внутрішніх ресурсів і формування життєво важливих навичок адаптації в умовах післявоєнних трансформацій.

Впроваджувальний етап: стимулювання розвитку позитивної міжособистісної взаємодії студентської молоді, формування спільної ідентичності та зміцнення соціального капіталу в університетському середовищі шляхом практичної реалізації програмного змісту й інтеграції різноманітних методів соціально-педагогічного впливу.

Практична реалізація методів на впроваджувальному етапі здійснюється на основі поєднання кількох взаємодоповнювальних стратегій. Стратегія індивідуалізації дозволяє враховувати особистісні ресурси, потреби та життєві обставини студентів. Стратегія групової взаємодії забезпечує створення спільних форм діяльності, що стимулюють кооперацію та взаємодопомогу. Стратегія партнерства залучає студентів до планування й оцінювання заходів, посилюючи їхню відповідальність і причетність. Інтегративна стратегія поєднує формальні та неформальні освітні практики, а стратегія проактивності створює умови для розвитку ініціативності й лідерських якостей.

На цьому етапі відбувається безпосереднє втілення розроблених програм, методів і форм роботи, що забезпечує перехід від проєктування технології до її функціонування в реальному освітньому середовищі.

Етап розпочинається з організації скоординованої взаємодії всіх суб'єктів

соціально-педагогічного супроводу з метою підвищення рівня соціальної згуртованості студентської молоді. Ключовим завданням на цьому етапі є створення сприятливих інституційних та соціальних умов для реалізації ініціатив, що походять як від адміністрації закладу вищої освіти, так і від самих студентів.

Узгодження дій із адміністрацією університету дозволяє інтегрувати програму соціально-педагогічного супроводу в існуючі освітні та виховні практики, забезпечити організаційну підтримку студентських ініціатив і надати їм статусу значущого елементу університетського життя. Водночас активне ініціювання та підтримка студентських ідей сприяють формуванню суб'єктної позиції молоді та підвищенню рівня відповідальності за спільний результат.

Для інтенсифікації взаємодії доцільним є формування студентських мікрогруп, які виступають базовими осередками комунікативної, проектної та волонтерської діяльності. Саме в малих групах створюються умови для розвитку довіри, підтримки, взаємного навчання та горизонтальних соціальних зв'язків.

Важливим організаційним кроком є визначення так званих «точок збору» – фізичних і віртуальних просторів, що слугують майданчиками для спілкування та співдії. До них належать аудиторії для групової роботи, студентські простори, подієві формати, а також онлайн-платформи й соціальні мережі, які забезпечують постійну комунікацію та залученість студентів.

Наступним кроком впроваджувального етапу є реалізація програмного змісту, спрямованого на активне формування соціальної згуртованості через спільний досвід, діалог і колективну діяльність. Для цього використовуються різноманітні інтерактивні та діяльнісні форми роботи, які дозволяють перевести цінності співпраці й солідарності у практичну площину.

До таких форм належать тренінги командоутворення, заходи формату «живої бібліотеки», інтерактивні виставки «історій студентів», які сприяють пізнанню досвіду іншого, розвитку емпатії та взаєморозуміння. Значне місце посідають групові дебати та спільні обговорення актуальних соціальних

проблем, що дозволяє формувати навички аргументованого діалогу, толерантності до різних позицій і колективного пошуку рішень.

Окремий акцент робиться на створенні студентських форумів і неформальних просторів взаємодії (open space, антикафе, «ранкові кола»), які знижують формалізм комунікації та сприяють природному згуртуванню студентської спільноти.

Реалізація впроваджувального етапу неможлива без цілеспрямованого формування в освітньому середовищі умов для постійної соціально-педагогічної підтримки студентської молоді. Це передбачає насамперед підтримку ініціатив «знизу», розвиток студентських клубів за інтересами та створення можливостей для самореалізації в межах університетської спільноти.

Суттєву роль відіграє використання соціальних мереж і цифрових інструментів для згуртування студентів: групові чати, онлайн-опитування, меми, челленджі, спільні онлайн-проекти. Такі формати дозволяють підтримувати контакт між учасниками програми, оперативно реагувати на запити та залучати до активності навіть менш комунікативних студентів.

Важливим є також включення елементів спільної участі в навчальний процес, зокрема через групові проекти, кооперативне та peer-to-peer навчання. Це сприяє поєднанню освітніх і виховних завдань та формуванню згуртованості як складової академічної культури.

Методи впровадження та їх педагогічна доцільність

Ефективність впроваджувального етапу значною мірою залежить від обґрунтованого вибору методів соціально-педагогічного супроводу. Проектна діяльність і волонтерство є найбільш ефективними для формування тривалих соціальних зв'язків і глибокого почуття єдності, проте потребують значного часу та ресурсів. Кооперативне навчання дозволяє швидко залучити студентів до активної взаємодії, однак може бути менш ефективним для осіб із низьким рівнем соціальних навичок. Ігрові методики ефективно мотивують у короткострокових проєктах, але не завжди забезпечують глибину міжособистісних зв'язків. Тренінги соціальних навичок сприяють розвитку

комунікації та лідерства, проте потребують часу для інтеграції результатів у повсякденне життя студентів.

З огляду на це доцільним є порівняння методів формування соціальної згуртованості залежно від рівня педагогічної залученості, що дозволяє оптимізувати їх використання в університетському середовищі (табл.6.2.).

Таблиця 6.2.

Педагогічна залученість до формування соціальної згуртованості студентської молоді

Педагогічний супровід	Ефективність методу
1. Проектна діяльність	
<p>Роль викладача: У проектній діяльності викладач виступає координатором і наставником, який допомагає студентам структурувати процес роботи, надає рекомендації, але не втручається безпосередньо в виконання завдань.</p> <p>Фасилітація: Викладач організовує середовище для активної співпраці, визначає чіткі цілі та допомагає студентам розв'язувати проблеми під час виконання проекту.</p>	<p>За умови ефективного педагогічного супроводу: Проектна діяльність розвиває соціальні навички, креативність та відповідальність. Викладач, який грамотно фасилітує процес, може сприяти створенню високого рівня згуртованості в команді.</p> <p>За умов слабкого супроводу: Відсутність належної підтримки викладача може призвести до неузгодженості в роботі групи, що знизить ефективність і негативно вплине на соціальні зв'язки між студентами.</p>
2. Кооперативне навчання	
<p>Роль викладача: Викладач активно бере участь у формуванні груп, надає структуру діяльності та контролює процес роботи. Важливим є підтримання балансу між індивідуальними внесками студентів і роботою групи в цілому.</p> <p>Зворотний зв'язок: Викладач постійно надає зворотний зв'язок, допомагає студентам краще розуміти матеріал і регулює групові процеси.</p>	<p>За умов ефективного педагогічного супроводу: Кооперативне навчання ефективно сприяє соціальній згуртованості, оскільки викладач підтримує групову динаміку та забезпечує активну участь усіх студентів.</p> <p>За умов слабкого супроводу: Якщо викладач не контролює процес, можуть виникати ситуації, коли один або кілька студентів домінують над іншими, що може знизити рівень згуртованості і призвести до ізоляції окремих учасників.</p>
3. Тренінги з розвитку соціальних навичок	
<p>Роль викладача: Викладач тут виступає у ролі тренера, який активно працює з кожним студентом, допомагаючи розвивати навички комунікації, управління конфліктами та емоційний інтелект.</p> <p>Інтерактивність: Педагог організовує інтерактивні вправи, симуляції та обговорення, що дозволяють студентам на практиці застосовувати отримані знання.</p>	<p>За умов ефективного педагогічного супроводу: Тренінги дозволяють значно покращити комунікативні навички і сприяють соціальній згуртованості, особливо якщо викладач володіє методиками навчання емоційного інтелекту та управління груповою динамікою.</p> <p>За умов слабкого супроводу: Якщо тренер недостатньо кваліфікований або не забезпечує активної участі студентів, ефективність тренінгів може бути низькою, і студенти не</p>

	зможуть повною мірою застосувати набуті навички.
4. Волонтерство та громадська діяльність	
<p>Роль викладача: Викладач виступає організатором та координатором волонтерських проєктів, забезпечує комунікацію між студентами і зовнішніми організаціями. Також важливо забезпечити рефлексію після проєкту, щоб студенти усвідомили значення своєї діяльності.</p> <p>Мотивація: Викладач мотивує студентів до участі у волонтерських програмах, підкреслюючи важливість соціальної відповідальності.</p>	<p>За умов ефективного педагогічного супроводу: Волонтерство дуже ефективне для формування соціальної згуртованості, оскільки спільна діяльність студентів на благо суспільства сприяє виникненню глибоких соціальних зв'язків.</p> <p>За умов слабого супроводу: Відсутність належної підтримки з боку викладача може знизити мотивацію студентів і призвести до того, що волонтерська діяльність буде сприйматися лише як формальність, без формування значущих соціальних зв'язків.</p>
5. Ігрові методики (гейміфікація)	
<p>Роль викладача: Викладач виступає організатором і модератором ігрових завдань, створює сценарії ігрових ситуацій, які сприяють співпраці і конкуренції. Важливим є також вміння стимулювати студентів до участі та дотримання правил.</p> <p>Зворотний зв'язок: Викладач аналізує результати ігрової діяльності, забезпечує підтримку для всіх учасників і підбиває підсумки, підкреслюючи значущість командної роботи.</p>	<p>За умов ефективного педагогічного супроводу: Ігрові методики можуть бути дуже ефективними для короткострокового підвищення соціальної згуртованості, оскільки стимулюють співпрацю через елемент змагання і веселощів.</p> <p>За умов слабого супроводу: Якщо викладач не приділяє належної уваги організації гри або не забезпечує рівність можливостей для всіх учасників, метод може не спрацювати належним чином, що призведе до демотивації окремих студентів.</p>

На впроваджувавальному етапі студенти мають виступати не лише об'єктами, а й активними суб'єктами згуртування. Доцільним є інтегрування програми в кураторські години, навчальні дисципліни, діяльність студентських клубів, волонтерські та проєктні ініціативи. Формування малих груп для взаємонавчання, підтримки та спільної діяльності сприяє розвитку горизонтальних зв'язків, зміцненню соціальної довіри та солідарності в університетському середовищі.

Реалізація технології соціально-педагогічного супроводу формування соціальної згуртованості студентської молоді потребує диференційованого підходу до вибору методів і форм роботи з урахуванням особливостей освітнього середовища та рівня залученості студентів. Алгоритм упровадження технології передбачає узгоджену взаємодію етапів діагностики, підтримки, розвитку та оцінювання динаміки соціальної згуртованості, що забезпечує її

цілісність і результативність у реальних умовах закладу вищої освіти.

У процесі впровадження доцільним є поєднання проєктної, тренінгової, волонтерської діяльності та кооперативного навчання за активної участі викладачів, кураторів і менторів, що сприяє підвищенню рівня довіри, взаємопідтримки та залученості студентської молоді до спільної діяльності.

Важливим інструментом підтримки соціальної згуртованості виступають соціальні мережі та онлайн-платформи, які забезпечують оперативну комунікацію, координацію групової роботи та підтримку взаємодії в умовах цифровізації освітнього процесу. Водночас ефективність їх використання зростає за умови поєднання цифрових форматів із безпосереднім міжособистісним спілкуванням, що дозволяє зберігати глибину соціальних зв'язків і запобігати формалізації взаємодії.

Результат реалізації етапу: Упровадження теоретико-методичних підходів до соціально-педагогічного супроводу в освітній процес сприяє формуванню соціальної згуртованості як стійкої характеристики студентських спільнот. У результаті створюється атмосфера взаємопідтримки, довіри, співучасті та активної громадянської позиції, підвищується рівень соціальної включеності, толерантності та готовності до колективної відповідальності. Студентська молодь усвідомлює себе частиною єдиної спільноти, здатної до спільного подолання викликів і досягнення значущих соціальних результатів.

Рекомендація: На впроваджувавальному етапі студенти мають виступати не лише об'єктами, а й активними суб'єктами згуртування. Доцільним є інтегрування програми в кураторські години, навчальні дисципліни, діяльність студентських клубів, волонтерські та проєктні ініціативи. Формування малих груп для взаємонавчання, підтримки та спільної діяльності сприяє розвитку горизонтальних зв'язків, зміцненню соціальної довіри та солідарності в університетському середовищі.

Контрольний етап: оцінювання дієвості технології соціально-педагогічного супроводу формування соціальної згуртованості студентської молоді

Контрольний етап технології соціально-педагогічного супроводу спрямований на системну оцінку результативності реалізації програми та змін у

рівні соціальної згуртованості студентської молоді. Основні завдання етапу включають:

- повторну діагностику рівня соціальної згуртованості студентів;
- оцінку змін у міжособистісних, комунікативних та групових взаємодіях;
- аналіз ефективності окремих методів соціально-педагогічного супроводу;
- залучення студентів до рефлексивної оцінки власного досвіду участі в програмі;
- формування висновків щодо досягнення цілей та корекції програми.

Для цього використовуються соціометрія, анкетування, опитувальники, фокус-групи, спостереження та групова рефлексія, що дозволяє комплексно оцінити рівень інтеграції студентів у колектив та ефективність методів формування згуртованості (табл.6.3.).

Таблиця 6.3.

Критерії та показники оцінювання ефективності технології соціально-педагогічного супроводу щодо розвитку соціальної згуртованості

Критерій	Показники	Методи оцінювання	Очікуваний результат
Довіра та взаємопідтримка	Рівень довіри до однолітків, готовність допомагати, підтримувати	Соціометрія, спостереження, анкетування	Підвищення взаємної підтримки та довіри в групах
Готовність до співпраці	Участь у командних проєктах, волонтерських ініціативах, групових обговореннях	Спостереження, аналіз участі у проєктах, групові дискусії	Посилення колективної роботи та спільної відповідальності
Міжособистісна взаємодія	Комунікація, конструктивне вирішення конфліктів, емпатія	Тренінги, рольові ігри, фідбек від однолітків	Поліпшення взаєморозуміння та ефективності комунікації
Спільна ідентичність	Відчуття приналежності до студентської спільноти, участь у	Анкетування, рефлексивні щоденники, групові інтерв'ю	Формування цілісного почуття спільності та солідарності

Критерій	Показники	Методи оцінювання	Очікуваний результат
	студентських заходах		
Ініціативність та залучення	Пропозиції нових ідей, активність у заходах та проєктах	Спостереження, оцінка наставників, аналіз волонтерської діяльності	Розвиток активної участі у житті колективу та відповідальності за спільний результат
Рефлексія та усвідомлення	Аналіз власного внеску, критичне мислення щодо колективної діяльності	Рефлексивні щоденники, групові обговорення, фокус-групи	Усвідомлення значущості згуртованості та власної ролі в колективі

Контрольний етап дозволяє не лише оцінити ефективність технології соціально-педагогічного супроводу, а й визначити, які методи та форми діяльності найкраще сприяють розвитку соціальної згуртованості в університетському середовищі. Систематична діагностика, спостереження та рефлексія забезпечують основу для вдосконалення програм, комбінування методів та сталого розвитку студентських спільнот.

Результат реалізації етапу: Оцінювання дієвості реалізації технології соціально-педагогічного супроводу формування соціальної згуртованості студентської молоді дозволяє зафіксувати позитивну динаміку зростання рівня взаємної підтримки, довіри, залученості до спільної діяльності та відчуття приналежності до студентської спільноти. Зібрані дані підтверджують доцільність і практичну значущість обраних методів і форм роботи, що сприяють зміцненню соціальних зв'язків і розвитку згуртованості в умовах соціальної нестабільності, викликаній воєнним станом та процесами повоєнного відновлення. Результати етапу слугують основою для подальшого удосконалення програми з урахуванням контекстуальних викликів та реальних потреб студентської молоді.

Рекомендація: Моніторинг має бути циклічним і брати до уваги вплив зовнішніх обставин (війна, економічна нестабільність), з метою адаптації заходів до контексту формування.

Загалом технологія соціально-педагогічного супроводу забезпечує системну підтримку процесу згуртування студентської молоді, орієнтуючись на довготривалі результати – соціальну стабільність, активність, взаємодопомогу та відповідальну участь у житті університету.

Застосування визначеного алгоритму технології соціально-педагогічного супроводу формування соціальної згуртованості студентської молоді забезпечує поетапний, системний і цілеспрямований підхід до створення згуртованого освітнього середовища. Завдяки діагностиці рівня згуртованості, плануванню та реалізації відповідних заходів підтримки й розвитку, а також оцінюванню змін, технологія сприяє посиленню взаємної довіри, солідарності, відповідальності та активної участі молоді в житті академічної спільноти. Такий підхід дозволяє не лише ефективно реагувати на соціальні виклики, а й формувати культуру співпраці, що є основою для стабільності та стійкості в умовах посткризового суспільства.

Таблиця 6.4.

Можливі труднощі впровадження технології

Можливі труднощі	Причини виникнення	Шляхи подолання / Рекомендації
Низька мотивація студентів до участі	Недостатнє розуміння цінності програм, пасивність, перевантаженість навчальним навантаженням	Інформаційна робота, презентація вигод від участі, інтеграція заходів у навчальний процес, створення ситуацій успіху
Недостатня участь викладачів / педагогів	Перевантаженість, невпевненість у методах, відсутність досвіду фасилітації	Підготовчі тренінги для викладачів, супервізії, розподіл ролей, створення методичних рекомендацій
Складнощі в комунікації та груповій динаміці	Конфлікти, міжособистісні бар'єри, різний рівень соціальних навичок	Тренінги з розвитку комунікації та емпатії, фасилітація групових процесів, використання медіативних технік
Обмежені ресурси для реалізації заходів	Брак часу, простору, фінансування	Планування заходів з урахуванням ресурсів, залучення студентів до організації, використання онлайн-платформ, партнерство з організаціями
Недостатня інтеграція заходів у навчальний процес	Заходи сприймаються як додаткове навантаження, не впливають на академічне середовище	Включення елементів програми у кураторські години, дисципліни, проектну діяльність, інтеграція з академічними модулями
Поверхнева взаємодія в онлайн-середовищі	Надмірне використання соціальних мереж, цифрова нерівність, обмежена глибина спілкування	Поєднання онлайн- та офлайн-активностей, забезпечення доступу до технологій, формування віртуальних груп за інтересами
Складність оцінки результатів	Різноманітність показників, суб'єктивність оцінки	Використання комбінованих методів діагностики: соціометрія, анкетування, спостереження, рефлексивні щоденники, фокус-групи

Можливі труднощі	Причини виникнення	Шляхи подолання / Рекомендації
Опір змін у студентському колективі	Консерватизм, страх нових форм взаємодії	Поступове впровадження, участь лідерів студентських груп, демонстрація прикладів успішної співпраці

Післямова до розділу

Соціальна згуртованість студентської молоді є ключовим чинником стабільного, безпечного та прогресивного розвитку університетської спільноти. У межах цього розділу було послідовно розкрито концептуальні засади феномену згуртованості, обґрунтовано важливість її формування як соціально-педагогічного пріоритету та визначено умови, за яких цей процес може бути успішно реалізований в освітньому середовищі.

Аналіз соціально-педагогічних стратегій і методів, зокрема інтерактивних форм, показав, що лише цілісний, системний підхід до організації студентського життя – з урахуванням особистісних, групових і соціокультурних особливостей – може забезпечити стійке відчуття єдності, підтримки та відповідальності серед студентів. Використання практик залучення, партнерства, фасилітації та рефлексії формує основу для розвитку громадянської свідомості, емоційної зрілості та соціальної активності молоді.

Таким чином, формування соціальної згуртованості в ЗВО постає не лише як завдання освітньої політики, а як стратегічна інвестиція у якість майбутнього суспільства. Розвиток згуртованої студентської спільноти є запорукою створення сильного громадянського середовища, спроможного адекватно реагувати на виклики сучасності, підтримувати солідарність, взаємодію та культуру демократичного співіснування.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Бирик, Д., & Савельчук, І. (2023). Соціальна згуртованість молоді в Україні в умовах воєнного стану. *Social Work and Education*, 10(1), 7–16. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.1>
2. Бондаренко, М., Бабенко, С., Боровський, О. (2017). Соціальна згуртованість в Україні (Досвід аплікації методики Bertelsmann Stiftung до даних Європейського соціального дослідження). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 8. <https://doi.org/10.17721/2413-7979/8.10>
3. Дейнеко, О. О. (2021). Моделі емпіричної інтерпретації соціальної згуртованості: у

пошуку універсальних компонентів. *Габітус*, 21, 11–18. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.21.1>

4. Колот, А. М. (2010). Соціальна згуртованість суспільства як доктрина: основні засади, причини актуалізації, складові розвитку. *Економічна теорія*, 1, 18–28.

5. Нестерова, М., Деліні, М., & Заможський, А. (2019). Соціальна згуртованість університетської спільноти. *Вища освіта України*, 3, 42–50.

6. Бирик, Д. (2022). Ціннісні орієнтації учнівської молоді України в умовах воєнного стану. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 26(1), 43–54. <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-1-43-54>

7. Колот, А. М. (2009). Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства в умовах глобальних викликів. *Україна: аспекти праці*, 7, 11–19.

8. Покровська, О. В. (2017). Соціальна згуртованість як запорука ефективного розвитку суспільства. URL: <https://www.mnau.edu.ua/files/abstracts2017-04-26-28-21.pdf> (дата звернення: 17.07.2025).

9. Савельчук, І. (2022). Соціальні очікування молоді: від теоретичного осмислення до практичного застосування у воєнний та післявоєнний період. *Social Work and Education*, 9(1), 113–121. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.1.9>

10. Тьоніс, Ф. (2005). Спільнота та суспільство. Основні поняття чистої соціології (пер. з нім. Н. Комарова, О. Погорілий). Київ: Дух і літера.

11. Berger-Schmitt, R. (2002). Considering Social Cohesion in Quality of Life Assessments: Concept and Measurement. *Social Indicators Research*, 58(1/3), 403–428.

12. Ivashchenko-Stadnik, K. (2017). The Social Challenge of Internal Displacement in Ukraine: The Host Community's Perspective. In A. Pikulicka-Wilczewska & G. Uehling (Eds.), *Migration and the Ukraine Crisis: A Two-Country Perspective* (pp. 25–48). Bristol: E-International Relations.

13. Kawachi, I., Berkman, L. (2000). Social cohesion, social capital, and health. *Social Epidemiology*, 174(7), 290–319.

14. Larsen, C. A. (2013). The Rise and Fall of Social Cohesion. *The Construction and Deconstruction of Social Trust in the USA, UK, Sweden and Denmark*. Oxford: Oxford University Press.

15. Lordos, A., & Hyslop, D. (2021). The Assessment of Multisystemic Resilience in Conflict-Affected Populations. In M. Ungar (Ed.), *Multisystemic Resilience: Adaptation and Transformation in Contexts of Change* (pp. 417–451). Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190095888.003.0023>

16. Council of Europe. (2010). New Strategy and Council of Europe Action Plan for Social Cohesion. URL: <https://rm.coe.int/2010strategy-actionplan-socialcohesion> (дата звернення: 17.07.2025).

17. OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). (2011). Perspectives on Global Development 2012: Social Cohesion in a Shifting World. URL: <https://clubmadrid.org/publication/oecd-social-cohesion> (дата звернення: 17.07.2025).

18. Savelchuk, I., Bybyk, D., Zhytynska, M., Ivzhenko, I., Mikheiva, O., Kunytsia, T. (2021). Trends in the Development of Social Work: Postmodern Ideas and Prospects. *Postmodern Openings*, 12(3Sup1), 143–154. <https://doi.org/10.18662/po/12.3Sup1/356>

19. Social Cohesion in Ukraine. Part I: Defining and Measuring Social Cohesion Using the SCORE. (2022). URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/social-cohesion-ukraine-part-i-defining-and-measuring-social-cohesion-using-score> (дата звернення: 17.07.2025).

20. Fonseca, X., Lukosch, S., Brazier, F. (2018). Social cohesion revisited: a new definition and how to characterize it. *The European Journal of Social Science Research*. <https://doi.org/10.1080/13511610.2018.1497480>

Розділ 7. ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ МОЛОДІ

7.1. Теоретичний опис технології соціально-педагогічного супроводу підвищення життєстійкості студентської молоді

Сьогодні кожен українець вимушений проходити випробування на стійкість, зберігаючи ментальну рівновагу, віру в перемогу та здатність діяти попри кризові виклики. Особливим чином це стосується зростаючого покоління України, яке зіштовхнулося з неминучими змінами, що формує необхідність дослідження феномену «життєстійкість» не тільки в рамках психологічної науки, а й площині соціальної практики (Амеліна, 2023).

Наразі, більшість української молоді знаходиться в постійному стані стресу, в умовах, які є яскравим прикладом екстремальних умов життя, що пояснюється інформаційною насиченістю, динамічними змінами та загальним зниженням почуття безпеки та захищеності. Для того, щоб адаптуватися та пристосуватися, особистості необхідно виробити в собі нові навички або удосконалити наявні – ті, що дозволяють об'єктивно сприймати реальність, без ілюзій, і діяти (Амеліна, 2024).

Окреслимо виклики з якими зіштовхнулася молодь України:

1. **Колективна та індивідуальна травма.** Масштабні бойові дії, втрата рідних, насильство, переміщення та життя в умовах постійної небезпеки спричинили глибоку психологічну травматизацію населення, яка матиме довготривалий ефект. Поширяться ПТСР, тривожні розлади, емоційне вигорання навіть серед дітей і молоді (Кімхі, 2023).

2. **Масова міграція, розірвані соціальні зв'язки.** Повномасштабна війна спричинила найбільшу хвилю внутрішньої та зовнішньої міграції з часів Другої світової. Мільйони українців опинились у нових громадах або за кордоном, а після перемоги багато хто повертатиметься. Це створює виклик інтеграції, реконструкції ідентичності, пошуку роботи та нових соціальних зв'язків (Сичова, 2024).

3. **Освітній колапс і зміна парадигм навчання.** Багаторічні перерви в офлайн-навчанні, переїзди, втрата інфраструктури – це не тільки освітні прогалини, а й втрата мотивації до навчання, емоційне вигорання викладачів і студентів, нестача якісного супроводу. До того ж, нові навички, як-от психологічна саморегуляція, соціальна активність, цифрова грамотність, стають пріоритетними (Половко, 2023).

4. **Рівень агресії, насильства, девіацій серед молоді.** У повоєнному суспільстві часто відбувається зростання девіантної поведінки, зокрема агресії, суїцидальних тенденцій, зловживання речовинами. Це пов'язано з тривалим перебуванням у стресі, розмиванням моральних норм, втратою авторитетів. Психологи попереджають про можливу «психологічну анархію» в окремих середовищах, з якою доведеться працювати (Rusanov, 2024).

5. **Дефіцит довіри до інституцій та соціальна апатія.** Через війну та пережиті потрясіння значно знизиться рівень довіри до держави, законодавства, медіа, з'явиться відчуження, апатія, відсутність віри у справедливість. Особливо гостро це проявиться в молоді, яка потребує нових форм залучення до суспільного життя, прозорих моделей підтримки (Грушецький, 2024).

6. **Криза ідентичності покоління, що зростало на війні.** Діти та молодь, які формувалися в умовах війни, часто не мають досвіду «мирного життя». Це покоління стикається з питаннями ідентичності, сенсу, втрати дитинства, потребою в нових наративах національної, соціальної та особистої самореалізації (Додонова, 2024).

У науковому дискурсі життестійкість розглядається як багатогранний феномен, що поєднує в собі психологічні, соціальні, особистісні та інші ресурси індивіда.

Життестійкість – це здатність людини, групи або системи відновлювати свою функціональність після виникнення стресових ситуацій, труднощів або негативних подій, шляхом використання внутрішніх ресурсів, здатних допомогти в переживанні стресу, а також здатності до адаптації і змін (Куниця, 2023).

Це поняття охоплює не лише здатність вистояти, а й уміння змінюватися, навчатися, формувати нові стратегії поведінки, зберігаючи при цьому особистісну цілісність. У цьому контексті життєстійкість виступає ключовим чинником соціалізації молоді в умовах кризи, формує базу для її соціальної інтеграції та самореалізації.

Завдання фахівців соціальної, освітньої та громадської сфер полягає у створенні цілісного середовища підтримки, яке включає використання інноваційних технологій (зокрема цифрових та ШІ-рішень), реалізацію емпатійного, суб'єктного підходу до дитини й молодої особи, а також міжсекторальну співпрацю задля формування сталісного, ресурсного соціального капіталу молодого покоління. Крім того, необхідною умовою є розроблення механізмів для моніторингу та оцінки ефективності заходів соціально-педагогічного супроводу. Це дозволить адаптувати програми та методики до потреб конкретної групи учнів і студентів та забезпечити максимальний позитивний вплив на їхній розвиток та самопочуття (Куниця, 2024).

Враховуючи актуальність формування життєстійкості учнівської молоді в умовах соціально-політичної нестабільності та постійних стресових чинників, представлена програма соціально-педагогічного супроводу спрямована на системне розвитку адаптивних, емоційних, когнітивних та соціальних компетентностей. Вона поєднує діагностичні, психоосвітні, практичні та соціально-активізуючі модулі, забезпечуючи інтеграцію індивідуального та групового форматів роботи, наставництва і рефлексивних практик. Програма передбачає використання інноваційних підходів до оцінки ресурсності та стресостійкості молоді, формування персоналізованих планів супроводу та розвитку соціальної включеності, що забезпечує комплексний вплив на благополуччя та життєву самодостатність учнів (табл. 7.1.).

Модульна програма розвитку життєстійкості

Складові	Характеристика
Модуль 1. Визначення вектору	
<p>Мета модуля – ідентифікувати рівень життєстійкості молоді, виявити ресурси та вразливості, сформувавши безпечні умови для подальшого супроводу й розробити персональний план підтримки.</p>	
Створення безпечного середовища	<p>Зміст: забезпечення умов, у яких студенти почуваються захищено, не зазнають тиску, мають простір для вільного висловлення думок.</p> <p>Практичні кроки: облаштування «зон довіри» (кабінети психолога, кімнати відпочинку в гуртожитках, онлайн-чати підтримки); правила конфіденційності та етичності; використання символічних і ритуальних практик (наприклад, починати зустріч із кола довіри).</p>
Проведення скринінгу життєстійкості	<p>Зміст: виявлення рівня стресу, ресурсності та стратегії подолання труднощів у студентів.</p> <p>Методи: анкетування («Шкала життєстійкості» С. Мадді, Connor-Davidson Resilience Scale); напівструктуровані інтерв'ю з соціальним педагогом чи психологом; самооцінювальні щоденники, де студенти описують власний стан, ресурси, труднощі.</p>
Побудова індивідуальних карт супроводу	<p>Зміст: документ, що відображає сильні сторони, проблемні зони та цілі студента на період супроводу.</p> <p>Структура карти: вихідні дані (результати скринінгу); особисті ресурси (соціальні, емоційні, когнітивні); потреби та бар'єри (наприклад, труднощі з навчанням, фінансова нестабільність, травматичний досвід); індивідуальні завдання і методи підтримки (психоосвіта, групові тренінги, наставництво тощо).</p>
Рекомендації	<p>Забезпечувати поєднання групових і індивідуальних форматів роботи.</p> <p>Використовувати травмочутливий підхід: уникати зайвої деталізації травматичних подій під час діагностики.</p> <p>Формувати позитивний акцент: підкреслювати сильні сторони студента, а не лише проблеми.</p> <p>Регулярно оновлювати індивідуальні карти супроводу (щонайменше раз на семестр або після значних змін у житті студента).</p>
Модуль 2. Психоосвітній	
<p>Мета модуля – надати молоді базові знання про життєстійкість, психічне здоров'я та ресурсність, сформувавши вміння усвідомлювати власний стан і зміни внаслідок кризових подій, а також розвивати навички саморефлексії через доступні освітні формати.</p>	
Ознайомлення поняттями	<p>3</p> <p>Студенти отримують систематизовані знання про ключові категорії:</p> <p>життєстійкість (resilience) як здатність долати труднощі та відновлюватися після травмуючих подій (Картер, 2014);</p> <p>психічне здоров'я як стан благополуччя, що дозволяє реалізувати власний потенціал і долати життєві стреси Mental</p>

	<u>health</u> ; ресурсність як інтегральна характеристика здатності мобілізувати внутрішні та зовнішні ресурси (Hobfoll, 2002)
Розвиток саморефлексії та усвідомлення змін	Учні ведуть щоденники самостереження (опис емоцій, подій, власних реакцій); виконують вправи на усвідомлення особистих ресурсів («Моє дерево ресурсів», «Колесо балансу»); беруть участь у дискусійних клубах, де обговорюють, як змінюється їхній світогляд і поведінка під впливом кризових ситуацій.
Освітні формати	Лекції та вебіари психологів, соціальних педагогів, представників громадських організацій; Подкасти від експертів у сфері психічного здоров'я та освіти (наприклад, WHO podcast on youth mental health). Використання мультимедійних ресурсів підвищує інтерес студентів та робить психоосвіту доступною навіть у дистанційному форматі.
Рекомендації	Психоосвіта має бути інтерактивною: включати рольові ігри, моделювання ситуацій, обговорення кейсів. Важливо поєднувати теоретичні знання з практичними вправами на самопізнання та розвиток емоційного інтелекту. Необхідно забезпечити доступність ресурсів: адаптовані матеріали для різних вікових груп, онлайн-платформи, мобільні додатки.
Модуль 3. Ресурсно-практичний	
Мета модуля – розвиток у молоді практичних навичок саморегуляції, управління стресом і соціальних компетентностей, необхідних для повсякденного життя в кризових умовах.	
Зміст і практики	Емоційна саморегуляція: вправи дихальних технік, майндфулнес-практики.
	Стрес-менеджмент: когнітивно-поведінкові методи (ідентифікація негативних думок, заміна конструктивними) (Нікерсон, 2011)
	Групова психологічна підтримка (5–8 осіб): арт-терапевтичні вправи, метод кола, групові дискусії.
	Соціальні навички: тайм-менеджмент, фінансова грамотність, формування життєвих пріоритетів.
Рекомендації	Поєднувати індивідуальні та групові формати. Використовувати «метод малих кроків» – поступове введення складніших практик. Надавати прості інструменти для щоденного застосування (щоденники, мобільні застосунки).
Модуль 4. Соціальна активізація	
Мета модуля – сприяти соціальній включеності учнівської молоді, підсилювати відчуття приналежності та значущості через участь у спільних ініціативах.	
Зміст і практики	Волонтерство та соціальні ініціативи: участь у благодійних

	акціях, допомозі громаді United Nations Volunteers
	Мікроспільноти підтримки: «рівний-рівному» (peer-to-peer), «молодь-для-молоді» – ефективний підхід для формування довіри.
	Громадянська активність: студентські форуми, воркшопи, участь у місцевих ініціативах відновлення.
Рекомендації	Використовувати принцип «студент як партнер», залучаючи молодь до планування активностей. (Третяк, 2025). Підтримувати довготривалі проекти, що дозволяють формувати сталі соціальні зв'язки. Інтегрувати волонтерство в освітній процес (через кредити, сертифікати, портфоліо).
Модуль 5. Наставництво і тьюторинг	
Мета модуля – забезпечення індивідуального супроводу учня, спрямованого на розвиток його сильних сторін і поступовий вихід із кризового стану.	
Призначення тьютора / соціального педагога / психолога	Роль тьютора полягає у створенні партнерських відносин зі студентом, орієнтованих на підтримку та довіру. Соціальний педагог чи психолог виступає провідником у подоланні наслідків стресу, втрат і травматичних переживань, забезпечує цілеспрямовану допомогу в опануванні нових стратегій поведінки. За європейським досвідом (наприклад, у межах програм peer mentoring), наставництво значно підвищує рівень довіри та внутрішньої безпеки серед молоді
Супровід в індивідуальному форматі	Індивідуальні зустрічі з наставником дозволяють більш гнучко враховувати особистісні потреби студента. Тут важливою є не лише психологічна допомога, а й педагогічна підтримка, що поєднує елементи академічного консультування, соціальної адаптації та розвитку життєвих навичок. У межах підходу trauma-informed mentoring акцент робиться на безпечній взаємодії, що допомагає учневі відновити відчуття контролю над власним життям
Персоналізовані плани виходу з кризи	Разом із наставником студенти розробляють індивідуальні «дорожні карти» виходу зі стану дезадаптації. Такі плани включають освітні, соціальні та психологічні цілі, визначають кроки з відновлення ресурсності та інтеграції в навчальне середовище. У практиці соціально-педагогічного супроводу ефективними є life-coaching підходи (формування короткострокових і довгострокових цілей, розробка стратегій їх досягнення), що підкріплюються рекомендаціями міжнародних організацій, як-от UNICEF щодо психосоціальної підтримки дітей у кризових ситуаціях
Рекомендації	Залучати наставників із числа викладачів, соціальних педагогів, студентів-волонтерів старших курсів або навіть випускників, які мають успішний досвід подолання криз. Використовувати онлайн-платформи для тьюторингу, що поєднують регулярний зв'язок та психологічну підтримку. Інтегрувати елементи групового наставництва («рівний-рівному») для формування спільнот підтримки.

Модуль 6. Рефлексія і стабілізація	
Мета модуля – закріпити досягнутий рівень життєстійкості, забезпечити усвідомлення власних змін та формування майбутніх орієнтирів.	
Проведення підсумкової самодіагностики	На цьому етапі важливо повторно застосувати шкали та інструменти самодіагностики (наприклад, Connor–Davidson Resilience Scale), щоб оцінити прогрес учня після психологічного супроводу. Такий підхід дозволяє об’єктивно виміряти зміни в рівні стресостійкості, емоційному стані й ресурсності. У психології освіти це називають систематичним моніторингом змін через кількісні метрики.
Групові рефлексивні зустрічі	Після індивідуальних оцінок важливо провести групові зустрічі, де учні обговорюють досягнення, труднощі, відкривають нові ресурси через взаємне висловлення досвіду. Такі зустрічі підсилюють соціальну підтримку, створюють безпечне просторе для обміну.
Формування «карти майбутнього» студента	Включає роботу над формуванням цілісного бачення майбутнього: життєві орієнтири, особисті цінності, професійні цілі. Студенти можуть скласти візуальні або текстові моделі свого «майбутнього Я», що мотивує до щоденної роботи і стратегічного планування.
Рекомендації	Завершувати супровід символічними подіями (наприклад, презентація досягнень, арт-виставка, колективний проєкт). Наголошувати на розвитку, а не лише на подоланні труднощів. Заохочувати планування подальших кроків у навчанні та житті.

7.2. Методи та форми реалізації технології у період повоєнного відновлення

Для успішної реалізації технології соціально-педагогічного супроводу з підвищення життєстійкості студентської молоді доцільно використовувати комплекс взаємопов’язаних форм і методів, що включають діагностичні процедури, психоосвітні заходи, ресурсно-практичні тренінги, соціально-активізуючі ініціативи та індивідуальне наставництво. Така системна комбінація дозволяє оцінити рівень життєстійкості, виявити ресурси та потреби студентів, сформувані індивідуальні плани підтримки, а також забезпечити розвиток практичних навичок саморегуляції, адаптивного реагування на стресові ситуації та соціальної взаємодії. Реалізація зазначених методів у різних форматах – індивідуальному, груповому та дистанційному – сприяє цілісному підходу до розвитку особистісних і соціальних компетентностей молоді.

Соціально-педагогічний маршрут студента

Соціально-педагогічний маршрут студента розглядається як індивідуально спроектований план супроводу, що інтегрує освітні, соціальні та психосоціальні ресурси закладу вищої або фахової передвищої освіти з метою підтримки особистісного розвитку, успішної адаптації до освітнього середовища та підвищення життєстійкості молоді в умовах сучасних соціальних викликів. У воєнний і повоєнний періоди такий маршрут набуває особливого значення, оскільки дозволяє забезпечити адресну підтримку студентів, які перебувають у ситуації підвищеного стресу, невизначеності та соціальних ризиків.

Соціально-педагогічний маршрут ґрунтується на розумінні студента як активного суб'єкта власного розвитку, здатного до усвідомленого вибору освітньої та життєвої траєкторії за умови наявності підтримувального середовища. Його побудова передбачає поєднання індивідуального підходу з системною взаємодією фахівців закладу освіти, що забезпечує цілісність і послідовність супроводу.

Індивідуальні кейси реалізації соціально-педагогічного маршруту студента

(у контексті підвищення життєстійкості)

Індивідуальні кейси соціально-педагогічного супроводу студентів у закладах вищої та фахової передвищої освіти виступають практичним механізмом реалізації соціально-педагогічного маршруту. Вони спрямовані на врахування специфічних освітніх, соціальних і психоемоційних потреб різних категорій студентської молоді та забезпечують адресну підтримку розвитку життєстійкості в умовах воєнного й повоєнного періодів.

Кейс 1. Соціально-педагогічний маршрут внутрішньо переміщеного студента

Реалізація соціально-педагогічного маршруту для внутрішньо переміщених студентів у ЗВО та ФПО орієнтована на подолання труднощів адаптації до нового освітнього середовища, відновлення навчальної мотивації та формування здатності конструктивно реагувати на життєві втрати й

невизначеність.

У межах маршруту соціально-педагогічний супровід включає індивідуальні консультації, спрямовані на зниження тривожності, відновлення відчуття безпеки та актуалізацію особистісних ресурсів студента. Важливим компонентом є залучення до групових форм роботи (психосоціальні тренінги, адаптаційні програми першого курсу, студентські ініціативи), що сприяють розширенню соціальних контактів і формуванню почуття приналежності до академічної спільноти.

Реалізація маршруту також передбачає використання цифрових освітніх платформ, наставництво з боку старших студентів або кураторів, а також інформування про можливості соціальної та матеріальної підтримки. У результаті формується здатність студента відновлювати навчальну активність, усвідомлювати власні ресурси та планувати подальший освітній і професійний розвиток.

Кейс 2. Соціально-педагогічний маршрут студента з досвідом травматичних подій

Соціально-педагогічний маршрут для студентів з досвідом травматичних подій спрямований на підтримку психоемоційної стабільності, поступове відновлення соціальної взаємодії та формування життєстійкості як здатності функціонувати в умовах тривалого стресу.

У практиці ЗВО та ФПО супровід реалізується через поєднання індивідуальної соціально-педагогічної роботи, співпраці з психологічною службою та організації безпечних групових форм взаємодії. Значна увага приділяється формуванню навичок емоційної саморегуляції, розвитку усвідомленості, відновленню навчальної мотивації та підтримці академічної спроможності студента.

Соціально-педагогічний маршрут у цьому випадку виконує стабілізаційну та ресурсну функцію, створюючи умови для поступового включення студента в освітнє та соціальне життя закладу освіти. Очікуваним результатом є зростання рівня життєстійкості, відновлення здатності планувати майбутнє та збереження

освітньої траєкторії.

Кейс 3. Соціально-педагогічний маршрут студента-волонтера

Соціально-педагогічний маршрут студентів, залучених до волонтерської діяльності, орієнтований на профілактику емоційного вигорання, формування навичок самозбереження та забезпечення балансу між навчанням, соціально значущою діяльністю й особистим життям.

У межах маршруту застосовуються індивідуальні консультації з питань емоційного виснаження, групові тренінги з розвитку навичок ресурсного відновлення, а також супервізійні форми підтримки для студентів-волонтерів. Соціально-педагогічний супровід сприяє усвідомленню власних меж, розвитку відповідального ставлення до власного здоров'я та формуванню стійкої мотивації до навчання.

Результатом реалізації такого маршруту є збереження активної громадянської позиції студента за умови підтримки його психоемоційного благополуччя та життєстійкості.

Кейс 4. Соціально-педагогічний маршрут студента, який перебуває за кордоном

Соціально-педагогічний маршрут для студентів, що навчаються або тимчасово перебувають за кордоном, спрямований на підтримку адаптації до нового соціокультурного середовища, зниження почуття ізоляції та збереження освітнього й соціального зв'язку з українським освітнім простором.

У закладах вищої та фахової передвищої освіти цей кейс реалізується через дистанційні форми соціально-педагогічного супроводу, онлайн-консультації, залучення до спільних освітніх і культурних проєктів, а також підтримку участі студентів у діяльності українських студентських спільнот і молодіжних ініціатив.

Соціально-педагогічний маршрут у цьому випадку сприяє формуванню почуття стабільності, розвитку навичок саморегуляції та збереженню мотивації до навчання, що є важливими складовими життєстійкості в умовах вимушеної мобільності.

Наведені індивідуальні кейси демонструють, що соціально-педагогічний маршрут студента є універсальним і водночас гнучким інструментом реалізації соціально-педагогічного супроводу підвищення життєстійкості в закладах вищої та фахової передвищої освіти. Його практична цінність полягає у можливості адаптації до різних життєвих ситуацій студентської молоді за умови збереження єдиної методологічної основи супроводу.

Групові форми роботи

Тренінг «Емоційна обізнаність і саморегуляція»

Час проведення: 2 години.

Мета: сприяти розвитку здатності усвідомлювати власні емоції, реагувати на них здоровим способом, знижувати рівень тривожності та формувати навички саморегуляції, що допомагають витримувати психологічний тиск війни.

Структура тренінгу

Етап	Тривалість	Зміст
Вступ	10 хв	Привітання, правила безпеки емоцій Обговорення: що таке емоції; чому важливо їх помічати та розуміти власні реакції
Оцінка початкового стану / рефлексія	10 хв	Вправа: «Емоційний барометр» – кожен учасник оцінює від 1 до 10, як відчувається зараз. Вправа: швидкий письмовий рефлекс: «Остання ситуація, коли я відчував(ла) сильну тривогу/гнів/сум – що саме я помітив(ла) у тілі? у думках?»
Основна частина	60 хв	<ol style="list-style-type: none"> Практика усвідомленості / mindfulness (≈15 хв) <ul style="list-style-type: none"> Вправа «спостереження дихання» (mindfulness breathing): звернути увагу на вдих-видих, на відчуття повітря, рух грудей або живота. (Джерело: Mindfulness & meditation exercises, VA) (<u>Veterans Affairs</u>) Trauma-informed mindfulness: короткі практики, які включають grounding (заземлення), спостереження оточення, використання сенсорів (що я чую, що бачу, що відчуваю) з безпечним темпом. (<u>Psych Central</u>) Вправи для зниження тривожності / релаксації (≈15 хв) <ul style="list-style-type: none"> Техніка «5-4-3-2-1» (заземлення через sensori) – назвати 5 речей, що бачу, 4 що чую, 3 що відчуваю тілом, 2 що нюхаю, 1 що смакую або просто внутрішнє відчуття. Дихальна вправа «коробочка» або «box breathing»: 4 сек вдих – 4 сек затримка – 4 сек видих – 4 сек затримка. Розвиток емоційної гнучкості і саморегуляції (≈15-20 хв) <ul style="list-style-type: none"> Вправа «Мої емоції – мої ресурси»: обговорення, як навіть негативні емоції можуть бути корисними, що вони можуть сигналізувати, мотивувати до дії. Написати лист до себе: «Як би я підтримав(ла) друга, що відчуває так само, як я зараз» – щоб усвідомити внутрішню підтримку.

		– Вправа «Найкраща версія себе» (Best possible self): уявити себе через рік, коли всі труднощі подолано – які емоції, дії, умови присутні. Це допомагає збільшити позитивну мотивацію. (Є підтвердження, що ця вправа підвищує позитивний афект і ресурси саморегуляції) (Sayis, 2023).
Перерви / інтерактив	–	Можна вставити коротку музичну паузу, коротку мобільну розминку (тягнення, ходьба) щоб «заземлитися» тілу після емоційної роботи
Завершення та план дій	20 хв	Обговорення: що спрацювало, що важко було Складання індивідуального плану: вибрати одну чи дві практики, які учасник буде застосовувати щодня/через день (наприклад, 5-4-3-2-1, дихання, “best possible self”). Визначити, до кого звертатися за підтримкою, якщо буде важкий стан (психолог, друг, наставник)
Домашнє завдання	–	Вести «щоденник емоцій» мінімум 2 тижні: принаймні раз на день записувати, що відчував(ла), що спрацювало, що хотілося б змінити

Практичні матеріали;

- ✓ Роздаткові картки зі списком емоцій (щасливий, злий, тривожний, сумний і т. ін.)
- ✓ Таймер або годинник для вправ дихання
- ✓ Стікер або книжка/зошит для щоденника емоцій
- ✓ Спокійна аудіо/фонова музика для релаксаційної частини

Запобіжні моменти

- ✓ При роботі з молоддю з важким травматичним досвідом, практики усвідомленості можуть викликати інтенсивні емоції – важливо давати можливість “вийти” з вправи, зупинитися, поділитися відчуттями.
- ✓ Забезпечити безпечне середовище, підтримку фасилітатора.
- ✓ Якщо є показники ПТСР або дуже сильні симптоми – направлення до спеціаліста (психіатра / психотерапевта).

Тренінг «Розвиток життєстійкості через командну взаємодію»

Мета: Розвинути у молоді здатність до спільної дії, покращити командну співпрацю, зміцнити соціальну підтримку й довіру в групі, що підвищує життєстійкість в умовах стресу та невизначеності.

Цільова група: молодь 16-20 років, яка пережила стресові ситуації / втрати / переміщення через війну та здатна працювати в групі, відкрито спілкуватись.

Тривалість: 2-3 години (можна також два заняття по півтори години)

Структура тренінгу:

Етап	Тривалість	Зміст
Вступ	10 хв	Привітання, встановлення правил (конфіденційність, взаємна повага). Коротке ознайомлення: що таке життєстійкість, чому командна взаємодія важлива

Ознайомлення з командою	10 хв	Icebreaker: «Мої сильні сторони в команді» – кожен називає одну свої сильну рису і як вона може допомогти команді. Вправа «Мережа підтримки»: хто з групи як може підтримувати інших у важкий момент
Основна частина	1 год	1. Довіра і спілкування (20 хв) – Вправа: «Сліпий провідник» – парами: один із зав'язаними очима, інший веде через невеликий маршрут (в приміщенні чи на дворі), обговорення після: як себе почували, як довіра зростала. – Вправа: «Спільне рішення» – група отримує сценарій (наприклад, у кризовій ситуації) і має спільно придумати план дій. 2. Визначення ресурсів і сильних сторін групи (20 хв) – Вправа: «Що ми можемо / що ми маємо» – список ресурсів групи: навички, досвід, підтримка ззовні – Вправа: «Рольова зміна» – уявити, що ти керівник групи, яку роль би ти обрав(ла), щоб підтримати інших 3. Спільне подолання труднощів (20 хв) – Вправа: «Кризова симуляція» – розподіл ролей, група обговорює, як діяти в складних обставинах (наприклад, перебої з ресурсами, інформаційний тиск, евакуація), обговорення після: що спрацювало, які труднощі в комунікації – Вправа: «План групової підтримки» – кожен визначає, як може допомогти іншим, що чекає від інших
Рефлексія та завершення	20 хв	Коло зворотного зв'язку: що було новим, важким, цікавим Обговорення: як застосувати досвід у повсякденному житті Домашнє завдання: вибрати одну групову вправу чи ресурс, який можна використовувати з друзями або в сім'ї Визначити контактну особу / групу підтримки у майбутньому

Очікувані результати: зміцнення довіри між учасниками, покращення командної взаємодії; відчуття підтримки і приналежності до групи; зростання впевненості у власних ресурсах і можливостях колективу; краще сприйняття труднощів як спільних викликів, готовність діяти разом; зниження відчуття ізоляції, тривожності в умовах невизначеності.

Післямова до розділу

У результаті розгляду теоретико-методичних засад та практичних аспектів соціально-педагогічного супроводу студентської молоді визначено, що підвищення життєстійкості є комплексним процесом, який передбачає цілеспрямовану діагностику, психоосвітню підтримку, розвиток практичних навичок саморегуляції, соціальну активізацію та індивідуальне наставництво. Впровадження системного поєднання зазначених методів і форм роботи забезпечує формування внутрішніх ресурсів, здатності до адаптації та

ефективного подолання стресових ситуацій у студентів, сприяє розвитку їхньої соціальної взаємодії та громадянської активності. Емпіричне використання технології дозволяє моніторити динаміку змін, коригувати індивідуальні плани підтримки та забезпечувати цілісний розвиток особистості молодого людини у контексті сучасних соціально-політичних викликів. Таким чином, розроблена система соціально-педагогічного супроводу є ефективним інструментом підтримки життєстійкості студентської молоді, що інтегрує науково обґрунтовані методи, практичні форми роботи та індивідуалізовані стратегії розвитку.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Амеліна, В. М. (2023). Життєстійкість та соціальна підтримка молоді: значення впровадження нової послуги. У *Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 23 листопада 2023 р., с. 12–15). Івано-Франківськ: НАІР.
2. Амеліна, В. М. (2024). Розвиток життєстійкості молоді через підвищення відчуття контролю. У *Партнерство з закладами освіти та соціальними інституціями в контексті соціально-педагогічної підтримки та супроводу дітей та молоді: матеріали III Всеукраїнського круглого столу* (с. 57–60). Івано-Франківськ: НАІР.
3. Bowers, C., Kreutzer, C., Cannon-Bowers, J., & Lamb, J. (2017). Team resilience as a second-order emergent state: A theoretical model and research directions. *Frontiers in Psychology*, 8, 1360. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01360>
4. Boyd, J. E., Lanius, R. A., & McKinnon, M. C. (2018). Mindfulness-based treatments for posttraumatic stress disorder: A review of the treatment literature and neurobiological evidence. *Journal of Psychiatry & Neuroscience*, 43(1), 7–25. <https://doi.org/10.1503/jpn.170021>
5. Carter, C. S. (2014). Oxytocin pathways and the evolution of human behavior. *Annual Review of Psychology*, 65, 17–39. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115110>
6. Чистяков, С. (2021). Інтегрованість особистості у малих групах. У *Збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів»* (м. Київ, 28 жовтня 2021 р.).
7. Додонова, В. (2024). Зміни національної ідентичності українців під час війни. *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*, 12(3), 66–77. <https://doi.org/10.31548/hspedagog/3.2024.66>
8. Giordano, F., Lipscomb, S., Jefferies, P., Kwon, K. A., & Giammarchi, M. (2024). Resilience processes among Ukrainian youth preparing to build resilience with peers during the Ukraine–Russia war. *Frontiers in Psychology*, 15, Article 1331886. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1331886>
9. Годор, Б. П. (2025). Культивування стійкості у молоді: оцінка психологічних переваг спортивних програм розвитку. *Journal of Sport for Development*. <https://jsfd.org/>
10. Грушецький, А. (2024). *Динаміка довіри до соціальних інститутів у 2021–2024 роках* [Прес-реліз]. Press releases and reports.
11. Кімхі, С., Ешель, Й., Марчіано, Х., & Адіні, Б. (2023). Вплив війни в Україні на фактори стійкості, захисту та вразливості. *Frontiers in Public Health*, 11, 1053940. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1053940>
12. Куниця, Т. Ю. (2024). Соціально-педагогічний супровід у закладах освіти: реалії та перспективи. У *Партнерство з закладами освіти та соціальними інституціями...* (с. 39–43). Івано-Франківськ: НАІР.

13. Куниця, Т. Ю., Савельчук, І. Б., Гончар, Л. В., Биби́к, Д. Д., & Амеліна, В. М. (2023). *Соціальні очікування учнівської молоді XXI століття: монографія*. Івано-Франківськ: НАІР.
14. Lebra, T. S. (2000). New insight and old dilemma: A cross-cultural comparison of Japan and the United States. *Child Development*, 71, 1147–1149. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00216>
15. Медді, С. Р. (2004). Витривалість: операціоналізація екзистенційної мужності. *Journal of Humanistic Psychology*, 44(3), 279–298. <https://doi.org/10.1177/0022167804266101>
16. Мельниченко, О., & Кисіль, А. (2025). Адаптація освіти дорослих та вищої освіти в Україні до сучасних соціальних та політичних викликів. *Молодий вчений*, 3(134), 113–119.
17. Міхеєва, О. Ю. (2025). Аспекти соціальної роботи щодо інтеграції студентської молоді в середовище великого міста.
18. Nickerson, A. (2011). A critical review of psychological treatments of posttraumatic stress disorder in refugees. *Clinical Psychology Review*, 31, 399–417.
19. Перепелюк, Т., & Гриньова, Н. (2025). Особливості соціальної адаптації молоді України в умовах сьогодення. *Психологічний журнал*, (14), 146–154. <https://doi.org/10.31499/2617-2100.14.2025.328874>
20. Pinto, T. M., Laurence, P. G., Macedo, C. R., & Macedo, E. C. (2021). Resilience programs for children and adolescents: A systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, 12, 754115. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.754115>
21. Polovko, O., & Glotov, S. (2023). Освітній процес студентів українських університетів після повномасштабного російського вторгнення. *London Review of Education*, 21(1), 31. <https://doi.org/10.14324/LRE.21.1.31>
22. Rusanov, V. (2024). When norms collapse: Deviant behavior of the population during the war in Ukraine. *Psychosomatic Medicine and General Practice*, 9(3). <https://doi.org/10.26766/pmgp.v9i3.528>
23. Sayis, B., Beardsley, M., & Portero-Tresserra, M. (2023). Multimodal assessment of best possible self as a self-regulatory activity for the classroom. In *Proceedings of ACII 2023* (pp. 1–7). IEEE.
24. Семигіна, Т., & Столярик, О. (2024). Соціальна робота в умовах травматизації населення внаслідок війни. У *Проблеми та перспективи економіки та менеджменту* (с. 59–63). Черкаси.
25. Сичова, В. В., & Самофалова, Т. О. (2024). Молодіжна політика України у повоєнному відновленні: європейський контекст. *Державне будівництво*, 1(35), 230–246. <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-1-17>
26. Syropoulos, S., Law, K. F., & Young, L. (2024). Longtermist education interventions increase concern for and action to protect future generations. *Social Psychological and Personality Science*, 16(4), 433–443. <https://doi.org/10.1177/19485506241228465>
27. Титаренко, Т. М. (2024). *Моє майбутнє залежить від мене: практики здорового сьогодення у воєнних і повоєнних умовах: монографія*. Кропивницький: Імекс-ЛТД.
28. Третяк, О. П., & Мельничук, О. І. (2025). Реалізація діяльнісного підходу через співпрацю у парах та групах. *Modern Engineering and Innovative Technologies*, 38(3), 3–19.
29. Warschburger, P., Gmeiner, M. S., Bondü, R., Klein, A. M., Busching, R., & Elsner, B. (2023). Self-regulation as a resource for coping with developmental challenges. *BMC Psychology*, 11(1), 97. <https://doi.org/10.1186/s40359-023-01140-3>
30. Житинська, М. О. (2025). Місце цифрових технологій та комунікацій у наданні соціально-психологічної підтримки молоді. *Ментальне здоров'я*, (2), 30–36.
31. Журба К. О. 2022. Сми́сложиттєві цінності сучасних підлітків в умовах євроінтеграційного поступу України: монографія.

ВИРОБНИЧО-ПРАКТИЧНА ПРОДУКЦІЯ

Тетяна КУНИЦЯ
Ірина САВЕЛЬЧУК
Людмила ГОНЧАР
Інна РОГАЛЬСЬКА-ЯБЛОНСЬКА
Дар'я БИБИК
Ірина ГУДИМ
Вікторія АМЕЛІНА

ПОКОЛІННЯ ПЕРЕМОГИ: ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ

Методичний посібник

Науковий редактор – Тетяна КУНИЦЯ

ISBN 978-617-8768-17-1

DOI <https://doi.org/10.32405/978-617-8768-17-1-2025-142>

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 8,25. Обл. вид. арк. 6,0.
Наклад 100 прим.

**ВИДАВНИЦТВО
“НАІР”**

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,
Тел. (050) 433-67-93
email: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
№4191 від 12.11.2011р.